

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

IV. évfolyam 10. szám

Alapította: **Masszi Péter**
Főszerkesztő: **Szondi György**

Kiadja a Masszi Lap- és Könyvkiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztik: **Bognár Antal** (főszerkesztő-helyettes), **Prágai Tamás** (szerkesztő)

Pencz Levente (környezet).

Lapterv: **Gosztola Gábor**. Szöveggondozás: **Kovács Ildikó**.

Tördelőszerkesztő: **Szondi Bence**. Szerkesztőség titkár: **Balázs Ilma**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Gráfik Imre, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár,**

Osztovíts Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Konrad Sutarski,

Sütő András, Székely Magda (tisztelőbeli konzulensek).

Szerkesztőség: 1054 Budapest, Zoltán u. 12.

Tel./fax: 473-1470 • E-mail: naput@axelero.hu • Honlap: www.masszikiado.hu/naput

Nyomdai kivitelezés: deMax Művek. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Január

Erki Edit.	3
Somos Miklós	5
Kopcsányi Ottó	7

Február

Gulya János	10
Gy. Molnár István	12
Keszthelyi Rezső	13
Makay Ida	14
Vadász György	16
Balla László	17
Kiss János	20
Kovács Győző	22

Március

Láng István	25
Bojár Ivánné Sztankay Ágnes	25
Tóth Sándor	27
Kesztyüs Tibor	29
Sarkady Mária	30
Lázár Sándor	32
Fehérvári Sándor	34

Április

Gyarmathy György	36
Ördög Ferenc.	38
Bakcsi György	39
Tóth Mária	41
Vitéz György	42
Pataki János	44
Horváth Elemér	45

Május

Gyimesi Kálmán	47
Ankerl Géza	48

Június

Kaposy Miklós	51
Csizmadia Zoltán	53
Petrovácz István	55
Herceg Zsolt.	57

Július

Borbély János	60
Kárpáti György	62
Csala Zsuzsa	63
Komlóssy Erzsébet	65
Tokár György	67

Tirnován Ari-Vid	68
Kádár József	59
Molnár Edit.	71

Augusztus

Hollós Attila	75
Orsovsky István	76
Bakó Ilona	78
Gaál István.	79

Szeptember

Szűrös Mátyás	82
Barczy Pál.	84
Kőhegyi Gyula	85
Vermes Gábor	87
Lőrincz Vitus	89
Karátson Endre.	90

Október

Zala György	93
Gergely Ágnes	95
Schrammel Imre	96

November

Marsall László.	98
Vitray Tamás	99
Izslai Zoltán	102
Urbach Zsuzsa	104
Lőkös István.	106
Király Zoltán	107
Petrik Ferenc	110
Sára Sándor.	112
Bartha Lajos.	113

December

Pásztor Gábor	117
Gálszécsy András.	118
Halász László	120
Balogh Lajos	122
Giczy János	124
Huszthy Árpád	125

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

IV. évfolyam 10. szám

**Hatvanhét
jeles hetvenes**

A magyar pavilon
a hannoveri világkiállításon

(Vadász György alkotása)

Folyóiratunk támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Berek rovatunkat támogatja:

Erki Edit

kritikus, szerkesztő (Pilisvörösvár, 1933. január 1.)

Füst Milán sokat idézett mondása: „Életem nem is volt, csakis írói életem.” Írói élete klasszikus életművé szervesült. Az én esetemben a legszerényebb mértékben sincs szó „életműről” – ám egész életem arról szólt, hogy műveket kommentáltam, népszerűsítettem, olykor megszületéseket segíttem, megjelenésük érdekében munkálkodtam.

Tehát: életem, ami volt.

Gyermekkorom meghatározó. Pilisvörösvári bányatelep, bányász apa, korán elhalt tüdőbajos anya, szegénység, boldogság. A környezetemben békésen éltek együtt magyarok, svábok, tótok, zsidók. Itt ivódott belém, hogy eredendően nincs különbség ember és ember között. Cselekvő szol-

idaritás működött a zsidómentésben, és ez gátolta meg a svábok kitelepítését.

Intellektuális igényem már az elemiben megnyilvánult, míg a többi kislány balerina vagy varrónő akart lenni, én „értelmiségi”. (Nem tudom, honnan szedtem a fogalmat.) Illegálisan iratkoztam be a helyi polgári iskolába (Klebelsberg Kunó iskolaépítési programjának köszönhetően létezett), apám a Don-kanyarban, anyám a sírban.

Kitűnő tanáraink voltak, életre szóló munkamódszert pedig Marlok tisztelendő úrtól kaptam: ő tanított meg „jegyzetelni”. Még 1945 előtt, megelőzve a nagy szemináriumi rohamokat, melyeket különös szerencsével elkerültem.

Különbözetivel kerültem – véletlenül – Budapest akkor egyik legjobb gimnáziumába (Gizella Királyné Leánygimnázium, Jurányi utca). Olyan tanáraink voltak, mint Kerényi Károlyné és Péter Rózsa. A bölcsészkar óriási színvonal-zuhanás volt ehhez képest, Sztálin szövegeit magoltatták volna velünk szakadatlanul. Ám itt is voltak kitűnő tanáraink, akik valódi ismeretekre tanítottak és önálló szemléletre. Például László Gyula, Szabó Árpád, Andics Erzsébet, Hanák Péter, Léderer Emma. Szabó Árpád az egyetem folyosóján latinul mondta nekem: „Timeo hominem unius libri.” (Félek az egykönyvű embertől.) Kisvártatva el is távolították az egyetemről. Maradandó emlékem, mikor a katedrán elszalvta Kosztolányi Marcus Aureliusát, miközben patakzottak a könnyei.

*„Semmi, ami barbár
nem kell soha nékem, semmi, ami bárgyú.
Nem kellenek ők se, kik titkon az éggel
rádión beszélnek, a jószok, a boncok,
a ferde vajákos, ki cifra regéknek
gőzébe botorkál, csürhe slányok,
kik csalva, csalatva egy jeltre lehullnak
s úgy fintorog arcuk,
mint a bolondé.”*

Az egyetemen én is „rossz káder” voltam, állandóan vegzáltak, hogy miért, az máig rejtély. Munkásszarmazás, kommunista meggyőződés – papírforma szerint kedvenc lehettem volna. Igaz, polgár barátaim voltak és erősen szimpatizáltam a polgári liberális eszmékkel. Azóta is.

Mintegy büntetésből helyeztek vidékre tanárnak (Vértesboglár), ez azonban nagyon is kedvemre való volt. A falukutatók utódának éreztem magam, szociográfiai munkásságot folytattam. 1956 után pesti iskolában tanítottam, és külső munkatársa voltam az akkor még Irodalomtörténeti Intézetnek. Szabolcsi Miklós volt a témavezetőm, és ő vitt magával 1961-ben az Élet és Irodalom szerkesztőségébe. Itt – és később az Új Írás, majd az Új Tükör műhelyeiben – rovatvezetői minőségben dolgoztam. Jelentéktelen kritikákat írtam, de sok nagyon jó interjút készítettem. *Látogatóban* címmel kötetbe is foglaltam őket.

Három évtizedes szerkesztőségi munkám során sok – ma már klasszikus – íróval kerültem szívélyes munkakapcsolatba (Kassák Lajos, Weöres Sándor, Örkény István, Zelk Zoltán, Császár István, hogy néhányat említsek a sok közül).

A közelmúltban egy éjszakai rádióműsorban riportalany voltam *Szerkesztőségekben éltem* címmel. A személyes emlékeken kívül részleteket játszottunk be a vonatkozó időszakban született művekből. A világ különböző részeiből – interneten hallgatták – kaptam visszajelzéseket, néha döbbenetesen konstatálták, hogy milyen nagy kultúra virágzott itt a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évtizedekben. Ennek a virágzó korszaknak voltam szerény munkása. Számos kötetet publikáltam, jobbára antológiákat. *Beszélő házak, Magyar Idézetek Könyve* stb.

Az utóbbi években várostörténettel, illetve ennek kulturális vonatkozásaival foglalkozom. Ezek terméke: *Kávéházsirató, Pest-Budától Budapestig, „...áll Buda még!”* stb.

Soha nem művelni, mindig szolgálni akartam az irodalmat.

Ethi Golit

Somos Miklós

festőművész (Miskolc, 1933. január 17.)

*No s megvagyok már. Lettem ami lettem.
Az Isten sem változtat rajta többé.*

(Babits Mihály: Magamról /Nel mezzo...!)

Lettem, ami lettem.

De mennyi kegyelmi pillanat nyomán. Kezdve a születéstől.

Apám, de apám apja is, erdész volt. Anyám pedagógusok ivadéka. Természet és tudás kettős vonzalma határozta meg életem. Bár városban születtem (Miskolcon), gyermekkorom legemlékezetesebb pillanatait a Bükk erdeiben és rétjein éltem meg. A gombázás szinte szenvedélyemmé lett. A háborút is, részben, ott vészeltem át, 1944 nyarát – miközben Diósgyórt és Miskolcot bombázták – a Kerek-hegyen, Lillafüred és Bükk-szentkereszt között.

Kegyelmi pillanatoknak nevezem azokat a találkozásokat is, melyek meghatározókká váltak életem alakulásában, alakításában, pályaválasztásomban. Találkozásokat, amelyekből hosszabb-rövidebb ideig tartó barátság lett, mint elemista koromban Voith Mártonnal, aki egy évvel volt fiatalabb nálam. Játszottunk a papíremberekkel, amelyeket én rajzoltam, és együtt vágtunk ki. Miután '46 novemberében Egerbe költöztünk, valamilyen nyáron egyedül és gyalog indultam látogatására a Bükkön át, szabad ég alatt töltve az éjszakát Jávorkúton; hónom alatt rajzablával, néhány alapozott papírral és olajfestékkel, hogy

megfessek közben a lillafüredi vízesést.

Egerben kitűnő tanárokkal találkoztam, mint Iványi Sándor tisztelendő úr, vagy Gergely Pál, a Dobó gimnázium rajztanára, akinek a kedvéért a negyedik gimnázium után, amikor választani kellett humán és reál-tagozat között, a reál-tagozatot választottam s így osztályfőnököm lett. Tőle tanultam az ábrázoló geo-

metriát, amely igen nagy hasznomra volt a főiskolán, de az az atyai baráti támogatás és érdeklődés is, amellyel haláláig kísérte pályámat.

A főiskolai évek, bár a Rákosi-korszakra estek, bővelkedtek a találkozásokat kegyelmi pillanataiban. Elsősorban gondolok itt a feleségemmel való találkozásra, nem az elsőre, hanem inkább arra, amikor világossá vált, hogy maradandó kapcsolat van készülőben. Ezt emlékezetem a főiskola két épülete közti néhány lépcsőfokos átjáróba helyezi el, ahol akkor éppen két évfolyamtársam arról próbált meggyőzni, hogy nincs Isten. Éva fültanúja volt a vitának, s ahogyan reagált rá, az volt számomra döntő.

Nem voltam par excellence festő típus. Nem élveztem a festést mint aktust. A tevékenység nem tudott teljes mértékben lekötni. Kikapcsolódás-

képpen szívesen léptem más területekre. Rengeteget olvastam. Virginia Woolf Orlandója volt nagy élményem elsőéves koromban. Fordítottam, főleg franciából. És írtam verseket. Így ismerkedtem meg Csoóri Sándorral, akinek ugyancsak sokat köszönhetek. Ő ismertetett össze minket Marsall Lászlóval. A Margit vendéglő kerthelyiségében történt az első találkozás, amiből rögtön barátság lett. Laci sem volt par excellence költő. Matematikusnak indult, velem ellentétben nagy értője a zenének, és kacérkodott a képzőművészettel is. Az ő egész alapos portréját festettem meg diplomamunkának. Később, 1960-ban, a fiam keresztapja lett. Ő vitt fel Weöres Sándorékhoz is, a Törökvész útra. Weöressel azután sokat találkoztam, arcképét is megfestettem, Tácsi kutyával együtt, a kertjükben ült modellt.

Csoórival, Marsall-lal rendszeresen jártunk a Belvárosi Kávéházba, ahol a hivatalos oldal felől rossz szemmel nézett társaságot alkottunk. Hogy csak néhány nevet említsek: Orbán Ottó, Sík Csaba, Jancsó Miklós, Hernádi Gyula, Tornai József, Gyurkó László képezték a gerincet.

Aztán lassan ismert lett a nevem a művészeti életben. Az Ernst Múzeumban, majd a Műcsarnokban rendeztem egyéni kiállítást, meghívtak és felvettek a Képzőművészek Szövetségébe, ahol kisebb funkciókra is megválasztottak. Kaptam díjakat, Munkácsy-díjat 1973-ban, de nem ezek voltak a kegyelmi pillanatok, hanem az emberi találkozások. Például a sáamánkutató Diószegi Vilmostal és feleségével, Morvay Judittal, még 1960-ban, vagy

később Lissák Györggyel és Juditkával Zsennyén, amiből máig tartó barátság lett. És azok a kvázibarátságok, amelyeket nálunk idősebbekkel kötöttünk, Bolmányi Ferencsel, Domanovszky Györggyel vagy Szántó Piroskával Szigligeten...

És az utazások. Találkozások Európával. 1961-ben az elsők között voltam, akik Itáliába utazhattak. Aztán Macedóniától Norvégiáig, Moszkvától Párizsig, Amszterdamig, Barcelonáig bejártam Európát. A legtöbbször Firenzében és Amszterdamban voltam. És még hány helyre kéne eljutnom? Például Bretagne-ba!

Más kontinensre nem is kíváncsokom (hacsak az etiópai sziklatemplomok megnézésére nem). Amerikába pedig, ha fizetnének érte, se mennék. Soha nem a természet szépsége csábított utazásra, mindig a kultúra. Az európai kultúra. Oda szeretek utazni, ahová hazautazhatom, még ha először járok is ott.

Közben folyamatosan végeztem hagiográfiai és ikonográfiai gyűjtőmunkát, amelynek végére érni nem lehet, s azt kell mondanom, most, hetvenévesen, kellene még legalább harminc év a feldolgozáshoz. És ebben még nincsenek benne a megfestendő képek!

Végül is, nem kívánom magamnak ezt a hosszú életet, mert a világ alakulásának mai iránya, Amerika vezéreltetével, nincs ínyemre. Keserűséggel tölt el, és inkább ijeszt.

Kopcsányi Ottó

ötvösművész (Budapest, 1933. január 28.)

Köszönöm a NAPÚT szerkesztőségének a kedves felkérését, hogy néhány szót írjak magamról. Azzal kezdem, hogy Isten éltesen bennünket hetveneseket, s adjon erőt, egészséget a további hetvenkedéseinkhez!

Szüleim egyszerű idős emberek, kistisztviselők voltak, akikhez megszülettem. Középiskoláimat az erzsébeti Kossuth Lajos Gimnáziumban végeztem. Gyermekkorom óta nagyon szerettem rajzolni, így elhatároztam hogy felvételizek az Iparművészeti Főiskola díszítő szobrász tanszakára. 1953-ban felvételt is nyertem. Felejthetetlen öt boldog évet töltöttem el Borsos Miklós szobrászművész növendékeként. Az alakrajzot Schej Ferenc festőművész oktatta. Jó volt követ

faragni tanárommal. Borsos Miklós az a művész volt, aki számunkra az egyetemes európai képzőművészetet mutatta be. Nemcsak az alkotás folyamatát tanultuk tőle, hanem humánusot, látásmódot, emberi tartást, általános kultúrát is. 1958-ban diplomámat kitűnő eredménnyel védtem meg, s a Művelődési Minisztérium egyéves ösztöndíját nyertem el. 1955-ben az országos képzőművészeti kiállításon a VIT pályázaton II. díjat nyertem el egy fémplasztikámmal. 1956-ban együtt vonultam diáktársaimmal a Körúton. Lelkesek voltunk, bizakodtunk, felejthetetlen élmény volt.

1960-ban kineveztek tanársegédnek az ötvös tanszakra, ahol négy évig oktattam. Nagyszerű emberekkel, tehetséges hallgatókkal találkoztam. Borsos Miklós szabad szellemiségét próbáltam továbbadni, miután őt koholt vádak alapján eltanácsolták a főiskoláról. 1958-ban megnősültem, feleségem, Tolnai Györgyi első és utolsó nagy szerelmem, aki 44 éve hű segítőtársam, kritikussom is. Két okos és tehetséges nagylányunk van. Nagyobbik lányom orvos, a kisebbik textilrestaurátor a Nemzeti Múzeumban. Négy gyönyörű, bájos, eleven unokánk van. Sok örömet kapunk tőlük. 1964-től önálló művészeti tevékenységet folytatok. A Művészeti Alap tagja lettem, szaktitkári, lektori teendőket is elláttam. 1998–2000-ig a Magyar Alkotóművészek Egyesületének szaktitkára voltam. 1958 óta rendszeresen veszek részt hazai és külföldi iparművészeti kiállításokon.

Egyéni kiállításaim: 1968 Pécs, Képcsarnok Gal.; 1970 Budapest, TV Gal.; 1975 Balatonfüred; 1976 Helsinki, Hörhammer Gal.; 1978 Pécs, Képcsarnok Gal.; 1979 Zalaegerszeg, Ifjúsági Ház; 1980 Budapest, Budavár Gal.; 1982 Nagykanizsa, Képcsarnok Gal.; 2002 Budapest, Passage Galéria.

Csoportos kiállítások: 1958 Moszkva, 1963 Graz, Lipcse, Belgrád, 1966 Bukarest, 1967 Budapest Ernst Múz., 1968 Bécs, Stuttgart, 1969 Kairó, 1970 Budapest Ékszer 70., Szófia, 1976 Miskolc, 1977 Amszterdam, 1978 Belgrád, 1979 Egervár, 1980 Szófia, 1981 Budapest, 1983 Csehszlovákia, 1985 Buda-

pest, Soproni Tavaszi Fesztivál, 1995 Sopron Érembiennálé, Szentendre ötvös-kiállítás, 1998 Ráckeve: Muráliák, 2000 Budapest, Vigadó Gal., 2001 Soproni Érembiennálé, Budapest Múcsarnok Jubileumi Kiállítás.

Nagyobb méretű muráliákat is készítettem: 1968 Szombathely Vérellátó Központ – rozsdamentes acél plasztika. 1970 Szófia Magyar Intézet – alumínium térrács. 1976 Miskolc Megyei Tanács – órával kombinált vörösréz plasztika. 1977 Budapest Magyar Rádió bronz felirata. 1983 Budapest Monimpex Szálló – rozsdamentes acél plasztika.

Egyedi tervezésű és kivitelezésű használati tárgyakat, fali plasztikákat, érmekeket készítek, melyeket a galériákon keresztül forgalmazok.

Összefoglalva munkásságomat szerencsés helyzetben dolgozhattam, szabadon alkothattam.

1960 óta, ha tehettem, utazgattam, autóval bejártam egész Európát, de a legnagyobb élményt a Kelet varázsa nyújtotta. Magamban őrzöm India csodás palotáit, Burma aranytemplomainak ragyogását, a kínai nagy falon átfutó szél süvítését. Naplementét a titokzatos Nepálban, Tibet kolostorainak fagyúillatát s az imamalmok halk zaját. Megcsodálhattam Angkor pusztuló templomait, az indonéziai Borobudur szentélyét, Prambanan tornyos templomait. Japán felhőkarcolóit, szentélyeit, a teaszertartás gésáit. Korea hegyeit, lassan úszó dzsunkáit. Xian csodálatos agyaghadseregét, Ming-kori sírokat, Sanghaj modern új múzeumát, Thaiföld, Bali, Ceylon magával ragadó vallási szertartásait. Marakes sikátorainak labirintusát, Egyiptom piramisainak gigantikus méreteit.

Felejthetetlen élményekben volt részem, amelyeket egy éremsorozatban is rögzítettem.

Így újra áttekintve az életemet, csak azt tudom mondani a teremtőnek: köszönöm. JÓ MULATSÁG, FÉRFIMUNKA VOLT.

Falikép

Kopcsányi Ottó

Januárban tölti be hetvenedik életévét:

1. **PÉRI József** ötvös (Budapest)
2. **BEDNAI Mándor** rendező (Budapest)
KAVARA On japán képzőművész (Karija, Aicsi)
THOMAS, Keith Vivian, Sir brit történész (Wick, Glamorgan, Wales)
4. **ÖRDÖGH József** gépészmérnök (Budapest)
TRAUTMAN, Andrzej lengyel fizikus (Varsó)
8. **RENNER Antal** orvos, sebész (Pest-szenterzsébet)
11. **BORCZVÁN Béla** építőmérnök (Visonta)
12. **CAVANI, Liliana** olasz filmrendező (Carpì)
GANZURI, Kemál Ahmed el- egyiptomi politikus, közgazdász (Minúfija tartomány)
13. **IVÁNYOSI SZABÓ Tibor** gazdaságtörténész, levéltáros (Kecskemét)
15. **SZLÁVIK Ferenc** villamosmérnök (Nyíregyháza)
16. **SOBOR Antal** író (Székesfehérvár)
SONTAG, Susan amerikai író, filmrendező (New York)
17. **AGA HÁN, Szadruddin** iráni politikus (Párizs, Franciaország)
18. **ANYAOKU, Eleazar Chukwumeka (Emeka), Ndichie Chief Adazie of Obosi** nigériai diplomata (Obosi)
BELLAMY, David James brit botanikus, író, tv- és rádiójáték-író (London)
BOORMAN, John brit filmrendező, forgatókönyvíró (Shepperton)
19. **SZOKOLOV, Jordan Georgiev** bolgár politikus (Szófia)
21. **BÁNOS Tibor** újságíró, kritikus, színháztörténész (Solt)
BATTEN, Alan Henry kanadai csillagász (Whitstable, Anglia)
24. **AMMON, Hermann** német toxikológus (Nürnberg)
HAGGETT, Peter brit geográfus
25. **AQUINO, Maria Corazón Cojuangco (Cory)** Fülöp-szigeteki politikus (Tarlac tartomány)
HIDEG János orvos (Kalaznó)
LLOYD, Geoffrey Ernest Richard, Sir brit filozófus (London)
26. **SENGELAJA, Eldar Nyikolajevics** grúz filmrendező (Tbiliszi)
27. **FÁJID, Mohamed el-** egyiptomi üzletember (Alexandria)
28. **BRODY, Alexander** reklámszakember (Budapest)
29. **DISTEL, Sacha** francia dzsesszgitáros, sanzonénekes, dalszerző, filmszínész, tv-műsorvezető (Párizs)
MATHEWS, Ian Richard ausztrál újságíró (Mitcham, Surrey, Anglia)
TYIHÁK Ernő vegyészmérnök (Tisza-földvár)
30. **KŐSZEGI Frigyes** régész (Budapest)

Gulya János

finnugor nyelvészfilológus, tudománytörténész (Budapest, 1933. február 1.)

Tulajdonképpen nincs jogom, hogy írjak az 1933-ban születettek „hetvensoros” évkönyvébe. Ugyanis 41 éves koromban egy súlyos operáció közben elhagytam e korosztályt s csak a szakavatott orvosai beavatkozása szerzett vissza e jeles csapat állományába. Ez 1974-ben történt, amikor is a IV. nemzetközi finnugor kongresszus főtitkáraként éppen azon tevékenykedtem, hogy megszervezzem diszciplínánk minden eddigi „legnagyobb és legjobb kongresszusát”, amint ezt nemrégiben, már a kilencedik után, nagyszámú szakmai nyilvánosság előtt egy kitűnő kollégám (is) kinyilvánította.

Az 1975-ben megrendezett kongresszus utáni évben ritka kitüntetés ért: a nagy hírű Georg-August Egyetem (Göttinga) meghívott az ottani Finnugor Szeminárium (intézet) nyilvános, rendes egyetemi tanárának (Ordinarius) és igazgatójának. Itt éppen most szolgálom le a 25. évet, azaz a negyedszázadot. Kétféle levél, budapesti és göttingai, de azért balatonfenyvesi házukban és annak a kertjében érzem magam otthon. Született hajlamom is arra vitt, de még inkább a göttingai oktatói követelmények, hogy az óvogultól kezdve Petőfiig igen sok mindennel foglalkozzam. Így kerültem többek között össze Leibnizzel, kettőnk között csakhamar több külsődleges hasonlóságra is találtam, illetve találni véltem. Egyebek mellett Leibniz (is) nagyon

sok kérdéssel és tudományterülettel foglalkozott, és ha valami tudományos újdonságra talált, akkor erről nem könyvet írt, hanem levelet. Én pedig még azt sem, hanem előadást tartottam arról, ami éppen újólág eszembe jutott és foglalkoztató. Valószínűleg háromjegyű számra rúg előadásaimnak a quantuma, területileg egy Észak-Amerika, Északnyugat-Szibéria és Itá-

lia képezte háromszögben elszórva.

Életemben „legmaradandóbbat” minden bizonnyal emlékművekkel alkottam. Tudománytörténeti búvárlataim során találtam rá és helyeztem joggal megérdemelt tudósi magaslatra a német nyelvtudomány kiválóságát, a XVIII. században Oroszországban élt J. E. Fischert, hatalmas bronz emléktáblát állíttatva neki frankföldi szülővárosában, ahol annak előtte még a nevét sem hallották. Ugyancsak emléktáblát állíttattam egykori göttingai lakóháza falán halhatatlan erdélyi magyar nyelvészünknek, Gyarmathi Sámuelnek, az összehasonlító nyelvtudomány tulajdonképpeni megalapítójának a tiszteletére. De e körben mint a legkedvesebbet mégis azt tartom számon, hogy kezdeményezésemre megújították Gyarmathinak a már meglehetősen leromlott síremlékét a kolozsvári házsongárdi temetőben.

Hogy az eddig elmondottakon kívül mégis mivel foglalkoztam 1955-ben kezdetét vevő tudományos pályámon?

Érdeklődési köröm két legkedveltebb nyelve az osztyják és a vogul. Osztyjából írtam akadémiai nagydoktori értekezésemet (1975), a vahi osztyják nyelv mondattani szerkezetéről. Munkámban egyúttal egy új módszert is kidolgoztam, mely különösen alkalmas ragozó nyelvek mondattanának a leírására. Ami pedig a vogult illeti: XVIII. századi szibériai szójegyzékek alapján, göttingai tanítványaim közreműködésével befejezés előtt áll óvogl szótáram.

Amennyiben én ezt a jövőbe tekintve meg tudom állapítani, úgy vélem, hogy nyelvészetben a legjelentősebb opusom J. E. Fischer *Vocabularium Sibiricum* néven számon tartott kéziratos szóhasználati műve szóegyeztető anyagának a feldolgozása és kiadása lesz. Az 1747-es évvel datálható kézirat nemcsak a kornak, hanem az egész egyetememes nyelvtudományunk is számottevő alkotása. A kiadványról ismertetés jelent meg már Új-Zélandban is. Hazai etimológusaink viszont inkább hallgatnak róla. Talán restellik, hogy a szavak eredetéről előttük már oly sok mindent tudtak.

Beleártottam magam a magyar hangtörténetbe is. Laziczus Gyula, Wolfgang Steinitz és Kniezsa István álláspontjával összhangban – de a magyar nyelvészek ellenében –, ősi összefüggések figyelembevételével, a mellett törtem lándzsát, hogy a magyar nyelvnek már egy nagyon régi, a legrégebb állapotában is megvolt az a és az á magánhangzók közötti különbség. Ezt, ha azok, akiket ez illet, következményeivel együtt megszívnék, akkor nem kellene nyelvünk régi, szép emlékét, a *Halotti Beszédet* szláv hangzást keltő módon olvasni – és, ami még rosszabb – előadni. A betű mögött inkább a való nyelvet kellene keresni, mely elv fontosságára éppen

az oroszul, németül, „latinul” lejegyzett sok ezer vogul szó megfejtése révén (is) jutottam.

A tudományterület, ahová mindig jó kedvvel térek vissza, a tudománytörténet, a nyelvről szóló tudományok története. Akik e körben a legközelebb állnak hozzám: J. E. Fischer, akiről már szóltam. A már szintén említett Leibnizzel való foglalatosságom legfőbb eredménye pedig annak a felfedezése volt, hogy a XVII. és a XVIII. századi korai felvilágosodás ragyogó tudósai milyen sokat foglalkoztak a nyelvvel, köztük a mi rokon nyelveinkkel. És milyen sokat tudtak róluk, meg rólunk is.

Gyarmathi Sámuel, hazánkfia, Göttingában írta híres *Affinitását*, amivel minden bizonnyal minden idők legnevesebb magyar nyelvészévé vált. (Még akkor is, ha e megállapítás miatt némelyeknek berzenkedni találna kedve.) Elképzelhető, hogy milyen nagy élmény volt Gyarmathi forrásainak a göttingai egyetemi könyvtárban való újrafeltalálása!

Finnugor elméleti-módszertani, tudománytörténeti felfogásomnak akár manifesztálódása lehetne, meg lehet, a 2000. évi, Tartuban tartott IX. nemzetközi finnugor kongresszus ünnepi megnyitóján elmondott *Quo vadis, Fennougristica?* előadásom. Hadd idézzem itt az előadás utolsó mondatát: „Möge die Finnougristik weiterhin florieren...”, melyet mai hitem szerint magyarul talán így adnék vissza: „Adja az Isten, hogy a finnugrisztika továbbra is megmaradjon...”

A nyelvészet minden szépsége mellett titkos szerelmem mégis az őstörténet, a magyarság eredete. Az Expo 2000 hannoveri világkiállítás magyar nemzeti napja alkalmából is *Sztyeppék időtlen útján – a magyarok belépése a történelembe* címmel erről

tartottam előadást. A témából könyvet is szeretnék írni, a címe már megvan: *Tiszán innen, Donon túl*. Ha elkészül, fél évszázad munkája lesz benne.

A göttingai egyetemen a finn, a magyar, a finnugor szakos hallgatóknak a nyelv és a nyelvészet mellett irodalmat is kell hallgatniuk (és tanulniuk is). Ezt már az itteni erőteljes filológiai beállítottság is, mely szinte egészen az egyetem 1737-ben történt megalapításáig megy vissza, megköveteli. Végső indításképp ez a követelmény vitt el engem Petőfihez, majd Petőfi német nyelvű fordításaihoz. Az egyetem európai hírű „Az irodalmi fordítás” kiemelt tudománycsoportja és az intézet keretében ún. „Petőfi-Arbeitsgruppe”-t alakítottunk, ahol is sziszifuszi munkával összegyűjtöttük, lefotóztuk és archiváltuk Petőfinek (elvileg) összes németre fordított lírai versét. Ki hitte volna, hogy Petőfi-verset mintegy 23 000-szer fordítottak németre! (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy e munkálat volumene mintegy 80-

100 millió HUF volt.) A továbbiakban azt vizsgáltuk meg, hogy milyen képet alkottak a németek Petőfiről. Így született meg *Der deutsche Petőfi. 61 Gedichte* antológiánk, melybe azt a 61 verset vettük fel, amelyet a legtöbbször fordítottak le németre.

Generációnknak az elmúlt XX. század kétharmadát volt szerencséje végigélni. Amikor én 1933. február 1-jén megszülettem, a nacionálszocialista rendszer kétnapos volt. Amikor óvodába kezdtem járni, kezdődött a sztálini önkényuralom. Amikor érettségiztünk, akkor volt hazánkban a Rákosi-rendszer csúcspontja.

Életünk alkonyán, a XXI. század csak szebb lehet...

Gy. Molnár István

festőművész (Kunhegyes, 1933. február 3.)

Amikor az ember hetvenéves lesz, fel szokták köszönteni. Megölelnék a rokonok, eljönnek a barátok, megszorítják a kezünket, gratulálnak. Festőknél gyakran rendeznek retrospektív kiállítást, bemutatandó az életmű java részét. Szóval nagy ünnep a hetvenedik születésnap, de azért egy kicsit aggasztó is. Mikor hatvanéves voltam, úgy éreztem, hogy az lenne az igazi ünnep, ha eggyel több lenne előttem és eggyel kevesebb mögöttem, hiszen

ha számot vetek azzal, amit végeztem, bizony találok még javítanivalót, tennivalót eleget. 1959-ben, amikor a főiskolát elvégeztem, mindjárt a szabad, modern magyar művészetért harcolók táborába kerültem, és küzdöttem a

társaimmal legjobb tudásom szerint. Jó húsz esztendeig szinte kizárólag grafikával foglalkoztam. Rézkarcaim sikert arattak külföldi és hazai kiállításokon egyaránt, és meg is éltem a munkáimból. 1969-ben Szentendrére költöztünk és lassan elindult az átalakulás, illetve visszaalakulás folyamata, hiszen 1959-ben festő főtanszakon szereztem diplomát. Először absztrakt képeket festettem, de hamarosan visszatértem a természethez. Mesterem, Bernáth Aurél akkor már halott volt. Akkor és most lenne igazán szükségem a tanácsaira. Álomban gyakran kérdezgetem is, de már csak találgatni tudom, vajon mit mondana most a Mester. Ő már nem tud személyesen válaszolni, csak az életműve tud útmutatást adni, ha van szemem arra, lássak is. Bizony, ha most nem hátra-, hanem előrenézek, csak azt mondom, hogy jó lenne az a 20-25 esztendő, amit ha nem is egészen haszontalanul, de mégiscsak elvesztettem. Ha az Isten erőt és egészséget ad, talán még tudok legalább a meglevőkhöz hozzátenni valamit az utókor számára.

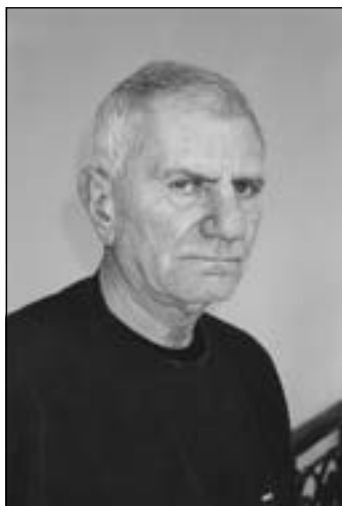

Keszthelyi Rezső

író (Szolnok, 1933. február 5.)

Engem sokáig nem adtak ki. Szerkesztőként is meg kellett dolgoznom. És az az érdekes az egészben, hogy csaknem mindegyik szerző a barátom lett. A kiadón kívüli együttlétből, a presszózásból, kocsmázásból jött össze igazából a könyvkiadás. De általánosabban: nagy teljesítmény volt ennek a legalább három évtizednek a könyvkiadása, beleértve a Magvető Kiadó mellett a Szépirodalmi is meg a Kozmoszt. Azért lehetett nagy ez a teljesítmény, mert az irodalom teljesítménye volt nagy akkoriban. Esztétikai terror vagy ízlésdiktatúrák persze voltak, miként ma is vannak.

Nekem az írás elsősorban nem közlendőség. Az írás maga az élmény. Hogy magamat írhatom állandóan. En

magamat kérdezem és magamat „szeretném olvasni”. A megismerés egyik módja ez... Az ember önmagán kívül mást nem akar kifejezni. Nem is tud. Előszörban önmagának él vagy érez. Mindekelőtt magamra vagyok kíváncsi. Régebben volt egy nagy vita arról, hogy az ember ne legyen szubjektív. De Goethe mondta azt egyébként, hogy az ember minél többet

tud meg önmagáról, annál többet tud meg a többi emberről. „A magány ragyogása.” Az ember életének legnagyobb részét magányban éli.

Még a hegeliánus korszakomban gondoltam úgy, hogy az ember olyasmint hoz létre a világban, amely az idáig nem létezett. És ez igaz is. Ezt már Kosztolányi is megírta a Halotti be-

szédben. „Keresheted őt, nem leled, hiába, / se itt, se Fokföldön, se Ázsiába, / a múltba sem és a gazdag jövőben / akárki megszülethet már, csak ő nem.” Vagy Pilinszky egyik korai versében: „Én nem kívántam megszületni, / a semmi szült és szoptatott”. Azt érzem, ha már élek, miután kénytelen vagyok élni, szóval azt érzem, hogy én csak ennek vagyok az állampolgára. Nem tudom, hogy ez mit jelent. Jelent-e valamit másnak. Megszülettem, nem akartam, nem döntöttem erről. Azt tudom, hogy meghalok, és van egy „közbül”. Mikor az ember szerelmes stb. Maga az Isten ez a „közbül”. Úgy gondolom, ez a szó vagy fogalom, hogy humanista, ez is kevés. Mert miután mindenki megszületik, akarata kívül, és mondjuk akarata kívül meghal – képviseli a mulandóságát. Ember és ember között így nincs különbség. Ugyanazok vagyunk.

Végül is, ha az ember megszületik, föladják neki azt a talányt, hogy miért született meg. Ezt megoldani úgyse

lehet. Még senki sem tudta megoldani. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy az élet csak talány. Nem. Élmény is, elsősorban az, és benne van mindig a talány. Ez a talányosság lehet örületes, racionális, de nem hiszem, hogy ezt nekem kellene megoldani. A megszületésünket egyszerűen végig kell élni.

Ósi kérdés, hogy kinek ír az ember, a kozmosznak, valakinek vagy önmagának...? Én nem hiszem, hogy van teljesen szubjektív vers. Ami ne feltételezne legalább egy hallgatót. Ami ne jelezne, válaszolna neki vissza. Az ember mindenképpen dialógust folytat valakivel.

Az életnek a legnagyobb élménye az, ami állandóan mulandó benne. Nincs egzakt örökkévalóság. Az ember a másik embernek mondani sokat nem nagyon tud. Az a fontos, hogy a másik emberrel éljen.

Keresthelyi Rész

Makay Ida

költő (Pécs, 1933. február 15.)

1951 őszén találkoztam először Csorba Győzővel, a Pécsi Pedagógiai Főiskolán. Versekről adott elő a magyar szakos tanárjelölteknek. Akkor láttam először élő költőt. Meg voltam illetődve, különösen miután már ismertem *A híd panaszát* és a *Szabadulást*.

Testi valójában is szuggesztív jelenség volt. Nagy, sötét, mély tűzű szempár, nemes metszésű, a szellem erejét sugárzó

vonások. Villogó fehér ingben, csokornyakendővel jelent meg előadásain.

A verstan keretében – ürügyén? – irodalomtörténetet és esztétikát is adott elő Janus Pannoniustól Adyig, Balassitól a nyugatosokig. Akkor, ott érttettem meg a verslábak, az ütem, a verselés törvényeit.

Verskísérleteimet addig főiskolai tanáramnak, Kolta Ferencnek és az Ady

igézetében élő könyvtárigazgatónak, Cserdy Ferencnek vittem el bírálatra. Már fél éve tartottak – ahogy mondani szokás – a reveláció erejével ható Csorba-órák, amikor nekiveselkedtem, hogy Csorba Győző perdöntő véleményét kikérjem.

Akkor már biztosan tudtam, az Ő ítélete érvényes versüggyben. Kézzel írt, meglehetősen kusza, összevissza javított füzetemet idegesen, kissé zavartan, mégis elvittem 1952 áprilisában hozzá, a Megyei Könyvtárba, amelynek igazgatóhelyettese volt.

A füzetet átvette, és közölte, értesít majd az eredményről. Idegtépő két hét következett. Aztán rövid értesítés: április 17-én, vitaest keretében Csorba bemutat a Doktor Sándor Kultúrházban. Egész nap nem tudtam semmire figyelni, se olvasni, se jegyzetelni, lefől róttam az utat a Sétatéren egyedül. Este lett, és körülbelül másfél órában a hallgatóság elé tárta a költő – mint mondta – egy félig-meddig kamasz lány íráskísérleteit.

Kemény kritikával kezdte: ez dagályos, ez közhelyes, ez túlpontírozott, ez utánérzés, itt ritmushibák etc. Aztán rátért azokra, amelyek ígéretesnek bizonyultak. Ahogy emlékszem, regisztráló jellegűek voltak; Ady, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Kosztolányi, Homérosz, Horatius, Shakespeare, Molière a címük. És szonettformában. A tipikus hályogkovács-eset.

Az est végén kimondott három szót, amelyet és fölvatásnak éreztem akkor: *tehetséges. Feladata: egyszerrősödni.*

Megtörtént hát a tűzkeresztség.

A Szántó Tibor-féle Dunántúl el is fogadott tőlem akkor egy verset, a *Pünkösdi* címűt. (Szintén szonett volt.) Aztán elkallódott, elmerült valahogy. A szerkesztés útjai... Ki tudja?

Éveken át igyekeztem Csorba Győző imperativusának eleget tenni. 1958 őszén újra elküldtem hozzá vagy harminc versemet. Újra felkerestem a könyvtárban. Komolyan, vizsgáztató tekintettel nézett rám: „Nézze, ezek a versek nem rosszak. Nem *fűzfaversek*. De azt sem mondom még, hogy jók, mert esetleg túl sokat gondol róluk. Ez asszonylára. Nem minősítés, megállapítás. Elizabeth Browning, Luis Labé, Petróczi Kata Szidónia versei is ebbe a kategóriába tartoznak. A maga verseiből még nem derül ki, vajon nem folytathatatlan zsákutca-e, vagy tovább tud-e jutni. Ez már egészen a maga tehetségétől és fegyelmességétől függ.

Egyébként verseit átadtam az októberben megindult új folyóiratnak, a Jelenkornak.”

1959 januárjában megkaptam a Jelenkortól az első korrektúrát. Februárban, születésnapom közelében, megjelent első három versem. Akkor hittem el, hogy költő lehetek.

Most, hogy már „csak” verseiben van jelen (és egyre éleledő emlékemben), szeretném egy-egy versemet elvinni Hozzá.

Rám emelné nagy, sötét szemét, és bólintana.

Jó volna hinni, hogy társává fogad.

Makay Ida

Vadász György

építész (Budapest, 1933. február 18.)

Hát igen.

Belém sűrűsödött a század.

A történelem.

A század egyharmadán születtem, 1933-ban.

Második világháború – Budapest és lelkeink ostroma – majd ébredező Remény, utána 1949! és tovább, az '56-os forradalom hite és akarása – a halkuló szívverés – a Csend Ideje, 60-as, 80-as évek – a remélt konszolidáció? Istenem! '91! az oroszok kivonulása – és Hit máig Magyarország talpra állásában – hogy megtalálja megérdemelt helyét a Világban – az Egymásra találásban – a – mondjuk ki hangosan – a Szeretetben – Képességben, Erőben és Férfiúi becsületben és vállalkásban – az Idők végezetéig.

De egy időben, a felejthetetlen gyermekkor, – Anyám-Apám varázsa,

a kert ezüstfenyőivel,

a zongorám és Rácz Aladár Yvonnal,

a Toldy Gimnázium boldogító évei,

Apám mellett az építészet gyönyörűsége,

a kint és bent – az árnyékok és fények – a látás, a megismerés,

a távoli kontúr bűvölete és a közeledés – a Megérintés szelleme,

a Teljesség és a részletek.

A vonalak imádott futtatása a papíron – a Mesterek – a Tanítványok – Fiaim és Lányaim – gyermekeim és gyermekeik – a Barátságok és a Szerelem – oh Istenem – és a vonalak imádott futtatása a papíron – mert felkelnek – és házakká válva fogadnak be jó ölükbé.

Csoda ez! Higgyétek el nekem.

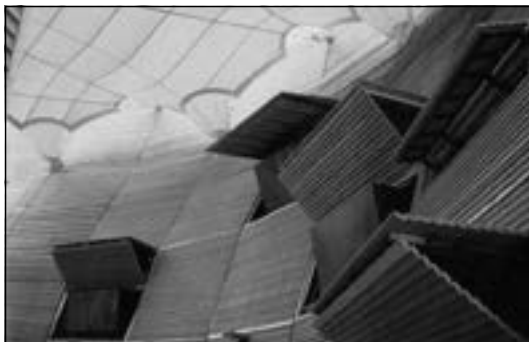
Van társam. Isteni az út. Hív. Követem.

Ez a vallomás csak így jó.
Nincs felsorolás.

45 éve teszem, amire felkent Istenem.

Vagy ismeritek munkáimat,
vagy, ha tetszenek a szavak és a mondatok,
nézzetek utánam. Megtalál-
tok.

Szeretem, amit csinállok.

Órületesen szeretem.
 És azokat, akikkel együtt csinálhatom.
 Apám azt mondta: „Bármit teszel, úgy tedd, hogy az a névjegyed legyen!”
 Úgy teszem.
 De ez nem bármi.
 Ez a minden – ez az építézetem.
 A mikro és a makro,
 a térbeliség – a fények és árnyékok látomása,
 távolról a tömeg – a kontúr,
 közelről már a kopogtató igézete,
 a bent és a kint,
 a föld és az ég,
 a felnőtt játék gyönyörűsége.
 Kegyelmi állapotban vagyok.

Balla László

búzanemesítő (Telkibánya, 1933. február 19.)

Sajnálom, de semmi olyat nem tudok írni vagy mondani, amivel ma több hetvenéves kortársam „hetvenedik”. Nem voltak arisztokrata őseim, nem jártam egyházi iskolába, nem voltam sem cserkész, sem üldöző vagy üldözött, egyszerűen csak beleszülettem egy korba, és mire eszmélni kezdtem, már itt állt a II. világháború és folytatódott a történelem nálam nélkül.

Kisiskolás koromban a szüleim a sárospataki Református Gimnáziumba szerettek volna beíratni, de ezt a szándékot elsodorta a háború. Így kerültem 1949-ben az abaújszántói Mezőgazdasági Gimnáziumba, ahol 1952-ben érettségiztem. Kitűnő bizonyítványommal felvételi vizsga nélkül felvettek volna az ország bármely egyetemére, de én az Agrártudományi Egyetem Ag-

ronómiai Karát választottam. Világnézetemet és szakmai hozzáállásomat meghatározták a történelmi események és a családi háttér.

A példaképemet én magam állítottam össze mások nemes tulajdonságaiból. Olyan szakember szerettem volna lenni, aki nem egy gazdaságot, hanem az egész magyar mezőgazdaságot szolgálja.

Így jutottam el szemléletileg a tudományos kutatáshoz, azon belül is a számomra legkedvesebbhez, a növényneveléshez. Motiválták az elképzelésemet a XX. század első felében elért kiváló eredmények, mint a legendás híró bánkúti búzák, a tanulmányaim alatt megjelenő martonvásári hibrid kukoricák és a magyar növénynevelés más kiemelkedő eredményei. Így már az egyetem harmadik évfolyamán be-

iratkoztam a növénynemesítési tudományos diákkörbe, és ott készítettem diplomatervet. Majd amikor az 1957-ben megszerzett diploma után 1960-ban a növénynemesítői szakképesítést is megszerztem, lehetőségem nyílt bekapcsolódni a búzanemesítésbe az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetében, Martonvásáron.

Ebben az időben az ország kenyérgondokkal küzdött. A háború óta még nem termett meg az ország kenyere. A búzatermesztés fejlesztésének fő akadálya a fajta volt.

Ars poeticám az volt, hogy ha valamit csinálók, azt érdemes jól csinálni. Axiómaként elfogadtam, hogy a fejlődés lényege az, hogy az utódoknak jobban kell csinálni, mint az elődöknek. Tehát nekem jobb fajtákat kell nemesíteni, mint amilyeneket az elődeim tudtak. Évégelt tanultam meg két világnyelvet, az elsők között teljesíttem az intézetben az MTA kutatói követelményrendszerét és gyűjtöttem az ismeretanyagot először belföldön, majd 1961-től külföldön is.

Az egyetemen az 1950-es években a micsurini genetikát oktatták. Én azonban érdeklődtem a sokat szidott klasszikus genetika iránt is. Ezt az érdeklődésemet a diplomatervem külső konzulense, a növénygenetika kiváló ismerője, Rajháthy Tibor elégítette ki Martonvásáron 1956 nyarán úgynevezett tutoriális rendszerben. Ő kezdeményezte a felvételemet is az intézetbe. Mire azonban 1957 áprilisában abszolváltam az utolsó félévet az egyetemen, tanítómesterem több társával elhagyta az országot. A genetikai osztály vezetője a micsurini genetika lelkes híve és legjobb hazai képviselője lett, aki belekezdett a búza nemesítésébe is. A micsurini elvek alapjára épített búzanemesítés azonban 1962-ben és 1963-ban megfeneklett, mert

az elvetett anyag kifagyott. Ezt követően a téma művelését rám bízta, és szabad kezet adott annak fejlesztéséhez. Így lettem a martonvásári búzanemesítési program vezetője három és fél évtizeden keresztül.

Új koncepcióval, új kiindulási anyaggal és új módszerrel folytattuk a nemesítést, ami az 1970-es években elvezetett az első magyar intenzív típusú búzafajták előállításához, az átmenetileg meghonosított külföldi fajták kiszorításához és az országos átlagtermések megháromszorozódásához. Ezzel végleg megszűntek Magyarországon a kenyérgondok, és a búzatermesztés elérte az európai színvonalat.

Tudományos tevékenységemet elismerték 1980-ban az MTA doktora fokozattal, 1985-ben állami díjjal, 1993-ban Fleischmann-díjjal, és abban az évben megválasztottak az Ukrán Mezőgazdasági Akadémia külföldi tagjának. Feladataim tovább növekedtek, amikor az intézet tudományos igazgatóhelyettese (1981–1988) és igazgatója (1989–1992) lettem.

Hetvenéves koromig 55 államilag elismert őszi búzafajta előállításának vagyok a részese. Ez több, mint a nagyszerű elődeim által a XX. század első felében előállított fajták száma, és népszerűségük vetekszik a bánkúti búzákéval.

Felemelő érzés, hogy az országban bármerre járva a búzafajtáim „visszaköszönnek”, és kellemes tudat, hogy az ország népe 60-65 százalékban abból a búzából eszi a kenyeret, amit az általam vezetett team állított elő. Mellékes tevékenységnek tekintetem más kalászos fajták honosítását. Ezek száma 22. Ma a sörárpatermesztés biológiai alapja jórészt az általunk honosított fajtaszortiment. Jelentős a honosított őszi árpa, durum búza és zab vetésterülete is. A legfontosabb

azonban a lengyel triticaefajták meghonosítása és termesztésbe vonása. Jóllehet Magyarországon, éppen Martonvásáron, majd Kecskeméten nivós triticae-kutatás folyt, versenyképes fajtát azonban nem eredményezett. Az első ember által alkotott köztermesztésre alkalmas őszi triticaefajták Lengyelországban születtek az 1980-as években. Mi az elsők között meghonosítottuk azokat és az 1990-es évek elején elterjesztettük, bizonyítva annak létjogosultságát Magyarországon.

Pályafutásomat végigkísérték mindazok a jelenségek, amelyek arra a korszakra jellemzőek. Az 1956-os forradalom után – amikor befejeztem az egyetemi tanulmányaimat – a társadalom újraprendeződött. A vezetői posztok foglaltak voltak, én „csak” dolgoztam a „hatalmasok” árnyékában, kísérve az idősebb korosztályt és a konkurens gyanakvásával, majd féltékenységgel és irigységével, ami sokszor erős ellenszenvbe torkollott. Szerencsémre az intézet vezetői bíztak bennem, és mindenben segítettek. Rajtuk és rajtam kívül kevesen hitték el, hogy én leszek az, aki a bánkúti és a honos külföldi fajtáknál jobbat tud előállítani. Ez azonban csak fokozta az erőfeszítéseimet.

Szakmai eredményeimet azonban senki nem kérdőjelezte meg, hiszen az új fajtákat az állami fajtakísérletekben bírálják el, és az állami fajtaminősítő tanács engedélyezi a köztermesztésbe vonásukat, majd a végső „bíró” a termesző. Ezek pedig elismerték a martonvásári fajtákat.

Számos lehetőség kínálkozott azonban az ellenzőknek a tudományos fokozataim megszerzésekor és a publikációim megjelentetésekor. Ezzel a lehetőséggel éltek is, de eredménytelenül. Végül az MTA levelező tagságra jelöléskor összefogott Liszenko legjobb magyar tanítványa és annak

egykori ellenlábasa, akik addig eredménytelenül próbálkoztak búzanemesítéssel, és megállították a folyamatot.

Sokan felteszik azt a kérdést, hogy mi a nemesítés? Tudomány, művészet, mesterség? És mi a siker titka? Miért van az, hogy az egyiknek sikerül, a másiknak nem?

Csatlakozom azokhoz, akik az első kérdésre azt válaszolják, hogy ez is, az is. A másodikra és a harmadikra a választ nem tudom. Én a feladatot kihívásnak tekintettem, és amíg mások „fantáziájukkal az eget ostromolták”, én mindkét lábammal a földön álltam. A nemesítés egyben olyan betegség, amit csak megkapni lehet, de abból kigyógyulni nem. Hobbi is, szenvedély is. Ezért folytatom ma is, de sajnos már nem Martonvásáron. Egyetemi magántanárként tevékenykedem a Szent István Egyetemen, és elnöke vagyok a Magyar Növénynemesítők Egyesületének 1989 óta.

Örülök annak, hogy nekem sikerült kinemesítenem az első magyar intenzív búzafajtákat, és ma három kalász terem ott, ahol a pályafutásom elején csak egy termett, két kenyér jut annak, aki akkor csak egyet ehetett (azt is csak jegyre).

Ugyanakkor szomorú is vagyok, mert igazolva látom azt a filozófust, aki megírta, hogy a kutatási eredményeknek sorsuk van: azokat először tagadják, majd elhallgatják és végül kisajátítják. Nos, az én kutatási eredményeim a harmadik stádiumban vannak. A legszomorúbb pedig azért vagyok, mert ezt kompetens testületek támogatják, sőt még jutalmazták is...

Azt pedig keserűen veszem tudomásul, hogy az etika, a morál egyre inkább a közöny mocsarába süllyed...

Balassagy

Kiss János

író, köztíró (Kolozsvár, 1933. február 26.)

Lehet-e hetven év magántörténelmét hetven sorba szorítani? Az eddig megjelent tizenhárom kötetemben, indulatos publicisztikáimban, több száz oldalnyi, kiadásra váró szövegeimben sem sikerült eleddig magántörténelmem tapasztalatait maradéktalanul rögzítenem. S ez még akkor is így van, ha 1992-ig írott publicisztikáimból összeállított, *Eszeveszett illúziók* című kötetem élére nagyképűen azt az alcímet is odabiggyesztettem: *Tanúnak jelentkezem*. Ugyanis akkor már rég egyértelmű volt számomra, hogy az 1989-es romániai vajúdas is csak illúziókat szült, s mi kijózanodva leshetjük, hátha egyszer mégis felénk fordítja orcáját a szerencse. De hetvensoros bizonytalanságom akkor is jogos, ha jól tudom, hogy lexikonszerkesztők néhány mondatba képesek sűríteni az enyémnél átfogóbb magán-

történelmeket is – ezekből a sűrítésekből pedig rólam is minden szükséges megtudható. Mégis kellő tartózkodással fogadom azt, amikor olyan egységes magyar irodalomról beszélnek, amelyet nem darabolnak szét mesterségesen húzott határok. Mert hatvankilenc évem elszelelt, talán nem akcióskodó hetvenkedés, ha megkérdezem: vajon miért nem vagyok akkor tagja a Magyar Írószövetségnek? Persze nem tartozom a nagyon szűk körű határon túli alkotók (költők, prózaírók, az utóbbi időben csak kritikával nem foglalkozó kritikusok) közé, akiket az anyaországban is számon tartanak. De nem vagyok főszerkesztő, politikus vagy pénzosztó egyletek kuratóriumi tagja, ráadásul disszidens sem lettem (aki nehéz és kínos nyugati emigráció után repatriált, megmenteni a hazát), ahogy át sem települtem, tehát még magamat sem mentettem meg, ráadásul nem tartozom azok közé, akik jobban fizető magyarországi lapokban tudják csak elsírni nehéz, vigasztalan sorsunkat, vagy magyar kiadókra bízzák megjelenésre szánt könyveiket – így talán érthető, ha egyetlen könyvem sem jelent meg az anyaországban, tehát azon sem csodálkozhatom nagyon, hogy műveimre, véleményemre (életemre?) nem volt kíváncsi magyar rádió, magyar tévé, s legfőnnebb egy-két könyvemért veregettek vállon az írott magyar sajtóban (a Napút hetvensoros kérésén kívül). Az igazsághoz – meg a leltárhoz – tartozik, hogy a budapesti Pilot Stúdió megfilmesítette egyik novellámat, s talán nem csak véletlenül jelent meg románul is – a Domokos Géza vezette Kriterion jóvoltából – az ántivilág faluját bemató satirikus regényem. Való igaz, nem vagyok forradalmár sem, s így megbocsátó mosollyal figyelhetem, hogy post festa mennyire elszaporodtak mifelénk is a bátor emberek, a hősök, a törhetetlen ellenállók. Nem tartom különösebb bátorságnak „szókimondónak” ítélt regényeimet, még a satirikust sem, vagy azt, hogy a kolozsvári Hóstát felszámolásának kezdetén novellában mondtam el magánvéleménye-

met, annál is inkább, mert a falurombolás „ellen” írott regényem, az 1989-es fordulat miatt „megkésett”, de az 1991-es megjelenésére, amikor már lehetett volna, botor becsületességgel („ha akkor nem volt hozzá elég bátorságom!”) nem pótoltam benne mindazt, amit megírásakor öncenzúrázó óvatosságból kihagytam, megszelídítettem. (Csak mostanában, jó tíz év után, vettem elő újra és hoztam helyre a mulasztást, azzal a nem titkolt szándékkal: hátha egyszer mégis kelleni fog valakinek.) Megbocsáthatatlan naivsággal és iszonyatosan korszerűtlenül még mindig azt hiszem, hogy nekem ITT volt, van és (mert az író nem vonulhat nyugdíjba!) maradt valamicske tennivalóm. És azt is hiszem, hogy a határon kívülre szakadtak bennem is meglévő tudathasadása ellenére, csak sport- és államközi-politikai találkozókon tévesztem össze az ITTet és az OTTot, de egy pillanatra sem felejthetem, hol vagyok választópolgár. Már csak azért sem, mert nem léphetek egyet sem Kolozsvár utcáin, nem nyithatok be hivatalba, üzletbe, nem kapcsolhatom be a tévét, a rádiót, nem fordíthatom el a vízcsapot, vagy éppenséggel nem ülhetek le megszusszanni egy parki padra, hogy kiabálóan ne figyelmeztessenek rá, hol is élek, és ki vagyok! Talán ezért érzem úgy: pokolian megaláz, hogy igazolást kell kérnem ahhoz, hogy egy ajándék fényképes igazolvány elismerje magyarságom...

Életem, életünk történelmét nem szoríthatom hetven sorba, de egyetlen főnévvel kifejezhető életérzés kimeríthetetlen zsákjába bőségesen belefér. Ezt a megtartó, bátorító életérzést a zsigereimben hordom, talán ő a leghűségesebb hozzám, hozzánk, akiket Trianon gyógyíthatatlan tudathasadásos helyzetbe sorvasztott, és létünket, magán- és közösségi történelmünket meghatározta – ez pedig a REMÉNY! Igen, a földiekkal játszó, istenségnek látszó, csalfa és vak!

Kis János

Kovács Győző

villamosmérnök (Szekszárd, 1933. február 27.)

*Ha egy úri lócsiszárral
Találkoztam s bevert sárral:
Nem pöröltem, –
Félreálltam, letöröltem.*

(Arany János: Epilógus /1877. júl. 6./)

Hetven, Seventy, Soixante-dix, Semdjesjaty, Siebzig... akárhogyan és bármilyen nyelven is ízelegetem, sok! Pontosabban annyi. Hetven. Örüljek, Mozart csak 35 évet élt. Jó, máris boldog vagyok: én meg hetvenet. Eddig. Máris két Mozart vagyok.

Ilma és Bence – a Masszi Kiadó jelesei – legutóbb azzal szólítottak meg, hogy van egy kiadványuk: a Napút, csupa jeles hetvenes ír bele, én

is írok hetven sort. Innen tudom: én is jeles vagyok. Mit? Amit akarok, tőlem függ.

Eszembe jutott egy néhány éve történt eset. Az egyik külföldi lapban, de az is lehet, konferenciakiadványban megjelent egy írásom. Azt kérték: küldjek egy rövid életrajzot is – angolul. Van egy angol önéletrajzom, a címe: *Egymondatos önéletrajzom*. 16 oldal. Oldalanként 2500 karakter.

Elküldtem. Az e-mail válasz még aznap itt volt: *rövidebbet*. Elkézdtem húzni, maradt 8 oldal, a fele. Ezt is elküldtem. Az újabb levél: *Ez is sok, még rövidebbet*. Az én válaszom: *Nincs rövidebb, ennyit éltem*.

Hamarosan megjelent a lap – féloldalas önéletrajzzal. Ebből mi a tanulság: az életemből tizenöt és fél oldalt feleslegesen éltem.

Már most is megírtam fél oldalt, ezután még mit mondjak el magamról?

Talán a gyerekkoromról. Tizennégy éves koromig papi iskolába jártam, Baján a ciszterekhez. Óriási hatással volt rám az osztályfőnököm, Bartha Lénárd, ezért magam is szerzetesnek készültem. Mindennap miséztem a kredencen, ha a húgom nem akart ministrálni, akkor megpofoztam.

Az Apám tiszántúli nyakas kálomista volt, az Anyám dunántúli sváb származék, azt mondták rólam: jó keverék. Az Apám – amikor megtudta papi szándékomat – átíratott a szekszárdi Garay János Gimnáziumba, egy szabadelvű civil iskolába, ahol a jó sorsom óriási tanáregyeniségekkel hozott össze. Béla Pali bácsi – mélyen bent van a szívemben – szeretett meg velem a francia nyelvet és szoktatott le a hazudozásról. Antal Ilonka néni állandóan dicsérte – miközben bírálta – a magyardolgozataimat, elhitette velem, hogy érdemes nemcsak helyesen, de szépen is írni. Létay Menyhért óráin értettem meg, hogy milyen csodálatos a természettudományok világa, azóta is csak a tudományban hiszek. Pataki Jóska, földrajz–történelem tanárom csodát tett velem, megszerettette velem a történelmet, amit addig szívből utáltam. Ismét megnéztem a számítógépen, címmel és mottóval együtt 41 sor. No, még 29-et!

Azután néhány „jelentéktelen” esemény az életemben: az Apámat koncepció perben elítélik és lecsukják, engem pedig – *hetedízigen* bűnhődjenek az utódok is – kitiltanak az ország összes felsőfokú oktatási intézményéből. Egy inasév, majd – a hatalom diszkrét bája – mint az uralkodó munkásosztály tagját, elküldenek az egyetemre. Megint szerencsém van: a jobb kéz (simogat) nem tudja, mit tesz a bal láb (rúg). 1957. Villamosmérnök vagyok.

Azután a nagy-nagy szerencse: tagja leszek annak a néhány fős – hasonló korú, egyetemet végzettekkel álló – csoportnak, akik megépítik az ország első elektronikus számítógépét. Az M-3-at. Életem második munkahelyén – egy kitűnő szakemberekből álló, baráti társaságban – először lépünk rá Magyarországon az *informatika országútjára*. Már 52 sor! No, még 18-at!

Akkor valószínűleg még nem tudtam, hogy mi a civil kurázi, ennek ellenére hamarosan tagja lettem a magyar számítástechnikusok szervezetének (az enyém a húszas számú tagkönyv), amit – 1968 óta – *Neumann János Számítógép-tudományi Társaságnak* hívnak. Amikor a Társaság hivatalosan tudományos egyesületté alakult, engem választottak – tíz évre – első főtítkárává, később pedig alelnökévé. Elindítom a „*társadalom informatizálása*” programot.

1969. Ismét nagy szerencse ért, Náray Zsolt, az SZKI igazgatója munkatársává választ, néhány hónap híján húsz évet töltöttem el az intézetben. Szabad kezet kaptam. Magam választottam meg – hallatlanul okos és szorgalmas – munkatársaimat, akikkel először exportáltunk szoftvert Magyarországról, miközben létrehoztuk, és évtizedeken keresztül fenntartottuk az ország egyik legnagyobb számítástechnikai kutatóintézetét.

Életemben négy munkahelyem volt, az utolsó a SZÁMALK, ahol – megint szerencse – Havass Miklós támogatásával megalapíthattam az ország első távtanulási felsőfokú intézetét, amit ma Open Business Schoolnak hívnak.

1989–90. Mind a munkahelyemen, mind pedig a társaságban megkaptam az obsitot. Két nehéz hónap következett, egy kissé mozgalmas élet után nagyon nehezen tudtam elfogadni, hogy a társadalomnak már nincs rám szüksége.

Ahol nagy a szükség, közel a segítség. Vértes János, a PRIM Kft. tulajdonosa újságírónak hív. Röpülök. Az újságírás a szívem csücske: a negyvenes években, még a bajai gimnáziumban alapítottuk – Lévay Lacival együtt – az Édesanyánk című diákújságot.

1994. Ismét szerencse: megismerem Gáspár Mátyást és a teleházmozgalmat. Elnökség, majd ismét obsit, egy soha el nem felejthető forró hangulatú közgyűlésen a teleházások örökös *tiszteletbeli elnökké* választanak.

Ma – 2002-ben – az Édesanyám 96 éves. 43 éve élünk együtt a feleségemmel, a lányom Bécsben lakik, és számítástechnika-alkalmazást tanít. A fiam a Miskolci Egyetemen docens. Modern geológus, kalapáccsal és számítógéppel dolgozik. Fertőzés, vagy ilyen a világ. Egy fiúunokám van Fábián, kilenc éves, már van számítógépe. Nemrégén született a kishúga, Flóra, az élete még csak hónapokban mérhető. Mindketten magyarok is és osztályok is, mint a Monarchia. Ennyi. A mottóval együtt 88 sor. 8+8. 2×8, sajnos nem 16.

Remélem, ezt is megérem. A 88-at.

Életem során sohasem voltam pontos. Miért éppen most legyek?

Februárban tölti be hetvenedik életévét:

- 2. ÁDÁM M. Mária** orvos, bakteriológus (Szekszárd)
POSTLETHWAITE, Neville brit pedagógus, pszichológus (Anglia)
THAN, Szeve mianmari politikus, tábornok (Kyaykse)
- 5. DONNER, Jörn Johan** finn filmrendező, író (Helsinki)
MIHALOVITS Ervin tanár (Székesfehérvár)
- 8. FARKAS Péter** hidrobiológus (Budapest)
SAKED, Saul izraeli orientalista, vallástörténész (Debrecen, Magyarország)
- 12. ANDRÁSI Andor** fizikus (Budapest)
BENNACK, Frank Anthony, Jr. amerikai lapkiadó (San Antonio, Texas)
FORGÁCS Iván orvos (Budapest)
PETRESS István újságíró
- 13. BIYA, Paul** kameruni politikus (Mvomeka'a)
COSTA-GAVRAS, Constantin francia filmrendező (Athén, Görögország)
NOVAK, Kim amerikai színész (Chicago)
- 15. ALTHAUS, Egon** német geológus (Hagen)
PIKAJZEN, Viktor Alekszandrovics orosz hegedűművész (Kijev, Ukrajna)
- 18. ONO Joko** japán képzőművész, performer, énekes, zeneszerző, szövegíró (Tokió)
- 19. KERÉNYI Sándor** oboaművész (Madaras)
- 21. NAGY Imre** öttusázó, közgazdász (Monor)
RAFELSON, Bob amerikai filmrendező (New York)
- 22. O'HARA, Michael John** brit geológus (Sydney, Ausztrália)
- 26. KISS Jenő** könyvtáros (Kemenesmihályfa)
- 27. STULLER Gyula** testnevelő tanár, pszichológus (Boksánbánya, Románia)
- 28. MIHALIK István** közgazdász (Szeged)

Láng István

zeneszerző (Budapest, 1933. március 1.)

„1950–58 zenészerzés-tanulmányok a Zeneművészeti Főiskolán. 1957–60 zenei tanársegéd a Színház és Filmművészeti Főiskolán. 1966–84 zenei tanácsadó az Állami Bábszínháznál. 1973 – adjunktus, majd egyetemi tanár a Zeneművészeti Főiskola Kamarazenei Tanszékén.

1970–90 Különböző nemzetközi zenei versenyek zsűrijének az elnöke, illetve a tagja (kürt, trombita, rézfúvós kamarazene, oboa, zeneszerzés, kórus). Vendég előadó: 1973 State Univ. of Colorado. 1985, 1987 CNM Mexico City. 1988 State Univ. of New Mexico. 1978–90 A Magyar Zeneművészek Szövetsége főtítkára. 1984–87 Az Új Zene Nemzetközi Társaság (ISCM) Végrehajtó Bizottságának a tagja. 1990– 93 A Nem-

zetközi Zenei Tanács (IMC-UNESCO) Végrehajtó Bizottságának a tagja. 1968, 1975 Erkel-díj. 1985 Érdemes művész. 1994 Bartók-Pásztory-díj. 1961 Első díj Ludwigshafenben a *Concerto per archi* című műért. 1958 Magyarországon az első cikk írója az elektronikus zenei stúdió felállításának fontosságáról. 1974 Első szalag-zene (Felület átalakítás).

Megvalósítása 1975-ben EMS Stockholm. 1994-től folyamatos részvétel a HEAR Studio munkájában szalag és élő elektronikus zenei művekkel.”

Bojár Ivánné Sztankay Ágnes

múzeumi műtárgy-restaurátor (Budapest, 1933. március 2.)

Görög katolikus papcsaládba születtem. Budapesten láttam meg e szép világot, amit még a XX. századi világegés dacára is sokszor szépnek és ajándéknak tekintettem. Az otthoni légkör, az a szeretet, amit a szüleink nyújtottak nekem és a két fiútestvéremnek, egész életünkre végigkísért bennünket. Nyiladozó értelmem engem is a művészetek felé vonzott, a színi pálya lehetősége csillant fel. Énekelni tanultam. A Vígszínházban és a József Attila színházban próbálgattam szárnyaimat bontogatni. Húszas éveim elején beköszöntött a nagy szerelem! Válaszút elé állítottak, a szerelem vagy a színi pálya. Választottam. Ez volt

az első házasságom. Sajnos mégis válás lett a vége! Diákkorom óta vonzott a muzeológia. Diákkorom legszebb nyarai az ásatásokon teltek. Szakmai életem első állomása: Aquincumi Múzeum, Nemzeti Múzeum, Budapesti Történeti Múzeum. Gyakornoki évek a Nemzeti Múzeumban. Mestereim: ásatáson mozaikok és freskók leemelése és kiemelése: Bartha László festőművész, fémtárgyak tisztítása, konzerválása, Szalay Zoltán, a Képzőművészeti Egyetem tanára, kerámia restaurálás, faragása, festése, kiegészítése: Rhé Mária főrestaurátor!

A négy évtizedes múzeumi munkám során számos egyedi lelet restaurálását végeztem. Óskori temetkezési urnák. Római kori ásatás, Hajógyári sziget. Urnák összeállítása, ókori „terrasigilata” tálak. Középkori edények és vegyes mázas reneszánsz kályhacsempék restaurálása egészen a török színes mintás tálakig. Később a Habsburg kályhacsempék restaurálásáig a kerámialeletek terén minden formáját és fajtáját magas fokon gyakoroltam!

Második házasságom még jobban hozzásegített a szakma teljes megismeréséhez. Házasságomból egy fiam – Bojár Iván András – született, aki követte édesapja szakmáját, és művészettörténész lett. E szakmán belül az építészet és építéztörténet a területe.

Visszatérve szakmai életemhez. Hosszú évtizedek munkássága után emlékeimben kutatva olykor a meghatódásig emlékszem vissza, amikor egy-egy unikális műtárgyat fogtam a kezembe és rám volt bízva a rendbehozatala, hogy ismét hosszú évekig hirdesse a magyar történelmet és kultúrát. Mindez nagy felelősséggel járt. Szerencsém volt abban is, hogy szakmailag elismert mestereim és tehetséges kollégáim kísérték végig szakmai utamat. Római kori ásatás, Hajógyári sziget, Óbuda, ásatás, leletmentés – Kaszásdűlő, Flórián tér. Középkori ásatás, várnegyed, leletmentés, Margitsziget. Budatétény, kora bronzkori urnatemető, középkori vászon fazekak, mázas lábasok, reneszánsz vegyes mázas edények és kályhacsempék. Gótikus szobrok tisztítása, török talpas tálak megmunkálása. Sorolhatnám, ámde nem teszem. Még sokáig tartana e hosszú élet és az abban rejlő meghúzóó múlt annak minden szépségei. Optimista alkatomnál fogva rosszakra nem emlékezem! Így volt szép és kerek az életem. Így volt jó végigélni! Isten kezében vagyunk. Ő tudja, mennyit szán még nekem e földi létből. Ezt is köszönöm! Jól éreztem magam még a viharos XX. században is. Hálás vagyok az Itáliában töltött ösztöndíjas tanulmányutakért. Csodálatos fiamért, hogy ilyen gyermekkel ajándékozott meg az Isten.

Maradnék még, ha lehet. Tele vagyok energiával. Négy éve a kisebbségi politikával foglalkozom. Újabb kultúra felfedezésével telnek napjaim. Nem állok le, dolgozom van még, remélem, Istenem még ad – IDŐT!

*Istenem úgy kérek,
ha el kell egyszer menjek
úgy álmodban érjen a nagy álom
és azt álmodjam, hogy ÉLEK*
(Kibédy Ervin)

Rejón Thimue

Tóth Sándor

szobrászművész (Miskolc, 1933. március 19.)

Felvidéki felmenőim apai ágon a Szepességből, anyai ágon Gömörből származnak. Apai nagyszüleim a miskolci Mindszenti katolikus temetőben, anyai nagyszüleim a református Deszkatemetőben várják a felátadást. Miskolcon a vásártér melletti Levente utcában születtem. A Kossuth utcai római katolikus fiú elemi iskolában Farkas

Ilonka igazgató tanító néni – áldassék emléke! – az írást, számolást, rajzot négy éven át napi házi feladatként adta. 1943-ban a miskolci kir. kat. Fráter György Gimnáziumba írtattak szüleim. A tanulmányi és fegyelmi szigoráról híres fiúgimnáziumban életre szóló indítást kaptam: Ádám Jenő latin–magyar, Bánk László magyar–francia, Kovács Tibor hit és erkölcsstan és Polá-

nyi Imre – osztályfőnök – latin–francia tanártól. A gimnáziumban kialakult világszemléletem a marxista egyetem sem tudta megingatni.

Budapesten a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanulmányaim nyolc éve alatt nagyszerű mestereim voltak: Kisfaludi Strobl Zsigmond, Hincz Gyula, Papp Gyula, Barcsay Jenő, Végvári Lajos mellett Pátzay Pál, Tar-

jáni Sinkovits Jenő, Berény Róbert, Szőnyi István korrektúrái, előadásai napjainkig emlékezetesek, tanulságosak számomra. Évfolyamtársaim, Derkovits kollégista szobatársaim között számos kiváló rajztudású, színlátású, formaérzékű hallgató volt. A közös munka során tőlük sokat tanultam.

1956-ban Ambrus Győző, Bencsik István, Csizmadia Zoltán és Pálfalvi János mellett engem is beválasztottak a Magyar Képzőművészeti Főiskola forradalmi bizottságába. 1959 nyarán jeles szobrászművész-oklevelet kaptam, de nem kaptam sem Budapesten, sem Miskolcon műtermet, ugyanakkor két társam, akiknek nem fogadták el a diplomamunkáját, Budapesten műteremhez jutott. Tizenöt év múlva Nyíregyházán lett először műterem-lehetőségem.

1999-ben, diplomám negyvenéves évfordulóján megkaptam a Történelmi Hivataltól majd 28 év titkos ügynöki jelentésének egy részét betekintésre, pár oldalt másolatban. Az első oldalt az alábbiakban betűhíven közlöm:

Millenniumi bronzkapu

Budapesti Rendőr főkapitánysága
politikai Nyomozó Osztály,
V/a. csoport.

Szigorúan titkos.

Tárgy: Képzőművészeti Főiskola
nemzetőrsege.

ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS.
Budapest, 1959. január 13.

I. 1957. márciusban az ifjúsági szervezet vezetősége lemondott, mert nem volt hajlandó elfogadni az MSZMP irányvonalát. A hallgatókat Szovjetunió ellen hangolták, kihasználva azt, hogy négy személy meghalt közülünk. Az április 4-i ünnepséget a Főiskola a zeneművészeti Főiskolával közösen tartotta meg, mert nem vállalkozott senki az ünnepi beszéd megtartására. A főiskolai hallgatók az ünnepséget bojkottálták úgy, hogy a hallgatók közül meghalt Komondi Sándor önarcképeiből kiállítás rendeztek. A május 1-i felvonuláson nem vettek részt, annak ellenére, hogy az iskola vezetőség elrendelte a felvonulást. Tóth Sándor szobrászhallgató megmintázta a Dáviddal küzdő Góliátot, – én Dávid szobrot készítettem – és a közülük meghalt Csürös Zoltánról linómetszetet készített.

-6- 11./Tóth Sándor/: Miskolc, 1933. Kulcsár Zsuzsanna:/ munkás származású, főiskolai hallgató, nőtlen, Budapest II. Hermann Ottó u. 5. szám alatti lakos. Nevezett tagja volt a nemzetőrseggnek, Melocco Miklós társaságához tartozott. A párttitkár elmondása szerint jelenleg is ellenséges kijelentéseket tesz. Nevezett op. nyilvántartásban nem szerepel. Szükséges hálózati úton való feldolgozása abból a célból, hogy annak alapján nyilvántartásba vehessük.

/: Ember József r. ezds.:/
csop. vez.

/:Kovács András r. fhdgy.:/
alosztályvezető.

/:Molnár Ferenc r. fhdgy.:/

Készült: 5 pld-ban.

g:Gy.

V – 150384/1

Az 1986. november 4-én feloldott megfigyelés és művészetem alakulása között okozati összefüggést vélek. Az iratok megismerésével életem számtalan megmagyarázhatatlan eseménye világossá vált előttem.

Köszönöm az alant felsoroltaknak és másoknak; művészettörténészeknek, múzeum-, intézmény- és vállalatigazgatóknak, köztisztviselőknek plébánosoknak és püspököknek, egyszóval mecénásaimnak, hogy feladatokkal láttak el és kiálltak mellettem. Név szerinti köszönet azoknak, akik életem alakulásához nagymértékben hozzájárultak: Túry Géza, Udvardy József, Zinger Ferenc, Kartal Ernő, Keresztes Szilárd, Gyúró Imre, Fodor Géza, Vágvölgyi János, Séra Gyula, Töröcsik Frigyes, Fekete Titusz, Severino Ragazzini, Enzo Fantini, Helmut Jungwirth, Karl Schulz, Robert W. Hoge, Attila Gyarmathy.

Kesztyüs Tibor

nyelvész (Osztopán, 1933. március 22.)

Iparoscsaládban születtem. Szüleim 1934-ben Kispestre költöztek, ahol édesapám városi alkalmazottként dolgozott. Iskoláimat e városban és Pestszentlőrincen (később Budapest XVIII. kerületében) végeztem. Itt érettségiztem 1952-ben. Ez év őszén kezdtem el tanulmányaimat Budapesten az Idegen Nyelvek Főiskoláján és államvizsgáztam 1955 nyarán orosz nyelvből. A csepei Vas- és Fémművek fordítóirodáján kaptam állást, ahol 1956. október 23-áig dolgoztam. 1955-ben megházasodtam, 1956. augusztus 4-én megszületett első kislányunk. 1956. november 20-án családommal elhagytuk Magyarországot. Labdarúgótudásomnak köszönhetően a nyugatnémet egyetemi városba, Göttingenbe

kerültünk. Az egyetemen finnugor és szláv nyelvészetet és irodalmat, valamint kelet-európai történelmet hallgattam. 1958 februárjában megszületett második kislányunk. Az anyagiak hiánya következtében tanulmányaim félbe kellett szakítanom, de a labdarúgás újfent kisegített, és a VW-gyárban kaptam tisztviselői állást. 1962-ben Hannoverben az újonnan alapított Központi Műszaki Könyvtár keleti osztályán kaptam állást. Főnökömet 1963-ban kinevezték az Alsó-szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár főigazgatójának Göttingenben. Az ő hívására 1965-ben visszatértem Göttingenbe a könyvtár referenseként. Feladatköröm: finnugor nyelvészet és irodalom, Finn- és Magyarország a társadalomtudományok területén és Kelet-Európa történelme. Göttingenben megnyílt a lehetőség könyvtári munkám mellett félbeszakított tanulmányaimat folytatni. 1971-ben finnugor és szláv nyelvészetből és irodalomból, valamint kelet-európai történelemből ledoktoráltam. 1960-ban megszületett harmadik kislányunk, 1968-ban fiunk, 1974-ben elváltunk. 1975-ben megházasodtam másodszer, 1980-ban született egy fiunk. 1978-tól 1991-ig megbízott előadóként – referensi feladataim mellett – az egyetem Finnugor Szemináriumának munkatársa voltam. Emellett nyelvészeti és tudománytörténeti dolgozatokat írtam. 1998-ban nyugdíjba vonultam, de a tudományos munkát folytatom.

Munkáim: *Entstehung und Entwicklung der Frequentativsuffixgruppe* (Disszertáció 1971); *Katalog der finnisch-ugrischen Bestände der NSuUB Göttingen*. I–III. köt. 1977 (Pótköt. 1982; 1986; 1992; 1997); *Geschichte der osteuropäischen Bestände der NSuUB Göttingen*. (1978); *Ein Csoma-von-Körös-Autograph in Göttingen* (1984); *Slavisch-ungarische Kontakte in Transdanubien im 11. Jh.* (1986); *Schlözer und die finnisch-ugrische Sprachwissenschaft* (1988); *Adalékok Farkas Gyula személyéhez és munkásságához* (1991); *Untersuchungen zu den ungarischen Lehn- und Fremdwörtern in der deutschen Sprache* (1999); *Neuere ungarische Lehnübersetzungen aus dem Deutschen*.

(2001); Készülőben: *A hazatérő Farkas Gyula*. Szerk.: Futaky István és Kesztyűs Tibor. Budapest: Universitas Kiadó (2003)

Kesztyűs Tibor

Sarkady Mária

író (Budapest, 1933. március 22.)

Furcsa, így visszagon-
dolva, minden csodá-
latos, szépséges és
gyönyörű. Pedig azt is
mondták már: „Neked
olyan nehéz az életed,
hogy nem is volt ér-
demes megszületned.”
És ez is igaz.

Mostanában sokat
hallunk a megszületés
előtti tudatról. Anyám,
öregnek gondolva ma-
gát, nem akart meg-
szülni. Ma, negyvenen
felül, természetes a
vállalás, akkor nem volt az. Anyám
1892-ben, apám 1887-ben született.
Megmaradásom talán az is segítette,
hogy házasságkötésük (1913) első
éveiben született három testvérem
alig élt valamennyit. Kettő a gyömrői
temetőben vált porrá, a harmadik Kis-
orosziiban. Anyám öt gyermeket szült,
bátyám, az 1924-ben született Imre,
életben maradt. A családról beszél-
getve mondogatták a kolléganőim: „A
Mariból jó anya lesz...”

Csak szerettem volna. Két szé-
gyennel kell együtt élnem: az egyik az,
hogy nem adhattam tovább az életet.
Nem volt meg az alapvető feltétel: az
egészséges lakás.

Ebből a szempontból még ma is
büszke vagyok rá, hogy apám huszon-
öt éves korára az önmaga teremtette
saját házába vitte a feleségét. Látom a

múlt század eleji sárga
fényképet: apám áll az
üvegházában a virágai
között. Hajnalban kelt,
későn feküdt, szállított
a pesti virágüzletek-
nek. Az egyiket „Henri-
kék”-nek emlegették. A
saját porta nem soká-
ig tartott. Apám nagy-
lelkűségében az apja
névére íratta: a grófi
uradalom bognárjának
hadd legyen meg az
öröme, hogy öregkorá-
ra saját háza van. Nem

gondolta volna, hogy nővére és fiatal
felesége sehogy sem férnek össze
egymással (szembe szomszédok vol-
tak), s az ellentét odáig fajult, hogy
nagyapámat magukhoz parancsolták,
és apámék feje fölül eladták az öreg
Sarkady névén lévő házat. A ház árát
beépítették a mozijukba.

Apám neve mellett ezután a fel-
fogadott kertész megnevezés szere-
pelt, és belakták a fél országot. Kis-
kunhalas (Debeákpusztza), Nagytétény
(apácazárdá), Budapest (Hidegkúti
út), Kisoroszi... Egy óra út Budapes-
tig: innen jártam két évig a Diana
utcai elemibe; aztán mentünk Nóg-
rádverőcére, onnan Maglódra s onnan
az apám hozzáértését és tisztességét
egyetlen megillető helyre, Gógánfára,
ahol a százholdas uradalmi gyümöl-
csös főkertésze lett.

Bizonyos, hogy „élhetetlen” életünket ez mentette meg. Budapesten vagy a környékén a háborúban elpusztultunk volna.

A viszonylagos jólét alig-alig tartott, apám 1945 után nem fogadta el, amit a felosztott gyümölcsös gazdái ajánlottak, inkább ő is kért földet a szomszédos Dergecspusztán.

A három és fél katasztert kukoricával vetette be. Kapálás közben fel-fel-egyenyedtem a vége sincs hosszú sorokban, kelet felé taláломra bémérem az irányt, Budapestet. Vissza! Vissza! Vissza! Tanulni! Tanulni!

Várhattam rá. Amikor apám végre nyugdíjas lett az állami gazdaságban, egy Diana utcai iskolatársam útján szereztünk egy szerencsétlen kis lakást a Budakeszi útról nyíló Dénes utcában. Onnan járhattam újra iskolába, munka mellett, hetente egyszer: 1962-ben érettségiztem. Munkahelyemről nem javasoltak egyetemre: – Nem kell mindenkinek egyetemre járni. 1965-ben kiléptem – a semmibe. Több újságnak dolgoztam külsősként, meséket írtam. 1966-ban elértem legfőbb vágyamat: felvettek egyszakos nappali hallgatónak az ELTE-re.

Eközben követtem el életem legnagyobb hibáját, az élet lehetőségét látva benne: férjhez mentem. Nem sok idő telt el, formálisan letérdeltem a férjem előtt: neki is látnia kell, nem öregszi meg együtt, menjen el. Talán találkozhatnék még olyan férfival, aki tőlem szeretne gyereket. Elmentem a Lotz Károly utcai nőgyógyászhoz: „Hány éves korig lehet első gyermeket szülni?” „Ha egészséges, 51 éves korig.”

A férjem azt mondta: elmegy, ha vidéken veszünk neki házat. Miből vetünk volna? A szabadúszás aprócska honoráriumaiából? Apám kisnyugdíjából? Számoltam az éveket. Eltűrtem

mindent: a jövő-menő nők vizsgálódó tekintetét. Az egyik elvitte. S ő szült is neki gyereket. Tudva vágyamról azt mondja a szomszédasszony: „Milyen jó lett volna az magának!”

Az már semmiképpen sem lett volna jó, de ő ezt nem tudhatta.

Akkor kaphattam lakást, amikor a tizenöt éve lakásra váró egyedülállók sorra kerülhettek.

Amikor nyugdíjas kollégáim túrcsoportjával egyszer régi otthonom mellett mentünk el, nyitva volt a kapu, benéztünk az ablakon, az volt a véleményük, hogy két hónapig sem laktak volna ott, nemhogy huszonöt évig.

Itt besüt a nap. Nem penészes a fal, nem rohad a padló. S merő véletlenségből túl jó helyen van. S ezért az egyik szomszéd hétéves kislánya azt mondja mosolygós kedvesen: „Téged ki fogunk rúgni a házból...”

Nem mondott újat. Több mint tíz éve élek abban, amiben a privatizációs világ úgynevezett pénztelenjei, még a törvény ellenében is védtelenül állnak a szerzési vággyal szemben. Sokaktól vették már el a lakásukat.

Nekem ezt hozta a múlt század. A férfit, aki igazi párom lehetett volna, bizonyára megölték a háborúban vagy máshol, vagy disszidált, idegen asszonynak vive az életet adó magot.

Ezt a néhány sort vallomásnak fogom fel. A másik szégyenem az, hogy évek óta nem tudok írni. Nincsen időm. Ezt hallva általában mosolyogni szoktak. Az igazság az, hogy minden időmre szükség van ahhoz, hogy talpon maradjak.

S ha ez a múlt század el is vette az igazi életet, azért az a kevés is, ami megmaradt: szép és csodálatos.

Sarkady László

Lázár Sándor

pszichológus (Radnótfája, 1933. március 27.)

Gyermekkorom emlékei szülőfalumhoz kötődtek. Itt végeztem az elemi iskola négy osztályát is egy református felekezeti iskolában. Minthogy falum Szászrégen közelében van, innen jártam előbb a római katolikus gimnáziumba és utána ugyanott végeztem a tanítóképzőt is. Mindenképp olyan foglalkozást képzeltem el magamnak, amely az emberrel foglalkozik. Ez a magyarázata annak is, hogy Kolozsvárott a Bolyai Tudományegyetem Pszichológia Karára jelentkeztem. Elég álmodozó típus voltam. Mindig éltek bennem Babits megragadó sorai, miszerint „Álmom halálát nem hiszem soha. S a semmit nem kívánhatom soha.” Persze álmaim megvalósításáért mindig igyekez-

tem valamit tenni is. Így, már elsőéves egyetemista koromban elkezdtem a lélektani kísérletezést. Ebben nagy érdeme volt Zörgő Benjámint professzoromnak, akinek dolgozószobája falán megpillantottam a pavlovi hitvallást: „A tudós levegője a tények.” A lélektani kísérletek pedig éppen a tényekre alapoztak. Kísérleteim elsősorban gondolkodás-lélektani jellegűek voltak. Eredményeiket pedig diákéveim utolsó időszakában akadémiai kiadásban közzétették. Ez nagy meglepetéssel töltött el. Az egyetem elvégzése után középiskolában tanítottam Szászrégenben. Közben nem hagytam abba a tanulást. Beiratkoztam előbb a Bolyai Tudományegyetem magyar-történelem szakára, majd a lélektani doktorátusra. A lélektani témák közül az ekkor még igen keveset kutatottat, az emberi viselkedés motivációját választottam. Azoknak a lelki mozgató rugóknak a tanulmányozását, melyek valamennyi tevékenységünk energetizálói és vektorizálói. Doktori értekezésemben megkíséréltem felfedni a tanulás motivációját óvodás kortól ifjú felnőttkorig. Akkoriban a tudományos kutatás minálunk nem volt könnyű. Nehezen jutottunk szakirodalomhoz. Ezért, amikor, nagy nehezen, kétévenként, turista útlevélhez jutottam, akkor nem az idegen tájat, hanem a könyvtárakat róttam és jegyzeteltem, ugyanis akkor még a másológépek sem működtek.

Néhány középiskolában eltöltött év után kaptam meghívást a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolára a gyermek- és neveléslélektan előadására. Ugyanabban az egyetemi központban tanítottam az orvosi egyetemen gyermek-neuropszichiátriát, a Szentgyörgyi István Színművészeti Akadémián alkotás- és személység-lélektant.

A Pedagógiai Intézet megszűnte után a Román Akadémia marosvásárhelyi fiókiintézetének lettem főmunkatársa. Ebben a kutatóintézetben, sajnos, célzatosan előírt témákat kellett kutatni. Meg kell említenem, hogy ez az időszak (1977–1989) volt az, amelyben, állampolitikai érdekből, betiltották a pszichológusképzést, ami évtizedekre vetette vissza a pszichológia fejlődését, és melyben a kisebbségi sorban élő pszichológusnak még nehezebb volt a

helyzete. Ezért a kifejezetten lélektani kutatási témák választása kockázatos volt. Mégis vállalkoztam ez irányban is. Ilyen témám volt a hexavalens króm, a szerves oldószerek és a szilikózis hatásának vizsgálata a dolgozók személyiségdimenzióira. Beleláthattam így szorongásaikba, félelmeikbe, anyagi és lelki panaszaikba, elkeseredettségeikbe. Kísérleti adatokkal igazoltam a munkahelyi ártalmak embernyomorító hatását.

Az 1989-es események után kaptam meghívást a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetem Lélektan Karára a szociálpszichológia előadására, majd később a nagyváradi Sulyok István Református Főiskolára is, amely ma a Partiumi Keresztény Egyetem nevet viseli, Bölcsészettudományi Karának dékánja vagyok.

Tudományos kutató tevékenységemben megpróbáltam bekapcsolódni a nemzetközi tudományos életbe is. Tudományos közleményeim eljuthattam, személyesen vagy az illegálisan kijuttatott dolgozatokkal, nemzetközi kongresszusokra, Varsóba, Párizsba, Helsinkibe, Budapestre, és így tagja lehettem néhány nemzetközi tudományos társaságnak. Ezek közt említhetők: a Magyar Pszichológiai Társaság, a World Association for Educational Research, az International Standing Working Group for History of Early Child Education, European Council for High Ability, Comenius Társaság, International Association for Peace.

Végezetül, vallom, az ember gyarlóságai ellenére is hiszek benne és alakíthatóságában, mert nagy dolog embernek lenni. Érdemes vele foglalkozni. Goethe szavaival élve: „Ha az embert olyannak vesszük, mint amilyen, tulajdonképpen rosszabbá tesszük. De ha olyannak vesszük, amilyennek lennie kell, akkor azzá tesszük őt, amivé lehetne.”

»Munkahelyei: A szászrégeni 2-es számú középiskola (1956–1961), a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola, Orvosi Egyetem, Szentgyörgyi István Színi Akadémia (1961–1979), a Román Tudományos Akadémia marosvásárhelyi intézete (1979–1992), „Babeş–Bolyai” Tudományegyetem, Partiumi Keresztény Egyetem, Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (1992–).

Főbb művei: Situații motivaționale favorabile învățării de tip școlar (1975), Motivációs helyzetek, tanulási eredmények (1980), Gyermek- és neveléslelektan (1964), Gondolkodáslelektani tanulmányok (társszerző, 1958), Pszichológiai Kísérletek (1968); The motivational situation of control in school work (1986); Division of structures, content, methods and techniques of education (1982), Behavioral effects of exposure to the action of different neurotoxic materials on the worker's personality (1992); The comparative action of the effect of organic solvents, hexavalent chromium and fibrotizing dust on the dimensions of personality (1998); Loránffy Zsuzsanna fogarasi iskolája (2000).

Kitüntetések: Comenius emléklakett (1992)«

Fehérvári Sándor

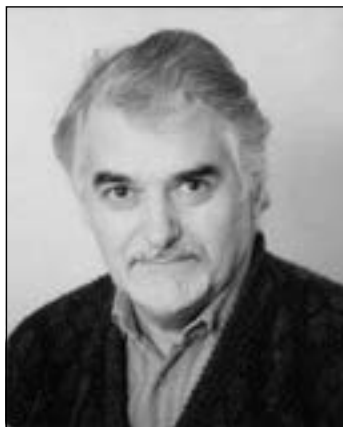
belsőépítész (Debrecen, 1933. március 28.)

Debreceni középiskolai tanulmányaim után 1954-ben felvételt nyertem a Magyar Iparművészeti Főiskola belsőépítészeti szakára, ahol 1959-ben diplomáztam, és még ez évben a Középilet-tervező Vállalatnál helyezkedtem el, mint belsőépítész tervező. A vállalatnál irodák, szállodák, egészségügyi létesítmények, kórházak, rendelők és más középületek belsőépítészeti tervezésével foglalkoztam.

Az egészségügyi létesítmények közül a kazincbarcikai kórház 1969-ben, a ceglédi kórház 1969-ben, a Budapesti II. számú női klinika 1974-ben nívódíjban, a Győr megyei és a Honvéd kórház 1984-ben Pro Architectura-díjban részesültem.

A turistaszálló pályázaton I. díjat nyertem, a létesítmény megépült és nívódíjban részesült 1968-ban. Részt vettem a Hilton Szálló reprezentatív belső tereinek tervezésében, elismerésként az ÉVM építészeti nívódíjjal jutalmazta 1977-ben. Meghívásos pályázaton 1973-ban megnyertük a szombathelyi városháza tervezését, melynek belsőépítészeti tervezéséért 1983-ban Ybl-díjban részesültem. Ugyanebben az évben a létesítmény a Művelődési Minisztérium nívódíját is elnyerte.

Munkáim közül megemlítem még a Margitszigeti Szabadtéri Színpadot, amely 1984-ben Pro Architectura-díj-

ban, a Magyar Rádió üzemi épületét, amely 1984-ben Magyar Rádió nívódíjban, az egri Tisztasági fürdőt, amely 1974-ben nívódíjban részesült. ÉVM kiváló munkáért elismerést kaptam 1979-ben az ÉM étterem-konyhájáért, és 1984-ben az Építésügyi Minisztérium épületének rekonstrukciós munkájáért.

Terveztem lakásbútorokat és világítótesteket az Iparművészeti Vállalat részére, melyet az Iparművészeti Vállalat gyártott és forgalmazott. Tervezett bútoraimból az Iparművészeti Múzeum is vásárolt. Részt vettem 1980-ban a Belsőépítészeti 1970–1980 című kiállításon a Múcsarnokban.

Nyugdíjba vonulásom után 1989-től magántervező vagyok. Magánmunkáim közül említést érdemel: a nádudvari Vadászház étterem-különterem, a mezőtúri sportcsarnok, a Magyar Elektrotechnikai Múzeum, a győri Jedlik Ányos Múzeum, mely Schola Benedicti-díj elismerésben részesült.

Tagja vagyok a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, az Építész kamarának, és Szombathely város tanácsa a város díszpolgárává választott.

Márciusban tölti be hetvenedik életévét:

1. **GÁL Sándor** vegyész mérnök (Farmos)
SZALAI György építőmérnök, vízépítőmérnök (Pápa)
3. **MORIKAVA Tosio** japán bankár (Tokió)
5. **ANDERSON, Don Lynn** amerikai geofizikus (Frederick, Maryland)
DOMOKOS Gábor fizikus (Budapest)
KASPER, Walter Josef német egyházi vezető (Heidenheim an der Brenz)
6. **ADLER-KARLSSON, Gunnar** svéd jogász, közgazdász (Karlskrona)
7. **KOVÁCS István** fizikus (Budapest)
8. **SZENTES Tamás** közgazdász (Dunakeszi)
11. **FARKAS János** szociológus (Sárkeresztúr)
MARTINOVICH Sándor térképész (Budapest)
12. **BOTÁR József** történész, politológus (Encs)
- KÖRÖSFŐI László** mérnök, tanár (Budapest)
14. **CAINE, Michael, Sir** brit színész (London)
JONES, Quincy amerikai zeneszerző, dzsesszdobos, dzsessztrombitás, karmester (Chicago)
JORTNER, Josua izraeli kémikus (Tarnów, Lengyelország)
15. **BROCA, Philippe Claude Alex de** francia rendező (Párizs)
JÁMBOR Áron geológus (Tata)
16. **WEILL, Sanford I.** amerikai bankár (Brooklyn, New York)
17. **RÁCZ Sándor** szerszámkészítő (Hódmezővásárhely)
19. **LAUDER, Leonard Alan** amerikai üzletember (New York)
ROTH, Philip amerikai író (Newark, New Jersey)
20. **BORGOMEIO, Pasquale** olasz egyházi vezető (Nápoly)
21. **HESELTINE, Michael Ray Dibdin** brit politikus (Swansea, Dél-Wales)
22. **DOUGLAS, Jane Dempsey, Jr.** amerikai lelkész (Wilmington, Delaware)
MISUR György diplomata (Szarvas)
23. **ZIMBARDO, Philip George** amerikai pszichológus (New York)
26. **SZITA László** levéltáros, történész (Pécs)
27. **SZÖRÉNYI Béla** belsőépítész (Nagykanizsa)
28. **HEJHÁL Éva** építész (Budapest)
SANDOVAL IÑIGUEZ, Juan mexikói egyházi vezető (Yahualica, Jalisco)
29. **MITTA, Alekszandr Naumovics** orosz filmrendező (Moszkva)
30. **BRIALY, Jean-Claude** francia színész, rendező (Szúr-el-Gozlán, Algéria)
31. **BUTCHER, John Charles** új-zélandi matematikus (Auckland)

Gyarmathy György

gépészmérnök (Budapest, 1933. április 5.)

Huszonhárom év Budapesten, negyvennégy nyugaton, s most – hattyúdalként? – egy-két röpke év diplomáciai szolgálat a haza színeiben. Hogy is történt mindez?

Életre szóló dolog, ha az iskolás gyermeknek a tanító nénik és bácsik, majd a gimnáziumi tanár urak kedvet és önbizalmat oltanak a lelkébe. S ha a szülői ház szeretetet, példát és tisztességet sugall. Ezt nyújtotta az elemi az Áldás utcában, ezt az Érseki, illetve később Rákóczi a Keleti Károly utcában. Édesanyámtól a tanulás és tudás igényét szívhattam magamba, s a dacot az elfogadhatatlannal. A mindent átható politikai fanatizmus és erőszak közepette már gyermekként megtanított arra, hogy érezzem, mekkora különbség van hazugság és őszinteség, jóindulat

és hatalomvágy, tisztesség és opportunizmus között. Édesapám szelíd humora és nyugalma összetartó erő volt a családban. A Műszaki Egyetemen gépészmérnöki diplomát szereztem ötvenhat tavaszán, majd dolgozni kezdtem. A tartalékos tiszti kiképzés végébe csapott bele a Forradalom. Micsoda felszabadulást hozott! Micsoda változást! Mert a hatalmi vákuumban egyszerre szabad lett saját fejjel gondolkodni, a lelkiismeret hangjára hallgatni, érezni a közös akaratot, amely összeköt az emberekkel, ismeretlennel és baráttal egyaránt.

Gyors leszerelés, vissza Budapestre, rendfenntartó szolgálat a Műegyetemen. Majd november 4. Tehetetlen düh. Most első ízben gondolok arra, hogy kimeneküljek az országból. Pár baráttal, nagyobbik húgommal átjutunk Ausztriába. Szerencsénk van: rögtön felvesz Svájc, állást kapok egy vezető iparvállalatnál, s életre szóló, családiasan szoros barátságába fogad be egy idősebb, szüleinkkel nagyjából egykorú svájci házaspár.

Szakmai érdeklődésem a termikus gépek felé vonzott. A gázturbina új gépfajta, ennek szerkesztésébe kapcsolódhattam bele a Brown Boveri cégben. Bizonyára azért is kaptam meg az óhajtott állást, mert hón tisztelt, de már nem élő anyai nagybátyám a gázturbina nagy híró úttörője volt, s a Jendrassik nevet Svájc mérnöki köreiből is jól ismerték. De mit ér a friss magyar diploma külföldön? Biztonság kedvéért nosztrifikáltatni akartam a híres zürichi ETH műszaki egyetemen. A különbözeti vizsgák letétele után végül is tanársegédi állás és doktorálás lett a dologból. A budapesti alapokra kitűnően lehetett építeni. Hiszen professzoraink – mint Muttnyánszky Ádám vagy Heller László, hogy csak kettejüket említsem – elsősorban az önálló gondolkodást tanították meg hallgatóiknak. Az ETH-n viszont Traupel professzornak köszönhettem, hogy annyira érdekes témát bízott rám, hogy disszertációm megnyitotta az utat egy amerikai kutatói állás felé.

Amerikába két gyermekkel mentünk át, harmadikként ott született a lányunk. Feleségem odaát is a három kicsihez svájci német dialektusban beszélt;

én a magyart igyekeztem fenntartani. Két és fél év daytoni élet eredménye az lett, hogy a feleségem szépen megtanult magyarul, én elindultam a svájci német nyelv útvesztőjében, a gyerekek pedig minden kérdésünkre csökönyösen „amerikaiul” válaszoltak.

Véglegesen azonban nem akartunk lehorgonyozni a tenger túlsó oldalán. Visszatértünk Svájcba, szüleink és óhazáink közelébe. A Brown Boveri gyár ismét felvett, s további tizenhat éven át ellátott érdekesnél érdekesebb műszaki, majd menedzsmentfeladatokkal. Szakterületemen belekerültem a nemzetközi műszaki tudományos életbe. Zürich a szívemhez nőtt. Majd pedig ötvenévesen az ETH meghívott az áramlástan termikus gépek tanszékére tanárnak. Így az oktatás, a doktorandusok útján való kutatás és az iparral való együttműködés töltötte ki azt a további 16 évet, amely emeritálásommal ért véget. Visszapillantva, egyetemi munkám akkor volt igazi öröm, amikor azt éreztem, hogy a fiatalok felfogták a szigorú elmélet és a sokrétű műszaki valóság összekapcsolódásának a szépségét.

A világpolitika is pergett tovább. Magyarországon megenyhült a légkör. Gyermekeink beleszerettek a Balatonba. A vakációk alatt egyre jobban megtanultak magyarul, Romániában, székely őseim földjén azonban egyre kiélezettebbé vált a helyzet. Erdély magyar falvaiban már csak a legbátrabb lelkészek tudtak lelket tartani. Ezt nem lehetett tétlenül szemlélni! Bátorításra, segélyre volt szükség. Svájcban sok protestáns gyülekezet adakozott áldozatkészen Erdély javára. Nyári szabadságainkon felkutattuk a lehetőségeket, s a ránk bízott pénzt elosztottuk. Sűrű baráti hálózatunk fejlődött ki az évek során. Aztán jött a „falurombolás” nevű rögeszme. Ezzel (végre!) nemzetközileg is bizonyíthatóvá vált, hogy Ceaușescu nem bátor hazafi, hanem eszelős diktátor. Ennek világgá kürtöléséhez széles kisebbségvédelmi magyar összefogásra volt szükség, nyugati politikai fórumokon való felvilágosító munkára. Zürichi baráti körünk genfi és más európai, sőt tengerentúli emigráns körökkel épített ki rendszeres kapcsolatot. Személyesen találkozókat tartottunk a határon túli magyarság mind erősebben megszólaló képviselőivel. 1989 után a politikai támogatást a magyar kormány vette kézbe. Így mi a külföldi felvilágosításra és a humanitárius segélyre összpontosíthatunk. Az utóbbi téren újabban szívügyünk egy székelyföldi falusi ökumenikus öregotthon elindítása, felfejlesztése és az unitárius egyház keretében való működtetése vált. E téren, mint sok minden más ügyben is, nagy részt vállalt fel feleségem, aki időközben szinte anyanyelvi szinten tanult meg magyarul.

Munkánkat hatalmas mértékben megkönnyítette a csodával határos történelmi tény: Magyarország szabad, független, demokratikus szerkezetű jogállammá vált 1989-ben. Gyakran járunk itthon azóta, s Budapesten is berendezkedtünk. Életem harmadik szakaszának kezdetét ez is legalább annyira meghatározza, mint a nyugdíjazás. Igaz, nyugalomról még nincsen szó: új, váratlan feladatot kaptam, azt, hogy diplomataként képviseljem hazámat Németország egyik tartományában.

Szabad egy reménnyel, zsenge reménnyel zárom ezt a visszapillantást? A diplomáciai munka révén ugyanis belelát az ember országok, kormányok működésébe. Akkora törésvonalat, olyan mély, személyes gyűlöletől csordultig telt árkot civilizált országban sehol sem talál az ember, mint azt, amely ma Magyarországot politikailag megosztja. Reményem az, hogy egyre többen felismerjük, hogy ennek betemetése az egyik legfontosabb nemzeti feladatunk.

Ördög Ferenc

pedagógus, nyelvész (Gyulaj, 1933. április 5.)

Elsőgenerációs értelmiségi vagyok, mint annyi más kortársam, illetőleg pályatársam. Más választás nem volt számomra, mint a családi birtokon való gazdálkodás vagy a tanulás. És mivel a paraszti munkát már gyermekkoromban sem kedveltem, az olvasás és a tanulás jelentette számomra azt az intellektuális élményt, amely napjaimat ma is kitölti. Származásom azért nem jelentett hátrányt a nyolcosztályos gimnáziumban, mert már elsős koromban rájöttem arra, hogy a tanult emberek gyermekei sem tudnak többet, mint én, csak mást, de ez a más könnyen elsajátítható, mindenestre könnyebben, mint a latin grammatika. Tanáraimmal a dombovári Illyés Gyula Gimnáziumban szerencsém volt, osztályfőnökömmel, Gömör Józseffel, latin- és magyar-tanárommal két okból is: felsős korunkban az auctorok olvasása mellett abban leltem örömet, hogy latin-görög etimológiai magyarázataiba bevonjon bennünket, magyaróráin pedig nem mulasztotta el azokat a filozófiai és ismeretelméleti kérdéseket velünk megbeszélni, amelyek mint paptanárt foglalkoztatták, illetőleg mind a mai napig foglalkoztatják.

A szegedi egyetemi éveimre (1952–1956) úgy emlékszem vissza, mintha nem is azok a rettegett ötvenes évek lettek volna. A nyelvészeti és az irodalmi tanszékek professzorai – Mészöly Gedeon, Klemm Imre,

Koltay-Kastner Jenő, Baróti Dezső, Halász Előd, de a fiatal tanársegédek is – valóságos oázist teremtettek számunkra az egymást figyelő és üldöző osztályharcos világban. Magam évfolyamtársaimmal egyetemben középiskolai tanárnak készültem, következésképpen egyformán érdeklődtem az irodalmi és a nyelvészeti stúdi-

umok iránt. Nyelvészettel behatóbban igazából csak harmadéves koromban kezdtem foglalkozni, elsősorban Nyíri Antal és Rácz Endre ösztönzésére. Nyíri professzor vette észre, hogy a dunántúli nyelvjárást kitűnően beszélem, szemináriumain nem kevés archaikus tájszót használok, amikről persze akkor nem tudtam, hogy azok. Ennek pedig az volt az oka, hogy anyanyelvemet nem fiatalon meghalt szüleimtől, hanem özvegy anyai nagyanyámtól tanultam. Mindezen túl, még felsős gimnazista koromban is velünk éltek dédszüleim, az 1855-ben született és matuzsálemi kort megért dédapám, illetőleg az 1861-ben született dédanyám. Ebből az „elönyös” helyzetből következett a dialektológiával, illetőleg a nyelvtörténettel való kacérkodás, majd szülőfalum, a Tolna megyei Gyulaj történeti és mai személyneveivel való tudományos szárnypróbálgatás.

Az egyetem elvégzése után Nagykanizsára neveztek ki tanárnak, és 40 évi szolgálat után annak rendje és módja szerint nyugdíjba vonultam a korábbi Piarista, ma Batthyány Lajos

Gimnáziumból. Kivételes helyzetben voltam, mert évtizedeken keresztül órakedvezményrel tanítottam. 1962-ben Végh Józseffel elindítottuk Zala megye földrajzi neveinek gyűjtését és feldolgozását. Az 1964-ben megjelent kötet országos kutatási programmá vált (I. Somogy, Tolna, Vas, Baranya, Komárom, Veszprém, Heves, Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar, Szolnok, Bács-Kiskun, Pest megye földrajzi neveinek köteteit, illetőleg a járási füzeteket). Szívem visszahúzott a személynevekhez: 1973-ban jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában a göcseji és hetési személynév-monográfiám, amelyet rá egy évre kandidátusi értekezésként védtem meg. 1975-ben addigi tanári és tudományos munkálkodásomért Állami Díjjal tüntettek ki.

Szakmai fejlődésem úgy vélem, töretlen: 1977-től 2000-ig másodállásban az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatársaként irányítottam az országos földrajzinév-gyűjtés és -kiadás tudományos programot. Közben az ELTE címzetes egyetemi docenseként bekapcsolódtam a felsőoktatásba, jelenleg pedig mint Széchenyi professzori ösztöndíjas a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanítok. Emellett az 1991 és 1998 között az általam közzétett Zala megye népesség-összeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1045–1771 I–IV című forrás névtani feldolgozását végzem.

Ödögferenc

Bakcsi György

irodalomtörténész, sakkszerző, nemzetközi nagymester (Budapest, 1933. április 6.)

A nyolcvanas években egy könyvtárban „magasröptű” előadást tartottam Dosztojevszkij szellemiségéről. A végén odajött egy fiatal nő, a könyvtáros, és figyelmeztetett, hogy ugyan szólnak már a névrokonoknak, „valami sakkozónak és krimiíróknak”, hogy ne bitorolja a nevemet, olyasfajta rémségeket kiadva, mint *En Passant felügyelő kalandjai* vagy *Válasszon gyilkost magának!* Töredelmesen be kellett vallanom, hogy névrokonom nincs, ez mind én vagyok... Nem is volt becsületem az ifjú hölgy szemében...

Sokszor megkérdezték – irodalmár és sakkozó ismerőseim egyaránt –, hogyan jut idő ennyi mindenre, és egyáltalán, mi köze az orosz irodalomnak a sakkhöz. Volt egy olyan érzésem, hogy

író-szerkesztő barátaim úgy vélik: én vagyok köztük a legjobb sakkozó, sakkozótársaim pedig bennem látták maguk között a legjobb írófélét... Jómagam persze éreztem-tudtam ikerpályáim belső kohézióját, rengeteg összefüggő, egymásba játszó elemét. Talán elég elmondanom, hogy az ominózus *Válasszon gyilkost magának!* tulajdonképpen egy jól ismert sakkeladvány-témára, a huszárkerékre épül, az *En Passant legújabb kalandjai* című kötetben pedig sakkszerzeményekkel fűzöm össze például Mucius Scaevolát, Szvatoplukot,

Rettenetes Ivánt, VIII. Henriket és Nagy Frigyes, „megmagyarázom” Hamlet örületét, vagy azt, hogyan lett dr. Jekyllből Mr. Hyde, és leleplezem az úrhajó legénysége közé befurakodott gonosztevő androidot. Analógiát találtam Az ember tragédiája és a sakk között, hiszen minden színben vannak olyan sorok, amelyeket a sakk „ihletett”: „Tudom, parancsod a pór végzete”, „S ha nyersz? / Lovad enyém.”, „Felkeltek a királyok ellenünk”, „Csak egy lépés az, ami hátra van, / De ezt az egy lépést ki nem tevél: / Az nem tett semmit.”

Komolyra fordítva a szót: a sakkszerzés, ez a köznapi játékból kinőtt alkotó tevékenység, sőt művészet egész életemben annyi örömet, „csillagos órát” szerzett, ami bőséggel kárpótolt holmi elmaradt pénzekért, honoráriumokért, sőt anyagi mínuszért (nem olcsók a mindenfelé küldött külföldi levelek). Ami pénzre szükségem volt, azt megteremtették – szintén pocsekul fizetett – monográfiáim, fordításaim, szerkesztéseim, cikkeim. A háttér pedig a párom, aki negyven éve viseli el testi-lelki nyavalyáimat, és kínjában még a sakkábrák készítését is megtanulta. Csak „egyalakivel” csalom meg őt rendszeresen, a számítógép sakkfeladvány-ellenőrző programjával, amellyel órákon, sőt napokon át vívom háborúmat, többnyire győztesen, de nemegyszer előfordul, hogy vesztesen kell elkullognom a „csatátérről”. Győzelmeimet fémjelzi, hogy feladványom jelent meg a „közönséges” európai országokon kívül Japánban, Indiában, Dél-Afrikában, Brazíliában, de még Ausztráliában is, huszonkilencszeres magyar bajnok, nemzetközi nagymester vagyok (a magyar szerzők közül egyedül), és nemrég a Maróczy-életműdíjat is megkaptam.

És hogyan érvényesült a sakktudásom az irodalomtudományi monográfiáimban? Talán abban, hogy „megfejtető” kívántam lenni, kerültem a nagyhangú idegen szavakat (nem is lettem kandidátus, bár a kritika kedvelt, a könyveimből vizsgáztak az egyetemeken, és kaptam egy csomó kiadói nívódíjat). Rendkívül érdekelt mindig a tárgyalt író személyisége, igyekeztem „belebújni”, emberként megérteni. Ez néha sikerült: máig büszke vagyok *Dosztojevszkij és Wagner* című tanulmányomra, amelyben két nagy „szerelmem” között találtam megdöbbentő, szerintem evidens párhuzamokat. Ami a könyveimet illeti, persze én is beleestem a kor jó néhány elméleti-politikai tévedésébe, ami – orosz-szovjet irodalomról lévén szó – duplán számít. Hadd áltassam magam mégis azzal, hogy *Dosztojevszkij- és Gogol-monográfiámat*, konkrét műelemzéseimet (például *10 orosz kisregény, Öt orosz regény*), utószavaimat, jegyzeteimet még néhányszor felüti egy-egy érdeklődő diák; ha másért nem, hát egy fejcsóválás kedvéért...

Főállásban amúgy a Gondolat Kiadó szerkesztője voltam, nem fizettek túl, viszont rengeteg időm maradt az íráshoz és sakkozáshoz. Sokat „hakniztam”, jó előadó lévén az egész országot bejártam színész közreműködőkkel. Feleséggel sok mindent láttunk, amikor még nem volt olyan könnyű utazni, mint napjainkban, viszont megbecsültük és rögzítettük az élményeket. A sakk révén elképesztő ismeretségekre, olykor életre szóló barátságokra tettem szert. Van egy fiam és egy lányom, hozzá négy lányunokám. Nem unatkozom.

Babai György

Tóth Mária

író, újságíró (Arad, 1933. április 6.)

Van nekem egy csúfnevem, egy gúnynevem: Bozgorka. Itt élek, távol a szülőföldemtől, Erdélytől, szórványban tengődöm. Itt gravitálók jó ötven esztendeje a Baraganon, a nagy, román síkságon, amire Petre Țuțea, a bölcs aggastyán, a jeles román filozófus azt mondta: „A Balkán, kérem szépen, Európa segge!” – és, gondolom, a jó öreg tudott

valamit. Tehát itt élek, éldegélek, s ha reggel bevásárlóútajaimon meglátnak az ismerőseim, összesúgnak mögöttem: „Nosza, itt ment a Bozgorka!” Mert ők, ők és én, én vagyok, ők románok, én magyar vagyok, s az egészben az a legszebb, ami kibírhatóvá teszi az életemet, célt ad neki: én nem akarok ők lenni, én megharcolok azért, hogy magyarságomban jómagam maradjak. Nem, a románok sose tettek égbekiáltó rosszat nekem, de mindig megkülönböztettek. A diktatúra idejében magyar gyermeklapnál dolgoztam, s a lapnak román költő volt a főszerkesztője, aki árva kukkot nem értett magyarul. Engem mindvégig „Bozgorka”-nak szólított, mintha nem lenne személyre szóló, becsületos nevem. S aztán hetente le kellett fordítanunk a magyar lap román főszerkesztőjének a lapot. Mert ilyen kíváncsi volt ő. Ahogy a székely ember mondja: ez is eltelt. Csak az életünk ment rá.

Tizennyolc prózakötetet publikáltam, egyik se szedett-vedett újrakiadás, hanem eredeti munka, három

kötetem a forradalom után jelent meg, amiből az is kiderül, hogy öregségemre nem vert meg az Isten agyalágyulással. A legutóbbi regényemre, *Régimódi hűség*, négyszáz oldalnyi prózaszöveg, pontosan kétszáz dollárt pengettek le a markomba. Nyolc év munkájára. Nem szabad panaszkodnom, mert így él Romániában minden író, román is, magyar

is. Három nyugdíjam van, egy a laptól, ahol dolgoztam, egy az írószövetségtől, egy a politikai elitéltek ligájától, s a három nyugdíj nem tesz ki száz dollárt. Ennek a kötetnek a szerkesztői felszólítottak, hogy filctollal írjam alá a nevemet. Sírtam és nevettem. Nincs nekem egy nyomorult, banális töltőtollam se, ennyire tetőz a nyomorom. Pasztás tollal rovom, rovogatom az életművem, ám lehetséges, hogy rövidesen rátérek a lúdtollra. Középkori állapotok. Maister Eckhard nagy hitszónok volt, az 1200-as években csak úgy járkált kolostorról kolostorra, zárdáról zárdára és prédikált, ő írta le: Isten sose rombol, mindig épít. Ez az alapigazság életem sok nehéz pillanatán átsegített.

Tíz évvel ezelőtt meghalt az uram, elvitte magával az anyanyelvemet is, most már csak Istenhez szólok magyarul, most már csak a kutyával beszélek magyarul. Este, néha, bejön a Kossuth adó, delectálódásomnak technikája van: a rádiót az ablak bal felső sarkához kell nyomni, és álldo-

gálni ott jó hosszan. A szomszédok kérdése: „Markovitsné asszony, ugyan mit csinál maga esténként az ablakkeretre felfeszítetten?“, „Gyakorolom az anyanyelvemet.“ A választ gúnynak fogják fel, rám csapják az ajtót.

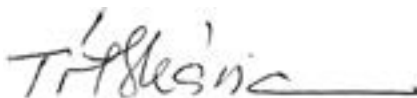
Ki lehet ezt a sorsot bírni?

Elvállik.

Bozgoroka az én gúnynevem, Istentől verten, büszkén, boldogan viselem. Mert én én vagyok. Magyar és sose román.

Életrajzi adatok: 1933. április hatodikán születtem Aradon, apám géplakatos volt, anyám varrónő. József Attila azt írta: a mosónők korán halnak, tegyem én hozzá, a múlt század közepén a varrónők is korán haltak. Még nem töltöttem be a kilencedik évemet, amikor anyám meghalt miliáris tbc-ben. Életem nagy ajándéka

volt, hogy nyolc évet tölthettem az aradi Notre-Dame zárdában. Ez, lelkiemben, felmálházott egy életre. Bukarestben beiratkoztam az idegen nyelvű intézetbe, amit nem fejeztem be. 1951-ben férjhez mentem Markovits Mártonhoz, a híres Markovits Rodion családfájáról szakadt tanáremberhez. Ez a házasság negyven esztendőn keresztül tartott, az uram haláláig. Újságíróként dolgoztam negyven éven át a bukaresti magyar lapoknál. Tagja vagyok mind a román, mind a magyar Írószövetségnek, tizennyolc prózakötetemet jelent meg, ebből három az utóbbi öt esztendőben.

Vitéz György

költő (Budapest, 1933. április 10.)

Álmélkodva olvastam kedves meghívásukat, hogy hetvenedik évem alkalmából írjak hetven sort magamról és az elmúlt évszázadról. Miért? Ki kíváncsi az én magántörténelmemre és a XX. századhoz fűzött megjegyzéseimre? És hogyhogy irodalmi berkekben számon tartják életkoromat? (Ez a kérdés nem álszerénységet takar – magántörténelmem szerint mindig jóindulatú amatőrnek tekintettem magam az irodalomban. Máig sem veszem magam annyira komolyan, mint ezt a „szakma” megkövetelné.) Egyébként is, az én szakmám a klinikai pszichológia, s ebben, ha nem is jeleskedtem életem

során, legalább elégségesre megfeleltem. A versírást egy kicsit úgy tekintem, mint mások a vissza-visszatérő náthát: ki kell heverni az újabb megfázásig. Most, hogy emlékeztettek élemedett koromra, eszembe jutott, hogy kisgyerek koromban alig ismertem hetven

esztendőt megért néniket és bácsikat. Akikkel találkoztam, többnyire mulatságos vagy száanalomra méltó figurák voltak. Mint például anyám nagynénje, Sarolta néni, aki két bottal közlekedett, s a hozzá gyanútlanul közeledő rokonokra nagyot húzott valamelyik botjával, s pajkosan vihogott hozzá. Vagy az állandó jelleggel toloszékben

tartózkodó, kicsit nyáladzó Béla bácsi, akiről apám megjegyezte: „Tábesze van szegénynek”. Csak első világháborús tábornoki egyenruhájában feszítő anyai nagyapám tűnt kivételnek; délcegen, bot nélkül járt, apámmal sakkozgatott, s hagyta, hogy drága biedermeier bútoraiból vonatot szervezzek. Csibukja is volt, ezen csodálkoztam, mint azon is, miért olyan dühös másokra, mint például az oláhokra, cselákokra, svábokra, zsidókra. Ezeknek bizonyosan nem engedte volna meg, hogy drága, bőrhuzatú székeivel vonatot játsszanak.

Lám, már itt vagyunk magántörténelmem elején. A később történetek mérföldkövei háború, menekülés, hazatérés Nyugatról, kitelepítés, munkaszolgálat, forradalom, menekülés (második forduló), Kanada, házasság(ok), ház, gyerekek, költőbarátságok (András Sándor, Bakucz, Baránszky, Horváth Elemér, Kemenes Géfin, a Magyar Műhely, majd az Arkánium) tán ismereteseek azok előtt, akik születésnapomat sem felejtették el. S íme, magántörténelmem már a vége felé jár. Köteteim sorra megjelentek (végül otthon is), s ha rám jön az alkotónát-ha, fúvom szellemi orrom, s közlik az egyre kevesebbet olvasott folyóiratok. S mint láthatják, a fönt említettekől kétkötetes önéletrajz is kerekedhetne – ha lenne türelmem megírni.

Felnőttéletem legnagyobb részét Kanadában töltöttem. (Nem *Amerikában* – ez érrefelé az USA-t jelenti.) Az 1989-es események óta ketten maradtunk ezen a kontinensen, Horváth Elemér meg én; most már valamiféle önkéntes száműzetésben, melynek nincs köze a politikához, inkább ahhoz a tartós művészi szabadságélményhez, a belső cenzúra szennyes alsóneműként való levetéséhez s mindenfajta érdekkörtől, csoportosulás-

tól való függetlenséghez. S minderről már nem tudunk – s nem is akarunk leszokni.

Persze van ennek hátulütője. Mikor hazalátogatunk (könyvhét, érettségi találkozó stb.), körülszaglászunk, kérdeznek udvariasan erről-arról (még dicsérik is, amit eddig csináltunk), de érződik rajtunk a másság szaga, s ezt nemigen veszi be a hazai magyar orr. De hát Tótfalusi Kis Miklósnak is meggyűlt a baja az eklézsiával annak idején.

Ami az évszázadot illeti, az efféle „tanúskodás” rendszerint a legrosszabbat váltja ki még a legjobb gondolkozókból is. Sok hamis tanú vallomását hallottam-olvastam az utóbbi fél évszázadban, s akik meg az igazat akarták vallani, gyakran belezavarodtak csiszoltnak szánt, kikerekített gondolataikba. Jóval fiatalabb (és dühösebb) koromban írtam így: „ez a század büntetőszázad, / ez a század lelkünkön szárad.” Ez ugyan jól hangzik (különösen a magyar fülnek), de azért más is történt az utolsó száz évben, mint vagonírozás, háborúsdí, ideológiák könyörtelen harca (melynek megvívására ártatlanokat paliztak be vagy kényszerítettek). Aki a történelmet ismeri, hamar észreveszi, világunk szörnyűségei arányosak a föld lakóinak számával (például a XIV. században a pestis fél Európát kiirtotta, s a XVII. század vallásháborúit sem Hollywoodban találták ki). A tudósok is csináltak valamit az utolsó száz évben, s az alkalmazott tudomány (a gyakran szidott „technológia”) tette lehetővé, hogy egyre többen, egyre jobban és egyre tovább éljünk. (Úgy általában.) Hja, hogy mindez nem válaszolja meg a világ „nagy kérdéseit”? Bizony nem. Kierkegaard óta bizonytalanságban élünk, s ez az állapot, attól tartok, még hosszú ideig el fog tartani. A

közeli világ végében azonban nem hiszek (Szent Pál hitte, s azóta eltelt kétezer év). Az értékek átértékelése viszont állandóan folyik (bár nem egészen úgy, ahogy Nietzsche elképzelte). A jövő kérdéseire pedig a jövő gene-

ráció próbál majd válaszolni. Én már bizonyára nem leszek köztük.

Vida György

Pataki János

festőművész (Szeged, 1933. április 13.)

...„Holdkóros utazásra” késztet a Napút szerkesztőség finom közvetlensége, a biztatás csábító ereje két vállra fektetett. A zuhatagként rám szakadó nevek – kortársak. Hát így leszünk porszem részei egy galaxisnak.

Az egész persze nem ilyen egyszerű, úgyis mondhatom: semmi értelem, a kifutás kényszere a „világból”, semmi tudás és semmi értelemszerű érdemes. Ádáz küzdelmek az iskolák ellen, a fogva tartó erőktől

próbáltam elszabadulni, és persze a keserű gyűlölet, konok makacsság: nem túlzottan haladtam az értelem felé. A későbbi látszólagos magamra találás mögött-mögé rátettem néhány évet, és álmodtam újabb marhaságokat, és még újabb éveket éltem keserves szomjazó koplalással. Nehezen fogtam fel, mitől és hogyan fordult agyam kereke az árokba. A gyűlölettel azután mi lett? – kérdezhetné valaki. Végre fennakadt bennem a döbbenet, idővel sokszor hallottam, mennyire aljas tulajdonság gyűlöletet melengetni: a modern írások is segítettek, az abszolút intelligencia így meglegyintett, és szinte túl későn, 2001-ben egy éjszakai zenei élmény... Mintha valami héber muzsikát küldtek volna nekem az égiek, mert – ahogy mondják – varázsütésre mindent át tudtam értékelni. Kacagtatóan látom ferde tükreimet; nem restelkedem az első ejtőernyős ugrásom miatt, miszerint csak én hallattam azt az irtózatos halálsikolyt. Megbocsátom a mezítlábás kis krampónak, hogy a Tisza Lajos körúton kerestem a piaci barackmagot, nagyokat köpködve szertesztét, sietve kapkodva magam az ételhordó kosárral: várt otthon az asztal sarka – bérletem volt sokáig anyám szerint a rajzolásra. Vártak az éhes selyemhernyóim (borzongató félelemmel gondoltam a világháborús magyar ejtőernyősökre, örültem szedegettem minden galambtollat: nem tudom, mire készültem)?! Az elmúlt századot is repülőtávlatból látom. Bűnök, tébolyult gyilkolások kétes időszakaiban tanultam meg vad kutyaösztöneimmel szeretni, bánni saját tehetségemmel. Festészet, szobrászat, sikerek? Kiállítások – fogva tartanak, cibálnak, szeszélyesen gyötörnek. Vágyak? Nem tudom, talán bizony ennyi lenne az élet: a titkokat én megfejteni nem tudom.

A sehonnanból indultam el, drága apám Sajka utcai suszterájának ajtajától, árapály szerint várom a szélvihart, a rútság tapadó ragacsza már nekem termé-

szetes, ám a remény, a remény tiszta fénné válik a holdvilágos vízparton. Egy szép formagyakorlat. XXI. század, jövőkép? Én már választottam...!

Sugallat szerint éltem-dolgoztam, és végtelen hálával gondolok azokra, akik engem segítettek.

Pataluczai

Horváth Elemér

költő (Csorna, 1933. április 15.)

Iskoláimat szülővárosomban, majd Győrben és Pannonhalmán végeztem. Csornán érettségiztem 1951-ben. Egyetemre nem vettek fel. (Két évvel később, Nagy Imre rövid miniszterelnöksége idején, igen.) Majd kizártak, tanulmányaim elhanyagolása miatt. 1956 októberének végén elhagytam Magyarországot. Néhány évi itáliai odisszea után, 1962 októberében érkeztem Amerikába. 1998-ban mentem nyugdíjba nyomdászként. Diplomát nem szereztem. A tanuló emberből nem lett tanító ember.

Életem elhatározó élménye volt, amikor rádöbbsentem, hogy tudok írni és olvasni. Fekete krikszkraksz fehér papíron, a kétirányú tükör. Ebből a korai – majdnem infantilis – ámulatból mind a mai napig nem ébredtem föl. Első verseimet a budapesti Vigilia közölte 1956 elején. Négy első verseskötetemet Nyugaton jelent meg, a négy

legutóbbi Budapesten. 1997-ben József Attila-díjat kaptam.

Miért írok? Szeretek játszani a szavakkal. Miféle szinten teszem? 2002-ben egy kislány érettségi tételül választott az 1945 utáni magyar költészetből. Megérintettem egy másik embert. S a kezdeti nagy-nagy csodálkozás tart tovább. Ha meg-

érem, néhány hónap múlva hetvenéves leszek. Nem érdem és nem teljesítmény. Kegyelem vagy biológia. A XX. század, amelyben éltem, hosszú távon (hetven-nyolcvan évszázad) szokásosan szürke volt, rövid távon (hetven év) észbontóan csodálatos.

Hadd adjam át a szót a költőnek: engeddd, hogy tovább írhaszak s összes verseimért cserébe, add vissza ifjúságomat.

Horváth Elemér

Áprilisban tölti be hetvenedik életévét:

1. **COHEN-TANNOUJDI, Claude Nessim** francia fizikus (Constantine, Algéria)
2. **KONRÁD György** író (Debrecen)
3. **GYENGE Valéria** úszó, fényképész (Budapest)
4. **BOLKESTEIN, Frederik** holland politikus (Amszterdam)
6. **KILIÁN István** irodalomtörténész (Füzessabony)
8. **DOMANOVSKY Sándor** mérnök (Budapest)
STREISSLER, Erich Wolfgang osztrák közgazdász, gazdaságtörténész (Bécs)
UZONYI Tamás gazdasági vezető (Budapest)
9. **BELMONDO, Jean-Paul** francia színész (Neuilly-sur-Seine)
BÍRÓ Miklós operatőr (Budapest)
JEANNIOT, Pierre Jean kanadai aeronautikai mérnök (Montpellier, Franciaország)
ROSE, Richard brit politológus (St. Louis)
SZAKÁCS Ferenc pszichológus (Gámás)
10. **BÁN János** újságíró (Budapest)
MAJTÉNYI Zoltán író, műfordító, irodalomtörténész, szerkesztő (Újpest)
12. **CABALLÉ, Montserrat** spanyol operatárszó, szoprán (Barcelona)
15. **HEGYESHALMI László** dramaturg, előadóművész (Rákoshegy)
SZTRUGACKIJ, Borisz Natanovics orosz író (Leningrád – ma Szentpétervár)
17. **GÖBÖLYÖS Gábor** diplomata (Budapest)
20. **BARABÁS György** mikrobiológus (Lugos, Románia)
23. **PETRÁNYI Győző** orvos, immunológus (Szeged)
24. **DÖMÖTÖR Gyula** közgazdász, könyvvizsgáló (Budapest)
GELLÉRT Andor közgazdász, bankszakember (Győr)
26. **PENZIÁS, Arno Allan** amerikai asztrofizikus (München, Németország)
28. **GOMBA Szabolcs** orvos, patológus (Törökszentmiklós)
ZENTAY Tibor geológus, környezetvédelmi szakmérnök (Szeged)
29. **PETROVSKIJ, Vlagyimir Fjodorovics** orosz diplomata (Sztálingrád – ma Volgográd)
30. **AHRENDTS, Peter** brit építész (Berlin, Németország)
NELSON, Willie amerikai countryénekes, zeneszerző, filmszínész, producer (Abbott, Texas)
PAKSY Gábor építészmérnök, városépítész (Jászberény)

Gyimesi Kálmán

operaénekes, bariton (Csenger, 1933. május 13.)

Amióta az eszemet tudom, nagyon szerettem a zenét. Hegedűn, zongorán, orgonán keresztül jutottam el az éneklésig. A gimnázium zenekarában és a kisvárdai szimfonikus zenekarban hegedültem, mellette a katolikus templomban kántorkodtam.

Bár eredetileg orvos szerettem volna lenni, ez származásom miatt nem sikerült.

Érettségi után az Újpest Magyar Pamutiparnál dolgoztam. Ezután két és fél

év katonaság következett, ahol énekkart alakítottam, mellyel a hadsereg versenyén első díjat nyertünk. 1955-ben szereltem le. 1956-ban aktívan részt vettem a forradalmi eseményekben, melynek következményeit úgy sikerült megúsznom, hogy felvettek a Zeneakadémiára, és így kikerültem a hatóságok látószögéből. Tanárom, Lendvai Andor kitűnő baritonista volt. 1962-ben diplomáztam. Számos külföldi szerződési ajánlatot kaptam, de az Aczél György által vezetett kultúrpolitika nem engedett ki. Szegedre küldtek azzal az ígérettel, hogy két év múlva felvisznek az Operába... Idén kezdem a negyvenegyedik szezonomat Szegeden.

Hogy mi történt közben? Ösztöndíj Siennában Gina Cignánál, közel hatvan opera bariton főszerepe, a színházban és a Szegedi Szabadtéri Színpadon, tíz-tizenöt magyarországi ősbemutató kortárs operákból, számos külföldi vendégszereplés Európa szinte összes országában, Juhász Gyula-, Liszt Ferenc-, Bartók Béla-Pásztory Ditta-díj, érdemes művész, Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje kitüntetés, fesztiváldíjak, közte a legkedvesebb: a Szegedi Szabadtéri Játékok közönségdíja.

Csaknem egész életemet kitölti a zene.

Ami a családot illeti, két fiam van, az idősebbik rokon szakmában működik, a kisebbik jogászhallgató és politikai pályára készül.

Az Antall-kormány idején magam is rövid ideig, mint városi képviselő, a kulturális bizottság elnökeként részt vettem a város vezetésében. Szerepléseim mellett a Szegedi Nemzeti Színház énekmestereként tanítok is.

Egész életem alatt arra törekedtem, hogy a tőlem telhető maximumot nyújtsam művészetben, emberségben, hazaszeretemben.

Verdi Rigolettójában

Gyimesi Kálmán

Ankerl Géza

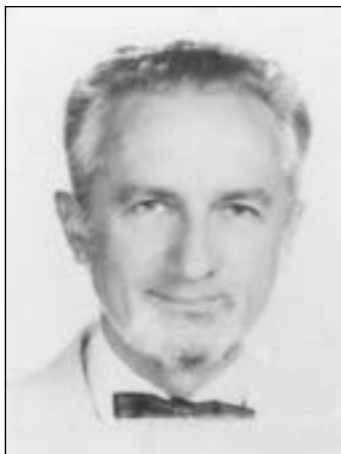
építész, szociológus (Sopron, 1933. május 30.)

Éppen ma fejeztem be az emlékirataimat. A *Vendégségben a Földön* címet adtam neki.

Az Értől, a soproni Rák-patak partjáról az Óperenciás-tengeren is túl, két óceánon át-zarándokoltam. S nem elhantolt ősi civilizációkra találtam, hanem ma is élőkre, amelyekkel meg kell osztanunk ma is a világot.

Fogalmaim, felfogásom megújult, szellemileg újraszülettem. Hittem nem rendült meg a bencések belém ültette kalokagathiában: de rájöttem, hogy legtöbben, akikkel a glóbuszunkon találkoztam, nem volt soproni diák, még csak nem is angol vagy európai. S ha emberi értékeink egyetemesek is, értékrendünk már nem feltétlenül. Ugyanis sem az ókorunk istenítette Szépség, Jóság és Igazság szentháromsága, sem a felvilágosodásé, a Szabadság–Egyenlőség–Testvériség nincs eleve harmóniában, összhangban, hanem ezek az értékek, mint a hindu istenek, egymással torzsalkodnak, vetélkednek. S aztán más-más civilizáció másként rangsorolja azokat, tehát különböző az értékrendjük – mert eltérő a kollektív megélhetésmódjuk, más közös ősiségre hivatkoznak, s főleg más Írás örökíti, testesíti meg szent hagyományait.

A képirás tradíciójából merítő kínaiak, a Korán szent arab írásmódját ápoló muzulmánok meg a Védát devanágariiban olvasó indiaiak észjárása, egész világrépe, „világnézete”, evi-

denciái egymástól nagyon is különböznek. Közelebb hozzánk, „Dél-Szláviában” is tapasztaljuk, hogy a latin és a cirill írás, a nyugat-római és a bizánci, keresztényeket választ el egymástól.

A közkeletű bölcsesség keletiességről és nyugatiasságról szól. Évtizedekbe került, míg felismertem, hogy ez a fogalmi

párosítás valójában félrevezető. Bár nyugati civilizáció létezik, de olyasvalami, mint „egy keleti civilizáció”, nincsen. Egyszerűen az csak nem nyugat. Egységét a nyugati gyarmatosítás orientalistái eszelték ki, egy zsákba gyömöszölve az „alsóbbrendű, gyarmatosított vagy gyarmatosításra való népségeket”. Tapasztalati tény ugyanis, hogy a kínai, az indiai és az arab-muzulmán civilizáció legalább annyira eltér egymástól, mint mindegyike a mi, nyugati civilizációnktól (amely ma egyébként a gazdasági fundamentalizmus büvöletében él). *Global communication without universal civilization* című munkámnak az ezredfordulóra megjelent első kötetében (*Coexisting contemporary civilizations: Arabo-Muslim, Bharati, Chinese, and Western*) behatóbban foglalkoztam a mondottakkal; s magyarul pedig tömören a *Nyugat van, 'Kelet' nincs* című könyvemben. Ha tovább visszük ezen eszmefuttatást, belátjuk, hogy a világ nem Európa-központos kultúrterképén még az ázsiai civilizációnak sincs helye, hiszen Kína,

Irán és Izrael között mi más közös azon kívül, hogy a kontinenst, amelyen e három ország található, földrajzunk „Ázsiának” nevezte el?

Az évszázadok bölcsességét továbbadó, begyökeresedett írásmódok eltérése folytán az egymás mellett élő civilizációk közti különbség szembeötlő, de vele – mint említettük – a kollektív életmód, ön- és fajfenntartás különbsége is. A kultúrkörök közti eltérés, a világ színességének elismerése és fenntartása nem veszélyezteti a világ békéjét, amíg csak a származásbeli, hitvallásbeli differenciák nem szolgálnak felsőbbrendűségi érzést, a gyarmatosítás felújítását – divatjaink (el)szórakoztató, de kihívó globális reklámozásával, gazdasági zsarolással vagy éppen ki- és agyonbombázott népek előzönlésével. Mert civilizációnk Hirosimában s Nagaszakiban megmutatta, hogy a tömegterrorizmus mestere.

Ha a Nyugat valóban a világbékéért áhítozik, azt nem a többiek lehengetésével, elhallgattatásával érheti el. Kína, India egyébként is túl nagy lenne ehhez. Mi, európaiak, kik még csak álmodunk egy civilizációs egységállamról, tanulhatunk is tőlük!

A világ geopolitikai egységei között, akár csak emberek és népek közt, elégedettséget, tartós megbékélést csak a kölcsönösségre alapí-

tott viszony hoz, míg a leadershipnek álcázott úrhatnáság és a meghunyászkodott alávetettség a volt szovjet „béketábor” tükörképe. A függésnek manapság annyit hajtogatott kölcsönössége pedig sajnos egyelőre csak a globalista retorika írott malasztja.

A világcivilizációt is csak az önálló kultúrkörök egymás közti egyeztetésével lehet építeni. Az embereknek, népeknek az elsietett vándoroltatása, a határtalan keveredés csak új pártütések, zavargások forrása, és nem a világegységé. A gyűlevész társadalom, ha nem a fajgyűlölet, de az idegengyűlölet biztos melegágya.

Magamról még csak annyit, hogy – hála a szovjet invázióknak, amely kiszorított a Kárpátok övezte hazámból – bejártam Freiburgot, Genfét, Cambridge-et, Berkeleyt, s megannyi más állomáshelyet, de ma újra a Rákpatok partján írom e sorokat. S avval a valomással fejezem be tanúságtételemet, hogy a vándorlás legfeljebb bölcsőbb teszi az embert, de biztosan nem boldogabbá.

Non est vita extra Hungariam.

Carul 9'

Májusban tölti be hetvenedik életévét:

- VIKREMANAJAKE, Ratnasziri** srí-lankai politikus
- 1. BERNÁTH József** pedagógus (Somogy)
- CAMDESSUS, Jean-Michel** francia diplomata, pénzügyi szakember (Bayonne)
- TARNAI István** építész (Mezőtúr)
- TARNAI László** építész (Mezőtúr)
- 2. BOURGES, Hervé** francia újságíró (Rennes)
- 3. TŐKE László** vegyészmérnök (Vönöck)
- WEINBERG, Steven** amerikai fizikus (New York)
- 5. NAGY Sándor** ökológus (Hajdúdorog)
- 7. ANTONIOLI, Giuseppe** olasz bányamérnök (Torino)
- JORGENSON, Dale Weldeau** amerikai közgazdász (Bozeman, Montana)
- SUGÁR András** újságíró (Budapest)
- 8. BÁNKÚTI Gábor** újságíró (Budapest)
- NAGY B. István** festő (Szilvásvár)
- 9. IVÁN László** pszichiáter, neurológus, gerontológus (Gönc)
- 11. FARRAKHAN, Louis Haleem Abdul** amerikai vallási vezető (Roxbury, Massachusetts)
- 12. VIRÁG Csaba** építész (Budapest)
- VOZNYESZENSZKIJ, Andrej Andrejevics** orosz író, költő (Moszkva)
- 13. BERENTEY Ernő** orvos, radiológus (Túrkeve)
- KONFÁR Gyula** festő (Budapest)
- 14. BÁCSKAI LAURÓ István** filmrendező (Budapest)
- MALOFEJEV, Anatolij Alekszandrovics** belorusz politikus (Gomel)
- 15. VUJICSICS D. Sztóján** író, irodalomtörténész, műfordító (Pomáz)
- 16. STINCHCOMBE, Arthur I.** amerikai szociológus (Michigan)
- 17. VAUTRIN, Jean** francia író, filmrendező (Pagny-sur-Moselle)
- 19. MAJOR Miklós** geográfus, etnográfus, helytörténész (Alsószentmihály, Románia)
- 20. SALAMON Miklós** bányamérnök (Balkány)
- 21. ANDRÉ, Maurice** francia trombitaművész (Alès, Gard)
- DOMÉ Györgyné** jogász (Szentlőrinc-káta)
- 22. KOLPAKOVA, Irina Alekszandrovna** orosz balerina (Leningrád – ma Szentpétervár)
- 23. COLLINS, Joan Henrietta** brit színész (London)
- ELTIS, Walter Alfred** brit közgazdász (Warnsdorf, Csehszlovákia – ma Csehország)
- 25. LENKEI Péter** mérnök (Budapest)
- 29. HOLLÓ Lajos** geofizikus mérnök (Gödöllő)
- RILLING, Helmuth** német karmester (Stuttgart)
- 31. AMBRUS Miklós** vízilabdázó (Eger)

Kaposy Miklós

újságíró, szerkesztő (Budapest, 1933. június 4.)

Korán érő gyerek voltam: már tizenöt évesen a szatíra emelőivel foglalatostkodtam. A gimnáziumi számtanórákon vicces regényt körmöltem az utolsó padban, magyartanár igazgatóm cinikosságával. Tizenhét évesen első díjat nyertem egy novellapályázaton. Ezután P. Katalin néven publikáltam, ő első arám volt, s velem íratta faliújságcikkeit – a negyedik után ki is nevezték személyzetissé. De az én pályám is meredeken ívelt felfelé: előbb házitanító voltam, majd 1951-ben édesapámmal: dr. K. M. nyug. miniszteri tanácsossal kitelepítettek Kunszentmártonba. Ott mint gyárkéreményépítő, kazánfűtősegéd, csillés, téglakazalozó, gyapotszedő, aratómunkás, borhamisító, kubikos és malteroslány mértem csapásaimat az imperializmusra. 1953-ban szabadultunk. Ekkortól egyházi adót szedtem a Bp. Vízafogói r. kat. egyházközségnél, és fényképnagyításokkal ügynököltem iparvidékeken, mígnem nagybátyám: id. Magyar Bálint be nem csempészett a Nemzeti Színházba néma szereplőnek (1953–1960). Az első publikációtól számítva már csak tíz évet kellett várnom, hogy Tabi László a Ludas Matyiban közölje második kéziratomat. Lassan elterjedt rólam, hogy bármely témában másnapra szállítok botránymentes kéziratot. Írtam gazdaságpolitikai bökverseket, kacagtató összekötő szövegeket, erkölcsnemesítő publicisztikai szövegeket és kötekedő glosszákat kulturális álproblémákról. 1959-től jelentek meg humorreszkjeim, szatíráim a Ludas Matyi, a Nők Lapja, a Figyelő, a Családi Lap, az Élet és Irodalom, a Rádió és TV Újság, majd a Magyar Hírlap, az Esti Hírlap, a Négy Évszak, a Rakéta Regényújság, az Ötlet, a Hevesi Szemle, a Pesti Műsor hasábjain; az Új Ludasban (1991-től); a Pesti Viccben (1995-től); az LMLM Magazinban (2000-től). 1961-től lettem a rádió külső, 1963-tól belső munkatársa; műsoraim, jeleneteim, karcolataim, riportjaim, összekötő szövegeim, konferanszaim azóta rendszeresen hangzanak el. Társzerkesztője voltam harminc rádiós szilveszternek (nem miattam voltak jók) és öt tévészilveszternek (nem miattam voltak rosszak). 1973-tól vagyok a rádió Karinthy Színpadának vezető szerkesztője, 1981-től főmunkatársként. 1974–76-ban egyidejűleg a Vidám Színpad dramaturgja voltam. 1996-tól a Révai Új Lexikona szakszerkesztőjeként is dolgozom, idáig kilenc kötet jelent meg, napjainkban a 11. kötetbe írok. E sorozaton kívül a XX. századi magyar kultúráról kiadott külön kötetben megírtam a Magyar Televízió teljes történetét és a Magyar Rádió 75 évének egyes fejezeteit. A Magyar Rádió Karinthy Színpadán idáig 439, egyéb adásaiban 588 műsort hoztam létre. Kitálaltam egy új műfajt: a mikrofonnal írott riportszatírákat, amelyben a tények nem szorulnak kommentárra, önmagukban keltenek humoros hatást. A Magyar Rádió törzsgárdájának örökös tiszteletbeli tagja vagyok, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége 1962-ben, a Magyar Írószövetség 1995-ben választott soraiba. Ka-

rinthy-gyűrűt 1980-ban, Gábor Andor-díjat 1992-ben kaptam, egyszer fölterjesztettek József Attila-díjra, de a listáról az utolsó előtti fordulóban kihúztak. A Magyar Köztársaság tiszti keresztjét 1996-ban kaptam meg. 25 rádiós nívódíjjal jutalmaztak 1965–1998 között. Kétszer nyertem el Az Év Hanglemeze díjat (Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül*, 1979; Mezei Mária: *A bujdosó lány*, 1981). A Rádiókabaré munkatársaként kollektív Pulitzer-díjat is kaptam (2000).

Könyveim: *Umbulda. Riportszatíra*. (1984); *Megkérdeztem a minisztert*. Humoreszkek (1985); *Kellett ez nekünk? Szatírák, emlékezések* (1995); *Van elvámolnivalója? Szatirikus riportok* (1998); *Humorlexikon* (2001). Antológiák: *Rádiókabaré I.* (1975); *II.* (1978); *III.* (1984); *IV.* (1988). *Írószemmel* (1982). Színházi műsoraim: Kamara Varieté: *Pesti álmok* (1965); *Nem nálunk történt* (1966); *Gebines varieté* (1966). Vidám Színpad: *És mi ebből a tanulság?* (1966); *Made in Hungary* (1966); *Pérez beszél* (1971); *Kiskapu* (1972); *Lassan a Pesttel!* (1973); *Mesebeszéd* (1974); *Él még a kabaré?* (1975); *Észnél legyünk!* (1977); *Micsoda cirkusz!* (1978); *Hajrá magyarok!* (1982); *Volt egyszer egy Vadkelet* (1989); *Minden kegy elkelt?* (1991); *Az élettől keletre* (1994); *Kóserkabaré* (1998); *Mindenki mondjon le?!* (1999); *Ezt is túléltük!* (2001). Kis Színpad: *Naftalin, előjáték* (1966); *Húszon innen, tízen túl* (1968). Kaposvári Csiky Gergely Színház: *Jó ez nekünk?* (1968). Radnóti Színpad: *Ó, Éva, Éva!* (1974); *Minden másképpen van* (1976); *Közhelybenjárás* (1978); *Az öncélú kutya* (1979); *Kulisszatitkok* (1980); *Parlament gebinben* (1981); *Ami a szerepeimből kimaradt* (1984). Szentendrei Teátrum: *Köz-Társasági huncutságok* (1979). Budai Kabaré: *Miből élünk jövőre?* (1982); *Nyomon vagyunk!* (1983); Dominó Színpad: *Körúti kabaré* (1991); Thália Színház: *Egy komisz kölök naplója* (1994); Mikroszkóp Színpad: *Körmendikabaré* (1995); Óbudai Társaskör: *90 éves a magyar kabaré* (1997). Budaörsi Játékszín: *Szerelmeskabaré* (1998). Hanglemezek: *Null-Nulla* (1971); *Vujicsics Tihamér. Gálvölgyikabaré* (1982); *Kazal László* (1985); Karinthy Frigyes: *Tanár úr kérem!* (1989). Video: *25 éves a Rádiókabaré* (1994). Főbb műsoraim a Magyar Televízióban: *Szombatesti ultiparti 1–7.* (1964, betiltották); *A Rádió hullámhosszán érkezett* (1966); *Tavaszi bezsongás* (1967); *Közkívánatra* (1967); *A nagy kombinátor* (1967); *A vendég: Ruttkai Éva* (1968); *A vendég: Major Tamás* (1969); *Más lapra tartozik 1–2.* (1970); *Szilveszteri kabaré* (1970, 71, 72, 76, 93); *Humoristák Klubja*. Sorozat (1971–72); *Majális csak tévékészítőknek* (1976); *Vidám padlás 1–2.* (1977); *Mestersége színész: Horváth Tivadar* (1988); *40 éves a Vidám Színpad 1–5.* (1991); *Család ellen nincs orvosság 1–2.* (1991); *Elvonókúra* (1993); *Pérez nélkül nem megy* (1993); *Kulisszatitkok* (1993); *A tavalyi jobb volt!* (1993); *Csalafintaságok* (1994); *Forgácsok* (1994); *Showbálvány* (1997). Főbb rádiós szerkesztéseim: *Pesti Dzsungel könyve* (1963); *Nem az én színpadom 1–4.* (1963); *Szilveszteri kabarék* (többekkel, 1963–92); *Sok a szöveg* (1966); *Más lapra tartozik 1–2.* (1966); *Karnevál a Parnasszuson 1–3.* (1967); *A Rádió Kabarészínháza* (1969–85); *Ez az én színpadom 1–4.* (1972); *Emlékek útján 1–9.* (1972–73); *Önkritikus kritikus Ön? 1–2.* (1973); *A Rádiókabaré Humorfesztiválja* (1974, 79, 82, 90); *Ez a mi rádiónk! 1–5.* (1976); *Kabarécsütörtök* (1992-től). A Rádió Karinthy Színpadán: *Karinthy Frigyes életműsorozat, 1–22.* (1973–78, 2002); *Karc 1–51.* (1975–2002); *A magyar humor és satíra története 1–27.* (1977–78); *Umbulda 1–11.* (1977–79); *Ablakon a pénzt 1–3.* (1987);

Suttymban 1–3. (1990); *Góbéságok 1–3.* (1991); *A 20. század viccei 1–12.* (2000); Karinthy Ferenc, Timár György, Moldova György, Abody Béla, Galsai Pongrác, Goda Gábor, Bálint György, Fekete Sándor, Bárány Tamás, Kolozsvári Grandpierre Emil, Gyurkovics Tibor, Szakonyi Károly, Görgey Gábor, Fehér Klára, Tabi László, Hámos György, Mocsár Gábor, Molnár Ferenc, Peterdi Pál, Gelléri Andor Endre, Száraz György, Móricz Zsigmond, Feleki László, Mikszáth Kálmán, Zilahy Lajos, Kellér Dezső, Békeffi László, Emőd Tamás, Örkény István, Török Rezső, Árkus József, Lengyel Menyhért, Vaszary János, Harsányi Zsolt, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Gábor Andor, Gárdonyi Géza, Bókay János, Antal Imre, Vitray Tamás szerzői műsorai (1973–2000). – Úttörő, DISZ-tag, KISZ-tag, párttag sosem voltam – már nem is leszek –, feddhetetlenségi bizonyítvánnyal rendelkezem.

Csizmadia Zoltán

festőművész (Mátészalka, 1933. június 12.)

Az alföldi festészet szellemiségét, Tornyai, Rudnay, Medgyessy hagyományát kezdettől fogva sajátomnak és magamra nézve kötelezőnek éreztem. Számomra ez nemcsak a magyar falu, a paraszti élet, a táj realista ábrázolását jelenti, hanem sokkal inkább azt, hogy ők teremtették meg a művészi kifejezés népi, nemzeti nyelvét, s annak, aki nem idegen, hanem saját nyelven

akar szólni, ez a hagyomány örökség: lelki, szellemi erő, irányító mérték.

A magyar nép gazdag hagyományainak őszinte szeretetével és megbecsülésével a művekben azt kell hangsúlyozni, ami a nemzeti szellem lényege, sajátja. Ezt kéri számon tölünk Európa kultúrája, amelynek gazdagításához az itteni színek felvillantásával járulhatunk hozzá.

A néphagyomány és a rá épülő nemzeti kultúra megbecsülése a tör-

ténelmi tudaton túl a jövő felelős vállalását jelenti: értékek megőrzése mellett értékek teremtését.

Korunk nagy hibája az újszerűség túlbecsülése, túlhajszolása: az, hogy a bizarrnak, sőt az együgyűnek is rangot ad, ha az újnak tekinthető. A mindenen való újat akarás vezetett a művészet kiüresedéséhez.

Meggyőződésem, hogy ma sem szabad feladni az absztrakt általánosságokért a konkrét egyediséget, a konkrét történetiséget. Nem távoli divatokat kell követnünk, hanem számot kell adnunk arról, ami itt és most történik. Számot kell adnunk a paraszti lét sorsfordulóiról, a múltba roskadó tanyákról, és meg kell őriznünk a következő generációk számára azt, amit pusztulásra ítélt az idő.

Az elmúlt évszázadból az utókornak arról a csodáról kell számot

adnunk, amit megértünk, hogy a világtörténelem egyik legnagyobb eseményének, az 1956-os magyar forradalom győzelmének részesei lehettünk. Véget ért hazánkban az a szégyenletes korszak, amelyben a szovjet megszállók legbuzgóbb kiszolgálói, egy néptől idegen bünszövetkezet bitorolhatta a hatalmat, tarthatta rettegésben a nemzetet, és akarta kiölni a hazafiságot a nép és az ifjúság szívéből.

A forradalom idején október 23-án jelentette mindannyiunk számára a legmaradandóbb élményt, amely nemigen adatott meg a XX. század más ifjú nemzedékének. Nem kellett senkit meggyőzni, hogy álljon a zászló mögé. Az ország egységbe forrt össze, és a legtöbbet tette, amit akkor tenni lehetett. Egy bátor nép új irányt szabott a történelem menetének, s alapjaiban rengetett meg egy ember-telen rendszert.

Bár a világ hamar elfelejtette a szabadságért, az emberi becsületért hozott hatalmas áldozatot, de ha az utódaink emlékezetében megmarad, minden hősi halál megtérül, hazát megtartó életté válik.

A forradalmat leverték, de eszméit legyőzni nem tudták. Rettenetes volt a cinikus hazudozás visszatérése, a soha el nem felejthető megtorlás. A félelem légkörében a hallgatás az életben maradás feltétele volt. 33 éven át nem beszélhettünk 1956 fel-emelő és megrázó eseményeiről. Nem tehettünk mást, maradtunk mag hó alatt, de megnémítva is a rendeltetés hitével őriztük meg igazunkat.

„Művészeti tanulmányait 1951-ben a Bessenyei György Képzőművészeti Népfőiskolán kezdte Nyíregyházán, s a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakán 1958-ban fejezte be. 1956-ban tagja volt az MKF forradalmi

bizottságának. 1961-ben a Fiatal Képzőművészek Stúdiója vezetőségébe választották. 1964-ben Budapestről Veszprémbe költözött, ahol a város támogatásával gondtalanul dolgozhatott. Több mint tíz éven keresztül a Magyar Képzőművészek Szövetsége Észak-dunántúli Területi Szervezetének Veszprém megyei titkára volt. A 70-es évek első felében a Veszprém városi, illetve a megyei tanács tagja volt. 1977–1990-ig évente részt vett a Hajdúböszörményi Nemzetközi Művésztelep munkájában. Bár 1979 óta Budapesten lakik, az év legnagyobb részét Veszprém megyében és Hódmezővásárhelyen tölti.

1958 óta rendszeresen szerepel jelentős hazai kiállításokon és külföldön is festményeivel és kerámiatábláival. Több nagyméretű kerámiakompozíciót készített középületekhez. Művei megtalálhatók köz- és magángyűjteményekben. Ő használt föl először műszaki kerámiaelemeket figurális kerámiatáblákhoz, kompozíciókhoz.

Szellemi atyja, elindítója és szervezője volt a Székely hadosztály emlékműve 1995. évi újbóli felállításának, eredeti helyén – Mátészalka és Kocsord között –, a Kraszna partján. 2001-ben jelent meg a Magyar Képzőművészeti Egyetem felkérésére összeállított dokumentumkötetete *A Magyar Képzőművészeti Főiskola részvétele az 1956-os forradalom és szabadságharcban* címmel.

Művészeti díjak: 1965 – Csók István-díj, 1966–1969 – Derkovits-ösztöndíj, 1969 – Egri József-díj, 1973 – Szegedi Nyári Tárlat nagydíja, 1979 – Káplár Miklós emlékérem és díj.

Jelentősebb egyéni kiállítások: 1963 – Budapest, Mednyánszky terem; 1965 – Veszprém, Vegyipari Egyetem aulája; 1970 – Budapest, Derkovits terem, a TV Galériája; 1974

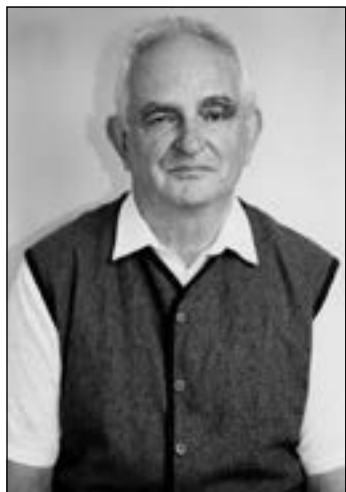
– Koppenhága, Gladsaxe, Dánia; 1976 – Tata, Megyei Művelődési Központ; 1977 – Nyíregyháza, Jósa András Múzeum; Mátészalka, Szentmári Múzeum; Veszprém, Megyei Művelődési Központ; 1980 – Hajdúböszörmény, Városi Művelődési Központ; 1983 – Veszprém, Vegyipari Egyetem aulája; 1986 – Balatonfüred, Balaton Galéria; 1988 – Mátészalka, Művelődési Központ; 1989 – Germering NSZK; 1990

– Tihany, Múzeum; Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum; Düren, NSZK; 1992 – Veszprém, Csikász Galéria; 1994 – Szigliget, Galéria; 1996 – Nyíregyháza, Városi Galéria; 2000 – Budapest, Magyarok Háza; 2001 – Nyíregyháza, Jósa András Múzeum.”

A. Z. Madon Zoltán

Petrovác István

író, műfordító (Budapest, 1933. június 22.)

Kései gyerek voltam, anyám huszonhét éves múlt világra jöttömkor, apám negyvenhét. Ráadásul első gyerek egy kevéssel születésem után Budapestről anyám szüleihez, Gyulára költözött, még boldog családban, amely csendőrtiszthelyettes apám nyugdíjából, ha nem is gond nélkül, de viszonylag jól élt.

Értelmem, érzelmi világom épülését – nem lévén még televízió és nekünk a néprádió elterjedéséig rádiónk sem volt – velünk egy fedél alatt lakó nagyapám meséi és anyám dalai meg versei alapozták meg. Nagyapám négy osztályt végzett, de világlátott ember volt; fogathajtóként bekocsikázta az első világháború frontjait, sebesüléséig orosz, felépülése után olasz földön szolgálva a trénben. Leginkább háborús emlékeit idézte.

Anyám két polgárit végzett, s Kétegyházán az apácáknál énekelni is tanult. Tízévesen kiscserkészként mint a Nótafa őrs krónikása megpróbáltan számba venni, hány dalt ismer. A háromszáznál is tovább jutottam. Többnyire maga költötte verseiből pedig, amelyek soha nem voltak híján mély bölcsességeknek, nemritkán sarkalatos erkölcsi tételeknek, élete végéig nem fogyott ki.

Sem nagyapám, sem anyám nem tanult pedagógiát, esztétikát. Aligha hallhattak azokról a teoretikus vitákról, vajon a gyermeknek mondott mese, vers, dal, a kezébe adott könyv szépérzéke fejlesztésére és/vagy tartása, erkölcse, értelme pallérozására való? Józan paraszti eszükre hallgatva egységben látták s láttatták velem a szépet, a jót, az igazat.

Hasznomra. Az a világ, amelybe belenőttem – 1939 őszén lettem iskolás, és 1955 nyarán államvizsgáztam – legkevésbé a rímes játékot kérte számon az irodalmon s annak művelőin, sokkal inkább az éppen hivatalos értékek és érdekek szolgálatát. Elsőként a vizsgán egy irredenta verset szavaltam; ki másra

osztották volna, ha nem a csendőrgyerekre? Arról szólt, ha felnövök, rádióval szövöm át a világot, vigye el millió szívekbe... Erdély, Bánát, Felvidék most is a mi földünk... Tizenöt évvel később a nagy honvédő háború hőseinek ábrázolásából szigorlatoztunk.

Négyéves voltam, amikor fiútestvérem született, évre rá még egy, aztán két lány. Közben hullámzott a háború; valahányszor csapataink bevonultak valahová, hatvanadik évéhez közeledő apámat is mozgósították. 1944 szeptemberében Nagyvárad alól szökött haza. Röviddel azután törvény mondta ki, hogy többé nem illeti meg a nyugdíj.

Nem élte túl. Halála után addig háztartásbeli anyámat némi protekcióval felvették a Harisnyagyárba. Takarítónői keresetéből nevelt fel, taníttatott bennünket.

Hogy segítségére legyek, egyebek mellett magamra vállaltam húgaim pesztrálását; mesével, verssel, dallal múlattam az időt, amíg ő elkészíti az estebédet, amilyenekkel korábban otthon, később az iskolában kötöttem barátságot, miközben efféléket csinálni magam is próbálgattam.

Sikerem volt. Előbb a mi kis „családi kör”-ünkben, majd tágabb környezetben is. Az iskolában tanáraink megengedték, hogy versben írjam dolgozataimat.

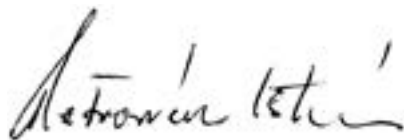
Az én diákkoromban még nem számított szégyennek verset olvasni, még írni sem. Minden bokorban több költőfióka próbálgatta a hangját. Önképzőkörünk felolvasó délutánjain megtelt a kémiaterem. S nem testnevelés alól felmentett, koravén, nyápic könyvmolyokkal; verselőtársaim közül egyetlenegy lett zeneesztéta s további kettő tanár, a többiek csupa hasznos foglalkozást választottak.

Magam néhány éves kényszerű kihagyásokkal közel ötvenöt esztendeje – 1949. január 1-jén közölt először verset tőlem az akkori országos diáklap – írogatom verseimet, elbeszéléseimet lapoknak, folyóiratoknak. Még egyetemistaként megjelent egyharmad verskötetem, később egy riportkönyvem, majd kisregényem, s a fiataloknak írt két mondafeldolgozásom s egy esszégyűjteményem mellett tizenkét ifjúsági regényem kétannyi hazai és külföldi kiadásban. Negyedszáz könyvnyi idegen prózát, verset ültettem át magyarra, két forgatókönyvből készült film s tucatnyiból hangjáték, miközben harminc éven át szerkesztőként magam is mások írásait gondoztam.

Nem halmoztak el díjakkal, kitüntetésekkel, talán mert mindmáig nem tudtam eldönteni magamban sem, mit szolgálok, amikor írok? A szépet, a jót, az igazat? Megpróbáltam egyszerre hatni az értelemre s az érzelmekre. Balgaság volt tőlem?

Az olvasó gyerek nem bánta, a kritikus felnőtt nem értékelte.

Hetven múltán hevem múl' tán. De nem adom fel!

Herceg Zsolt

színművész (Budapest, 1933. június 23.)

Édesapám és édesanyám tisztviselők voltak. Édesapámat 1936-ban elbocsátották állásából. Ekkor szüleimmel Szombathelyre költöztem. Itt kezdtem meg 1943-ban gimnáziumi tanulmányaimat. Szombathelyen éltünk 1948-ig. Ekkor apámat visszavették budapesti állásába, így ismét visszaköltöztünk a fővárosba. Sajnos szegény apám nem sokáig élvezhette a régi állásba történő visszavételének örömét, mert a rákövetkező évben az átélt háborús izgalmak következtében hirtelen meghalt. Azután özvegy anyámmal éltem együtt, annak 1984-ben bekövetkezett haláláig. Életünk – különösen az apám halálát követő években – eléggé nehéz volt, mert anyám tisztviselői keresetéből két felnőtt csak nagyon szűkösen tudott megélni.

Gimnáziumi tanulmányaimat 1951-ben Budapesten fejeztem be. Ezt követően jelentkeztem a Színművészeti Főiskolára, felvételt nyertem. A főiskoláról azonban két év múlva távoznom kellett, mert a főiskola akkori vezetése nem tartott a pályára alkalmasnak. De ez a negatív vélemény nem tartott vissza attól, hogy megvalósítsam életcélomat, a színészi hivatást. Így, bár kissé körülményes utat bejárva, mégis színész lettem. Ehhez egy volt főiskolai tanárom – aki bízott tehetségemben – nyújtott segítséget oly módon, hogy beajánlott a kaposvári Csiky Gergely Színházba 1958-ban, ahol szerződéses

színészként három évig dolgoztam. Kezdként kisebb-nagyobb karakter szerepeket osztottak rám. Amennyire visszaemlékszem, elég szép sikerrel oldottam meg feladataimat. Mégis elhagytam a színházat, mert a bérezés igen gyenge volt. Visszaemlékezve erre az időszakra, az itt töltött évek mint a szűkölködések évei élnek emlékezetemben.

1961-ben a győri Kisfaludy Színházhoz szerződtem. Itt értem el első igazi sikeremet Gáspár Margit *Hamletnek nincs igaza* című darabjában. Ebben a színházban nagyobb szerepeket is kaptam ugyan, de szívem a debreceni Csokonai Színház felé húzott. Ez a színház ugyanis akkoriban fénykorát élte. Latinovits Zoltán, Pethecs György és Szendrői József szellemi légkörében folyt ott a munka, s ez a légkör engem is igen vonzott. 1966-ban sikerült Debrecenbe szerződnöm. Itt szép vezető szerepeket játszottam a könnyű műfaj területén. Különösen kedves szerepem volt Csiky Gergely *Nagy mama* című darabjában Koszta lelkipásztor szerepe, már csak azért is, mert megtisztelő volt számomra, hogy Neményi Lili partnere lehettem. A Csokonai Színház tagjaként kapcsolódtam be az éjszakai szórakoztató műfajba az Arany Bika Szálló híres Grilljében, ahol humoros jeleneteimmel jelentős sikereket arattam.

Debreceni működésem alatt ismerkedtem meg Ruszt Józseffel, a

neves rendezővel, aki éveken át támogatott pályámon. Ugyancsak a hála szavával kell megemlékezni a deb-

Puck szerepében
(Shakespeare: Szentivánéji álom)

receni színház kiváló főrendezőjéről, Giricz Mátyásról. Tulajdonképpen a vele kialakult szoros kapcsolat miatt hagytam el Debrecent. Őt ugyanis a Szegedi Nemzeti Színház igazgatójának nevezték ki 1971-ben, és én egy évvel utána – hívására – mondtam búcsút Debrecennek.

Immáron Szegeden dolgozom tehát több mint harminc esztendeje a város megbecsült színészeként. Munkám elismeréseként 2001-ben a Szegedi Nemzeti Színház örökös tagja lettem. A sok szép szerep közül, melyet az itt töltött hosszú idő alatt játszottam, csupán egyet emelek ki: Shakespeare–Britten Szentivánéji álomában Puck szerepét, mely szerepért 2002-ben Gábor Miklós-díjjal tüntettek ki.

Herceg Zoltán

Júniusban tölti be hetvenedik életévét:

- 4. DANNEELS, Godfried** belga egyházi vezető (Kanegem, Bruges)
FARKAS József vegyészmérnök (Budapest)
- 6. DIACK, Lamine** szenegáli sportvezető
GAIZER Ferenc gyógyszerész, kémikus (Sándorfalva)
ROHRER, Heinrich svájci fizikus (Buchs, St. Gallen)
SZEGEDI Márton pszichológus (Pécs)
- 7. FÖLDES Károly** közgazdász (Róma, Olaszország)
SÁNDOR János karmester (Budapest)
- 9. JOVANOVIĆ, Vladislav** szerb politikus (Zsitni Potok)
LEIJONHUFVUD, Axel Stig Bengt svéd közgazdász (Stockholm)
- 11. DESARIO, Vincenzo** olasz bankár (Barletta)
- 13. ÁG Árpád** fizikus (Budapest)
CSIKÁSZ István költő, előadóművész, grafikus (Kehida)
- 14. AMBRÓZY Pál** meteorológus (Rimaszombat, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
- 16. BÍRÓ Zsuzsa** dramaturg (Budapest)
FÉSŰS Károly mérnök, gazdasági mérnök (Győr)
- 17. SZŐCS Huba** fizikus (Kézdivásárhely, Románia)
- 19. KUSZMANN János** kémikus (Késmárk, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
TORRES YRIBAR, Wilfredo kubai hematológus (Guantánamó)
- 22. TÓTH József** hidrogeológus (Békés)
WOLFSON, Dirk Jacob holland közgazdász (Woorburg)
- 25. GÁL Lajos** történész (Budapest)
LAKATOS Ervin építőmérnök (Budapest)
- 26. ABBADO, Claudio** olasz karmester (Milánó)
- 28. BEREI Klára** kémikus (Moszkva, Szovjetunió – ma Oroszország)
- 29. DIONNE, Joseph Lewis** amerikai könyvkiadó (Montgomery, Alabama)
PINTÉR Ferenc fizikus (Vágfarkasd, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
- 30. MASSARI, Lea** olasz színész (Róma)

Borbély János

műfordító, szerkesztő (Újvidék, 1933. július 3.)

Pihent eszű statisztikusok – felfoghatatlan, hogyan – kiszámították, olvastam valahol, hogy a világon eddig megjelent könyveket, köteteket valaki egy sorba rakná, a könyvoszlop a Holdig érne. Nyájas képű szomszédunk pedig, tudvalevően és kikerekítve kb. 380 000 kilométer távolságra van tőlünk. Nos, ehhez a háromszáznyolcvanmillió méteres – elképzelni is rossz – könyvtoronyhoz szerény egyméternyit én ragasztottam hozzá. Úgy, hogy könyveket csináltam – fordítottam – balgán és könnyelműen több mint fél évszázadon át, s egyedül ez marad utánam. *Vagyis: pur és chomuv.*

Ha ma visszagondolok a kezdetekre, újvidéki prepás koromra, tizenöt éves, rövidnadrágos süvölvénynek látom magam, amint megilletődve ácsorgok Gál László, a neves vajdasági költő és

író Pap Pál utcai házának kapubejáratában, mert hát a Mester, a jóságos Böske nénitől, a feleségétől, nekem tanárnőmtől, beüzent a képzőbe, hogy beszélni akar velem némi reményekre feljogosító első zöngemenyeimről. Mit mondjak?! Azon szempillantásban kész, befutott írónak éreztem magam, csak éppen nem mertem bevallani, hogy a beküldött három vers az „összes művem”. A beszélgetésből meg az lett, hogy Laci bácsi beszélt Adyról nagy vehemenciával, én pedig mind mélyebben hallgattam, hiszen, ha makogtam is valamit kedvenc költőmről, beszédársam csípőből rám cáfolt, hogy na, ezt is rosszul tudod. A „remekműveim” szóba sem kerültek, majd a „beszélgetés” vége az lett, hogy a Mester megkérdezte, tudok-e sakkozni. Tudtam, és mivel a Pelikán úrnak fenntartott csütörtöki kártyapartin kívül egy üres sakkdélutánja is volt, hetente-havonta szabad volt eljárnom hozzá sakkozni.

Így „vonultam be” az irodalomba, ilyen dicstelenül, s csupán az hozott gyógyírt vélt sebeimre, hogy a Híd 1948. decemberi száma már közölt egyet újabb verseimből.

Amíg a kezdeti lendületből futotta, szorgalmasan írogattam, a következő évben – tizenhat esztendősen – hetilapunk, az Ifjúság Szava riportere lettem Thomka Gábor keze alatt, országos kiszállásokra mentem és címoldali nagyriportokat szállítottam hetente. Közben az iskolát sem lehetett elhanyagolni, így történt, hogy ősztől kezdve a szabadkai magyar tannyelvű főgimnáziumban folytattam tanulmányaimat, ahol magántanulóként egy év alatt két osztályt végezve érettségiztem. Ezzel teljesült szívem vágya, főiskolára iratkozhattam, persze magyar nyelv és irodalom szakra, s két év múlva, a huszadik születésnapomon, friss tanári diplomával a zsebemben léptem ki a főiskola kapuján. Máig is tisztán emlékszem a forró júliusi nap sugárözönére, a bensőmet feszítő, túláradó öröme, mely mindenestül betöltött. Úgy éreztem, az élet királya vagyok,

pedig csak fiatal voltam, s – egyelőre – állástalan magyartanár. No de őszre már megvolt a kinevezés: az újvidéki József Attila Általános Iskola magyar–szerb szakos tanára lettem, akkor még nem volt létszámfelesleg, könnyen ment az ilyesmi.

Ekkor azonban már találkoztam a műfordítással. Gál Lászlón kívül ugyanis még egy mentorom volt: Majtényi Mihály, a vajdasági magyar irodalom másik nagy öregje, aki az ötvenes évek elején a Híd főszerkesztője volt. Én meg, a nagydiák, a famulusa, mert afféle szerkesztőségi mindenesként kéziratokkal, klisékkel, kefelenyomatokkal futkároztam a nyári vakációban. Elmaradhatatlan szivarjával a két ujjá közt, kékes füstkarikákat eregetve borongós homlokkal ült a hatalmas bőrfotelben (talán kéziratgondok gyötörték), s egy pillanatban rám reccsent felejthetetlen, Mihály bácsis hangján: „Akarsz fordítani?” Ó, igen, én mindent, csak valami hasznomat lássák. Egy regényrészlet fordítását bízták rám, belekóstoltam, és ment, s örömet letem benne. Így kezdődött.

Kenyérkereső foglalkozásaimat tekintve voltam – tehát – tanár, rádióbe-mondó, lektor, újságíró, szerkesztő, de a hosszú évtizedek alatt mindig-mindig fordítottam is a jelenkori horvát meg szerb prózairodalomból. Az volt a dolgom, hogy odafigyeljek a többségi irodalom jeles alkotásaira, s azokat, különösen, ha jelentős díj vagy másféle siker fűződött hozzájuk, anyanyelvemen megszó-laltassam. Munkámban, persze, nem voltam egyedül, hiszen kiadóvállalati meg lapszerkesztői igények és elvárások segítettek. Lapjainkban, folyóiratainkban vagy önálló kötetekben a jelenkori délszláv prózairodalom legjobb alkotásainak hosszú sora látott így napvilágot magyarul. Az irodalmi díjakban kifejezett méltánylás mellett (Szenteleky–Bazsalikom-díj 1978, Forum Nívódíj 1986 [Danilo Kiš: A holtak enciklopédiája], a szerbiai íróegyesületek közös díja az év legjobb fordításkötetéért [Mirko Kovač: Európai költésrohadás, Újv., 1987]) munkám elismerésének érzem, hogy 1985-ben az újvidéki Forum Könyvkiadó *Aranyhe-gyek birodalma* címmel kiadta válogatott novellafordításaimat, valamint azt is, hogy a Magyar Írószövetség tagjai sorába választott 1991-ben. Ugyanez évben, harminchét munkában töltött esztendő után, az Újvidéki Rádió irodalmi szer-kesztőjeként nyugállományba vonultam. Idekívánkozik még, hogy magánéleti sorsfordulók nyomán 2000 nyara óta Baján élek és dolgozom.

Kárpáti György

filmrendező (Budapest, 1933. július 3.)

Valamikor azt olvastam egy asztrológiai szakkönyvben, hogy a Rák jegyében születettek gyakran komoly foglalkozásukat hagyják el azért, hogy cirkuszban, varietében lépjenek fel. Valahogy így tettem magam is, amikor az 1957-ben szerzett fogorvosi diplomám és három év sikeresnek mondható

fogorvos-szájsebészi tevékenységem után 1960-ban jelentkeztem Herskó János osztályába, melyet diplomásoknak hirdettek azzal a céllal, hogy a Színház- és Filmművészeti Főiskola négyesztendősi curriculumának elvégzése után majd szakterületükön rendezőként tudományos filmeket készítsenek.

A több száz jelentkezőből kiválasztott tizenkét szerencsés számára azonban már „menet közben” megváltozott a tervezett program. Mivel a főiskola történetében először fordult elő, hogy nem 18 éves fiatalokat vettek fel közvetlenül érettségijük után, hanem idősebb, élet- és munkatapasztalatokkal rendelkező diplomásokat, e különbség már az első években készített vizsgafilmekben jól érzékelhető volt, ezért a program Herskó javaslatára megváltozott, és 1964-ben mindannyian „rendes”, hagyományos filmrendezői diplomát kaptunk.

Talán én voltam az egyetlen, aki egy, a tizenéves célközönség által jól fogadott, de a szakma által kevésbé értékelt játékfilm (*Nem szoktam hazudni*, 1966) rendezése után Herskó

János eredeti elképzelését valósította meg.

Pályám során rendezőként több száz rövidfilmet készítettem, melyek során a medicinában szerzett ismereteimet az egészségügyi felvilágosító és ismeretterjesztő filmek és televíziós sorozatok (Czeizel-műsorok, TV Szabadegyetem stb.) forgatása során

hasznosítottam, hazai és nemzetközi fesztiválokon számos díjat kaptam. 1973-tól tíz esztendeig a Nemzetközi Vöröskereszt megbízásából jártam a világot és forgattam nyolcvan országban szöveg nélküli, csak a képek és az e filmek számára komponált eredeti zenék erejére, hatására számító dokumentumfilmeket, melyeket a helyi vöröskeresztes szervezetek forgalmazásában a világ száz-egynéhány országában több százmillióan láttak mozikban, televíziós csatornákon.

1964-ben Herskó János tanársegédjének kért fel, majd az évek során adjunktusként, docensként tanítottam. Szécsényi Ferencnével kidolgoztuk a hároméves vágó szak tematikáját és részletes tantervét. 1990-ben Göncz Árpád kezéből kaptam egyetemi tanári kinevezésemet, melyet három úgynevezett „non-fiction” osztály vezetése követett.

Bizonyára alapvető természettudományos képzésem volt oka, hogy a művészet ingoványos területén is a tudomány egzakt módszereit próbáltam alkalmazni. Ez elsősorban a művészetpedagógia területén járt sikerrel,

és újszerű didakszisomat, metodikámat, eredeti gyakorlataimat számos főiskolán és egyetemen vendégpro-

Pályakezdő rendezőként 1967-ben Orson Welles asszisztense lehettem, és e rendkívüli művészegyéniséggel való munka később meghatározó eleme lett alkotótevékenységemnek

fesszorként alkalmazhattam. Előadásokat, szemináriumokat és workshopokat tartottam Athén, Barcelona, Ciudad Juarez, El Paso, Grimstad, Havanna, Helsinki, Istambul, Jeruzsálem, Lillehammer, Mexico City, New York, Oslo, Puebla, São Paulo, Turku filmfőiskoláin, illetve egyetemi filmfakultásain. Módszereimről írt cikkeimet angol, német és spanyol nyelvű szak-kiadványok közölték.

Művészetpedagógiai munkásságom elismeréséül 1991-ben a Francia Köztársaság Művészetek és Irodalom Rendjének lovagkeresztjével és 1998-ban a Finn Köztársaság Fehér Rózsá rendjének első osztályú lovagkeresztjével tüntettek ki.

Csala Zsuzsa

színművész (Újpest, 1933. július 9.)

„Boldog új éveket!”

Háborús években voltam gyerek, és az édesanyám egyedül nevelt bennünket, három lánytestvért, ugyanis az apánk kiment Amerikába, és elfelejtett visszajönni. Nem részletezem a szegénységet. Én mindent az édesanyámnak és a nővéreimnek köszönhetek. Az ő áldozatuk tette lehetővé, hogy tanuljak. A nővéreim megvárták, míg én önálló színész lettem, s ők csak azután, már férjes asszonyként végezték el a középiskolát, az egyetemet. A szüleink valaha jómódúak voltak, így sokáig abból éltünk, hogy az édesanyám eladogatta azt, amit nem vettek el tőlünk. Mindezzel együtt szép gyerekkorom volt.

Minden akartam lenni, de legjobban építész-mérnök. Egyszer kultúrverseny volt a gimnáziumban, ott léptünk fel. Akkor már nagy bohóc voltam az osztályban. Valahogy bejutottunk valami versengésbe is, ami a Margitszigeten volt. Férfiszerepet játszottam kölcsönruhában, én voltam az ellenség, a negatív figura. Jót röhögött rajtam mindenki.

Néhány hétre rá jött egy boríték, amit az anyukám bontott fel. Elképzelni se tudta, miről van szó: behívtak felvételizni a Színművészetire. Még csak másodikos gimnazista voltam.

1950-ben vettek fel a főiskolára, abba az osztályba, ahová Domján Edit, Kaló Flórián, Avar István, Szabó Gyula, Gellei Kornél is járt. Nagyszerűen éreztem magam köztük. Én voltam a nagy utánzó. Egyik tanárunkat például olyan hitelesen tudtam életre kelteni, hogy ő maga is magára ismert. 1953-ban tettek ki. Az eltelt három év alatt nem lettem sokkal tehetségtelegebb, csupán az történt, hogy nem nekem illő szerepeket osztottak rám. Egy nap Kazimir Károllyal találkoztam, aki azt tanácsolta, jelentkezsem a Faluszínháznál. Mátrai József igazgató láthatott bennem valami fantáziát. A tiltó rendelkezések ellenére – mely szerint diploma nélkül senkit sem lehet szerződtetni – odavett a Déryné Színházba.

Tizennyolc évesen már a színpadon álltam. Örültem, hogy színész lehetek, mert mindent, amire vágytam, eljátszhattam a színházban. Lehettem gyerek, boltos, kalauz, sőt építészmérnök is.

Visszagondolok a Déryné Színházban eltöltött esztendőre, a hóskorra. Ütött-kopott kultúrotthonokban, omladozó kastélyokban játszottunk. Egerben remek szerepeket játszhattam. Drámát, operettet, vígjátékot. Kubickoltam a sikerben. 1960-ban lettem a Vidám színpad tagja.

A Házassági alkalmazott című bohózatban Kabos Laci volt a partnerem. Három jó hangulatú, fergeteges sikerű főpróba után nem a bemutató, hanem a feketeleves következett: a betiltás! Erkölcsi kifogások voltak a darab ellen, amit ma egy óvodai színjátszó kör is nyugodtan előadhatna...

Újpesten, kertes házban nőtem fel, s mindig arra vágytam, hogy nekem is legyen kertes házam. Sokáig tartott, de végül is mindent elértem, amit akartam. Nekem a családi ház volt a célom, és büszke vagyok, hogy a magam erejéből sikerült előteremtennem.

Az édesanyámnak áldott jó természete volt, remek humora és határtalan optimizmusa. A humoromat – ha van egyáltalán – tőle örököltem. Az optimizmust szeretném átadni az embereknek; azt a képességet, gondolkodásmódot, hogy minden dolgot kétféle szempontból lehet nézni. Én még a legszörnyűbb dolognak is megnézem a jó oldalát. Örökké mosolyognom kell, mert ellenkező esetben megkérdezik, hogy beteg vagyok-e. Akkor is jópofának kell lennem, ha rossz a kedvem. Azért nincs nehéz dolgom, mert alapvetően vidám természetű vagyok. Örök mániám volt az is, hogy le akartam fogyni. Egyszer sikerült leadnom néhány kilót, és abban a percben megkérdezték tőlem, csak nincs valami bajom. Nincs értelme másnak mutatkoznom.

Komlóssy Erzsébet

operaénekes (Salgótarján, 1933. július 9.)

Az életem vége felé járok, miután a jövő év júliusában betöltöm a hetvenet. A pályám az Operaház tagságával indult, bár előtte három évig voltam a Szegedi Nemzeti Színház tagja, és 1958. március 1-jén kerültem az Operába.

Mióta csak az eszemet tudom, az éneklés jelentett számomra mindent. Az iskolában hímezni tanítottak, ami nem hozott túl nagy sikert, mert az osztálytársaim készítették el helyettem a feladatot, hogy énekelhessek nekik. Igaz, mára ez lett az egyik legkedvesebb elfoglaltságom, viszont ez már egy másik történet. Az énektanulás megkezdésétől a legfőbb vágyam az Operaházba való tartozás volt. Óvodás koromban egy gyermekszínház igazgatója meghallotta, amit a kertünkben egy kislány énekelget. Becsöngetett, mert szívesen látott volna engem színpadon szerepelni. Persze, hogy nem engedtek, hiszen abban az időben, a harmincas években, a színészi pálya nem tartozott a legszebb szakmák sorába. Pláne egy kispolgári családban. Végül felhívták a szüleim figyelmét arra, hogy érdemes lenne velem foglalkozni, mert még sok közöm lehet a művészethez. Valóban így lett.

Salgótarjánban születtem, és sokáig éltünk ott. Az anyai nagyanyám sürűn vitt el engem Szentkútra, ami Nógrád megyében ma is nevezetes búcsújáró hely. Nagyon szép élményt jelentettek számomra ezek a kirándulások.

Megfogadtam, hogy ha én egyszer az Operaház tagja lehetnék (feltételes módon), akkor visszajövök a templomba énekelni. Meg is történt. 1958 márciusában vettem fel az Operába, és már szeptemberben be is tartottam az ígéretemet. Addig utaztam vonattal, ameddig lehetett, majd ugyanúgy, ahogy kicsi lány koromban a nagyanyámmal, felgyalogoltam

Szentkútra. Megkerestem a plébánost, bemutatkoztam, és elmondtam neki, hogy milyen érzések vezéreltek: énekelni szeretnék az egyik templomi misén. A tisztelendők igen nagy szeretettel fogadtak, ebédelni is meghívtak. Az istentiszteleten elénekeltem Schubertől az Ave Mariát. Felnőttként is nagy élményt jelentett, és ez volt a legszebb. Nem vagyok egy bigottan vallásos ember, de mégis megvan a magam hite. Hiszek az emberek szeretetében. Nagyon sokfélével találkoztam az évek során, tapasztaltam a gyűlöletüket is. Meg tudok bocsátani, de felejteni nem igazán. Anyámék úgy neveltek, hogy minden embert olyannak fogadjak el, ahogy van. Mindenki máshonnan jön, mások a gyökerei. Ez volt az életem egyik kiindulópontja.

A múlt vasárnap, december 8-án, a nagyobbik unokámat, aki most tizenegy éves, elvittem az Operettszínházba. Ott is van egy tanítványom, akitől kaptam két jegyet. Velem jött a kicsi is, mert igaz, hogy az Operában már többször is járt, de az Operettben még

Minden szerepem a kedvencem, ez is

Mióta nem énekelek,
ez a kedvenc szerepem

sosem. Egy délelőtti Marica grófnőt néztünk meg. Ahogy az előadást figyeltem, észrevettem az utolsó momentumot. Az imént elmeséltem talán az első legszebbet, és most itt van az utolsó. Az 1953–54-es évadban még a konzervatóriumba jártam. Anyagi helyzetünknel fogva pénzt kellett keresnem, apám katonai főtörzsőrmester volt, ami a neveltetésemben is meglátszott. A nézőtéren elgondolkodtam, hogy én az '53–54-es évadban is itt voltam, csak éppen a kórusban énekeltem. A tanulás mellett dolgoznom kellett. Egy évre rá, 1955 márciusában kerültem le Szegedre szolistanak. Tehát az Operettszínházban énekeltem először, és végül az Operában kötöttem ki. Életem során csak három munkahelyem volt: kezdetnek egy évig az Operett, azután három évig a Szegedi Nemzeti Színház és 1958-tól az Operaház, ahol ma már örökös tag vagyok. Mindig is ez volt az

álmom, ezt kívántam magamnak. Sokszor dolgoztam külföldön is, de kétféle három hétnél tovább nem tudtam kint maradni. Sajnos van egy igen makacs betegségem: a honvág. Az Operában is kaptam nagy pofonokat, de nem az Operaháztól, és nem a közönségtől. Néhány fafejű igazgatótól, de mégis megmaradtam örökös tagnak, mert az Operaház volt az életem minden vágya, és ez hihetetlenül boldoggá tesz. Nem csábított a világsiker, mert az álmom megvalósult. A Jó Istenőtől megkaptam, amit kértem, amit az Ave Mariával köszöntem meg. Hálámért a jutalmam, hogy egész életemben azzal foglalkoztam, amit a legjobban szeretek. Ez a legfontosabb.

Ennyit mondhatok magamról.

Arany János

Tokár György

építész (Budapest, 1933. július 14.)

A világgazdasági válság idején születni, a második világháború alatt gyerekeskedni, 1956-ban diplomázni, majd a szakmát a szocializmus alatt gyakorolni – mozgalmas életet jelentett.

Iskoláim: péceli katolikus elemi iskola, gödöllői Premontrei Gimnázium, majd a háború után a budapesti Vörösmarty Mihály Reálgimnázium. 1951-ben érettségiztem. Az érettségi ballagásunk 2001-ben volt (1951-ben megtiltották).

Az egyetemi évek a kemény szocializmus és a szocreál virágkora volt. Tanáraim közül a hangadók, Major Máté és a Szovjetunióból hazatelepült Perényi Imre mellett minket még tanított Bardon Alfréd, Csonka Pál, Weichinger Károly, Kiss Tibor, Rados Jenő, Pogány Frigyes – hogy

csak a legjelentősebbeket említsem. Szerencsésnek mondhatom magam, hiszen az utóbbiakat 1956 után eltávolították az egyetemről.

Az építészetről. A múlt század elején virágzó historizáló építészettel szemben 1919-ben új művészetelmélet-építészetelmélet jelentkezett, a Bauhaus. Célja az új ösztönművészet megteremtése, mégpedig a modern technikai feltételek alapján. A formaképzés alapját az anyag és annak alakíthatósága, valamint a funkció mélyreható vizsgálata képezte. A funkció elsődlegességének hangsúlyozása szükségszerűen kissé merev és száraz formai megoldásokat eredményezett az épületek többségénél. A Bauhaus a fenti irányvétellel akarva-akaratlanul elvágta azt a gyökeret, amely a görög építészettől a századfordulóig folyamatosságot biztosított az európai építészetben. A kizárólagosságra törekvés és a baloldali beállítottság miatt a Bauhaus gondolata hamar politikai csatározások tárgya lett. 1933-ban, születésem évében a Bauhaus alapítói szétszóródnak a világban, és kezdetét veszi a mindmáig tartó bizonytalanság a világ építészetében.

Az ötvenes évek elején az egyetemen a Bauhaus eszméit tiltották, tanáraink nem beszélhettek róla. Kevés tudásunk és információnk ellenére

Budapest, Hertelendy utcai lakóház

bennünket lelkesítettek ezek a gondolatok. És ekkor jött szovjet diktátumként a szocialista realizmus. Ez a tiszavirág-életű „stílus” az építészet és az építészek presztízsét alaposan megtépázta.

1956-ban diplomáztam, szakmai életem ebben a politikai és szakmai zűrzavarban kezdődött. Szerencsém volt, mert mesteriskolásként 1958-ben a Szendrői Jenő vezette Ipartervbe kerültem. Ez volt akkor az egyetlen hely, ahol a racionális gondolkodást sikerült átmenteni az építészetbe. Az elmúlt ötven évben ehhez fogható szellemi műhellyel alig találkozunk. Szendrői Jenő különleges érzékkel és tudatossággal gyűjtötte és támogatta a tehetségeket. Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy később a barátjának tekintett.

Külön fejezetet érdemel a Mesteriskola, amelyet Szendrői Jenő haláláig vezetett. A Mesteriskola olyan többletet ad a fiataloknak, amely nem az egyetemi oktatás folytatása, hanem a szakmai kereteket tágítva szélesebb látókörű építészeket képez. A mai magyar építészet élvonalát képező építészek szinte mindegyike mesteriskolás volt.

Az Ipartervben megtanult racionális gondolkodás végigkísérte egész pályámat. Megóvott a szakmai divatoktól és az építészet tiszteletére és szolgálatra nevelt. Ezért tartom a sok díjnyertes pályázat, megépült épület és az Ybl-díj mellett a Várház körüli Központi Vásárcsarnok rekonstrukciójának tervezését és megépítését életem egyik legfontosabb munkájának, mert sikerült Pecz Samu szellemiségét megőrizve egy olyan, korszerű vásárcsarnokot létrehozni, amelyik a FIABCI, a legnagyobb nemzetközi ingatlanszakértői szövetség nagydíját is elnyerte.

Timnován Ari-Vid

szobrász-íparművész (Segesvár, 1933. július 15.)

Tanulmányaimat a kolozsvári Képzőművészeti Akadémia szobrászati tagozatán végeztem.

Negyedéves szobrászhallgatóként 1956. október 23–24-én este diákgyűlés szervezője, valamint tanügyi és politikai reformprogramok megfogalmazója voltam, ennek következményeként október 25-én reggel letartóztattak, és nyilvános lá-

zítás vétsége miatt a kolozsvári katonai hadbíróóság december 13-án nyilvános tárgyaláson hétévi börtönre ítelt.

1959-ben három év két hónap letöltése után a hátralévő büntetés elengedésével szabadlábra helyeztek. Ennek ellenére állandó jelleggel a politikai zaklatás minden formájával tették lehetetlenné

nemcsak magam, de családom életét is. Ezt megelégtelve voltam kénytelen 1988-ban családommal együtt Erdélyt elhagyni és Magyarországra áttelepedni, így nyugalmasabb magán- és szakmai létet biztosítva magamnak és családomnak. Jelenleg Pápán élek és alkotok.

Az 1956-os politikai múltamat illetőleg Mádl Ferenc köztársasági elnök a Magyar Köztársaság nevében az 1956-os emlékéremmel tüntetett ki, a magyar nemzet köszönetét tolmácsolva.

Páskándi Géza írja rólam: „Tirnován Ari-Vid nemcsak kiváló modern szobrász, hanem szerencsés művész. Még akkor is, ha megszenvedett szerencse az övé. Tehát szerencsés, nemcsak azért, mert hogy mi sem

természetesebb nála, mint valamiféle mítoszi fal lombozatához, törzséhez és gyökereihez nyúlni, hanem mert ez a mítoszi életfa és életerő fája azon a földön, ahol művésznünk született. Amely szűkebb pátriája. Vagyis nem siklik ki markából a túltenyésző, táguló, határtalan világ. A mítosz és a história archimédesi pont lesz. Ha úgy tetszik: fantázia-tengely. Origo. Az identitás anya- és apaföldje... Ezért ő bármihez nyúl, akármit is érint: madarat vagy halat, vagy pecsenyesütő nyársat, s a tárgyi világ más eszközeit: minden egyszerre lesz szülővidékének időjegyeivel ellátott és más téridőben is érvényes alakzat.”

Tirnován Ari-Vid

Kádár József

belsőépítész (Kőtelek, 1933. július 17.)

Tízéves koromig szülőfalumban, a Tisza menti Kőteleken éltem. Édesapám itt – családunkból sorban – már az ötödik kántortanító volt. Engem első elemiben Édesanyám tanított. Mai fogalmak szerint, nagycsaládból származom: négyen vagyunk testvérek. A falu, bár elég nagy település volt, távol esett a világtól. Aki a vonat zötyögését akarta élvezni, annak előbb több órán át szekéren kellett magát rázatnia. A legközelebbi vasút ugyanis harminckét kilométerre volt. Ez időben én sem nagyon voltam a falun kívül messzebb, talán ha kétszer.

Ez a helyzet később elég hirtelen, de majdnem teljesen megváltozott. Középiskoláimat a szegedi piaristáknál kezdtem. Szegedről hazautazni nehéz volt. Szerény tanulmányi tevékenységemet a közbejött világháború ugyan megszakította, de az addig megismert, síkvidéki-alföldi eszmélés után Ausztria hegyes világa újabb, nagy élményt jelentett. Utána ismét Szeged, ahol a kollégiumban ugyanolyan visszahúzódo falusi fiú maradtam, mint korábban voltam.

Tizenhetedik évemet újra otthon töltöttem asztalosinasként. Nagyszerű év volt. Az addig – 1943-tól 1949-ig – ért sokféle hatás a még mindig zártabb, családi környezetben letisztulhatott bennem. Ezenkívül, persze, kedves Meste-

remmel a szakmát is csináltuk, még hozzá kézzel, hiszen a faluban ekkor még nem volt villany.

1950-ben Budapestre kerültem, ahol 1953-ban faipari technikus minősítést nyertem, 1958-ban az – akkor még – Magyar Iparművészeti Főiskola belsőépítész tanszakán diplomáztam. Ezután különböző tervezőirodákban dolgoztam, míg végül a KÖZTI-ből mentem nyugdíjba. Ha lehetőség van rá, és egyéb elfoglaltságaim engedik, továbbra is szívesen művelem tanult mesterségemet. Bár tudom, hogy „alkotásaink”, különösen manapság, hiába készülnének az „örökkévalóságnak”, korunk néha meglepő hamarsággal átalakítja azokat.

A főiskolán nem volt jelentős a politikai élet, akkor sem szoktam rá a közéleti aktivitásra, azóta sem értem rá. Munkám és magánéleti elfoglaltságaim mindig kitöltötték napjaimat.

Miután kikerültem a családi fészekből, elég mozgalmas vándorévek következtek: huszonöt éven át sehol nem laktam három évig egy helyen. Volt ebben elegáns villától az alagsori albrétlig sok minden. És sok tapasztalat, nemcsak a világról, de magamról is. Végül, persze, mégis sikerült révbe érni, de ezt a lakást „családi okokból”, évtizedeken át, ismételten bővítenünk kellett. Nemcsak önerőből, de jobbára önzekül is.

1961-ben megnősültem, feleségem szintén nagycsaládból származik. Amikor munkahelyen dolgozott, ő is tervezőirodákban tevékenykedett. Ez nem volt túl sok idő, mivel idejének nagy részét inkább gyermekeink gondozására, nevelésére fordította. Nyolc gyermekünk született. Ők – egy kivétellel – már mind felnőttek, diplomát szereztek, többnyire családosok. Unokáink száma közelíti a két tucatot.

Ilyen helyzetben nem volt módom időigényes kedvtelésekre, avagy valami finom gyűjtőszendvedélyre. Be kellett érnem azzal, hogy veszni indult dolgokat próbáljak megmaradásra bírni, legyen az öreg imakönyv, használati tárgy vagy ősi, kincses padlások „kacatja”. Már tizenöt éve, hogy gyűjtöm a régi, bélyeges téglákat. A rakás téglalátványa azonban számomra nem volt kielégítő, ezért a gyűjtés mellett elkezdtem módszeres feldolgozásukat is. Ebből alakult ki a Magyarországi Bélyeges Téglák Katalógusa, melyben ma már több ezer tétel található.

Fiatal koromban úgy gondoltam, hogy jó lenne az akkor még beláthatatlanul messzi 2000. évet megélni. Nem vártam ettől sem csodát, sem világvégét, de úgy tűnt, „biztosan érdekes lenne”. Azóta már túl is vagyunk rajta. Az elmúlt XX. századról azonban nincs túl jó véleményem. Magyarországot – szinte kezdetétől végéig – egyfolytában sújtották a hatalomvágy és butaság következményei. Az emberi „tudás” jelenlegi csúcának árnyékában olyan rossz dolgok versengtek egymással, mint talán még soha. Ebből a szakadékból egyéneknek és közösségeknek egyaránt nehéz lesz kiemelkedniük.

Ha valaki megéri a közelgő hetvenedik évét, az mindenképpen eredmény. De nem érdem. A kerek számok környékén viszont szokás visszaneézni. Én inkább körülnéznék, ebben ugyanis benne van az előretételezés is. Amíg az elmúlt évtizedek során tettük-vettük dolgainkat – az adott külső lehetőségek és belső ítéletünk szerint –, mindig a legjobbra törekedve, elég sok mindent elindítottunk, amire legalább kíváncsiak lehetünk a jövőben. És egyre sorjáznak azok a dolgok, amiket még szeretnék megtenni. De ezeket nem végezheti el más, hiszen én tudom a gondolataimat, azt, hogy mit kellene megvalósítanom.

A körülöttünk lerakódott tárgyak halmaza és dolgok szövevénye jobbra mulandóságra van ítélve (ámbár, a téгла kibír pár ezer évet!). Létünknek nem „öncélja” pusztán az élet folytatása. Emberi mivoltunk lényege, hogy életünket milyen módon töltjük el. Így gondolom, hogy munkánkban, gyermekeinkben sok mindent jói indítottunk el, amit érdemes lenne figyelemmel kíséreni. Ehhez talán – a még – hetven év is kevés lesz.

Molnár Edit

Molnár Edit

fotóművész (Genk, Belgium, 1933. július 30.)

Alig hatéves kislány kihajolt a vonat ablakából, mondták neki, hogy ez már Magyarország. Figyelmesen nézte a fákat, szántóföldeket, sürgönyoszlopokat, semmi különlegesen nem látott, kivéve a vasutast, aki vigyázzban állt a sínek mentén. Kezében piros zászlót tartott, barna, kerek fejű ember volt, más, mint amit addig Belgiumban látott. Csodálkozva, kekrekre nyílt szemekkel nézte a fiatal embert, akinek nevetős huncut, mosolygós szemei voltak. A vonat továbbrobogott, mindössze egy pillanat töredéke volt, hogy találkozott a tekintetük. Az volt a kislány első találkozása Magyarországgal.

Nem akart leszállni a vonatról, ott állt az egész rokonság, mind a két nagymama, nagynénik kérelték, hogy szálljon le, de neki mindenki ismeretlen volt. Rokonok jöttek érte, ő leszállt az egyik ajtón, a másik ajtón fel, egy darabig így tartott a kergetőzés. Előkerült a nagydarab, kövér rendőr, lehajolt a kislányhoz, közel az arcához, óriási bajusza volt. Mondott valamit, amit nem értett, megismételte. Ő meg

csak nézte a nagy bajuszát, ilyet se látott még, nem is tetszett neki. Újra felszaladt a vonatra, és kezdődött minden előlről. Nővére illetudó kislánként állt a nagymamák mellett, és flamandul kérlelte, hogy jöjjön le, mert megérkeztek. Ő megmakacsolta magát, állt a vonatablakban, onnan mondta:

– Gyere, menjünk vissza, nézd, milyen kormos fekete angya-

lok vannak itt. – És rámutatott a pályaudvar csarnokának főhomlokzatára, ott volt a koronás magyar címer két angyal között. Minden hatalmas és fekete volt. A kislány addig úgy tudta, Belgiumban azt mondták, hogy az angyalok fehérek.

Történt mindez ezerkilencszázharminckilenc nyarán, szüleik nyaralni küldték haza a kislányokat a nagymamákhöz.

Egy hónap múlva kitört a második világháború. A németek lerohanták Belgiumot, megtámadták Franciaországot, majd Lengyelországot. Édesanyánk, ahogy lehetett, utánunk jött. Apánk nehezebb helyzetbe ke-

rült, nem tudott jönni. A megszállók hadimunkára vitték a Ruhr-vidékre, közös szállásuk volt, fizetést is kaptak, ünnepnapokon eltávoztak, de munkanapokon minden reggel jelentkeznük kellett.

Elhatározta, hogy megszökik. Vasárnap volt, aktatáskájával és lejárt magyar útlevelel felült a Berlinbe tartó gyorsvonatra. Félt, tudta, hogy szökésben van. Ahogy közeledtek a német–magyar határhoz, annál jobban elhatalmasodott rajta a lebukástól való félelem. Családjára gondolt, két kislányára, nemrég vásárolt vendéglőjére, amiért oly keményen megdolgozott Belgiumban. Szerencséje volt, csak a magyarok ellenőrizték útlevelet, észrevették, hogy lejárt. Apám ki-magyarázta magát. Átjutott a határon, megkönnyebbülten felsóhajtott. Egy szál öltönyben, egy aktatáskával érkezett meg Magyarországra.

Akkor kezdődtek az éjszakai berepülések, a bombázások, az elsötétítések. Gyakorlatlanok voltak az emberek, az óvóhelyet még nem alakították ki. Ők a kertben a nagy gesztenyefák alá húzódtak. A kislány anyja ölében kucorgott, nagyon félt, főleg a titokzatosan piros fényű Sztálin-gyertyától (a nép így nevezte), ami mozdulatlanul állt az égbolton, világított, olyan volt, mint egy hatalmas kézilámpás. Rettegve gondolt arra, hogy elindulhat házuk felé, bevilágítva őket, a kertet, az egész környéket, és mindent látni fog.

Az igazi nagy bombázások még odébb voltak. Negyvennégy nyarán. Jöttek az amerikai és az angol repülők, rendszerint a déli órákban. Még ma is hallani vélem félelmetes zúgásukat, bombáik becsapódásait, láttam, ahogy kötelékben nagyon magasan repültek, elől a vezérgép. Jöttek ezüstösen, hidegen csillogva a tiszta kék égbolton.

Apám politizált, neki támaszkodva a biliárdasztalnak magyarázta törzsvendégeinek, hogy a németek miatt is fogják elveszteni a háborút. A német megszállás után óvatosabb lett, főleg, hogy megelégték „háttér”-magyarázatait, és behívták a rendőrségre. Így az ostromot a körbezárt Pesten a hetedik kerületben, az óvóhelyen éltük át. Hallottuk a katyusák félelmetes vijjogó hangját, fényeit, az ágyúzást, a becsapódásokat, a repeszszilánkok fémes hangját. A villanyt időnként kikapcsolták, az utolsó héten egyáltalán nem volt. Méccsessel világítottunk, priccseken aludtak egymás mellett a ház lakói. Víz szűkösen, kenyerünk nem volt. Az oroszok a Városliget túlsó felén voltak, harci szünetekben onnan küldték „zenés üzenetüket”, többször is hallottuk a „Kár összeveszni velem” című akkori népszerű slágert. Reménykedtünk, hogy talán mégsem lesz olyan rossz, mint amit hallottunk róluk; aztán megérkeztek...

Ezerkilencszáznegyvenkilencben államosították kertvendéglőnket. Apámat is, mint annyi iparost, kiskereskedőt, kispolgárnak, osztályidegennek bélyegezték. A nagypolgárság után elkezdődött a társadalom széles rétegét átfogó kispolgárság felszámolása is. Az apáról fiúra öröklött tisztos ipar, kiskereskedelem megszüntetése, a parasztság szétverése, kulákság címmel az elitjének az üldözése.

Apám nem kapott munkát, ismét bányásztként dolgozott, mint egykoron fiatalon, Belgiumban. Így lettem munkáskáder. És nem is hazudtam. Fiatalok voltunk, de hallgatni hamar megtanultunk.

Amikor ezerkilencszázötvenben az utcai telefonfülkéből felhívtam az MTI Fotó elődjét, hogy fotóriporter szeretnék lenni, másodikos gimnazista voltam. Meglepő, sőt szokatlan volt

akkor, hogy valaki ismeretlenül telefonáljon. – Jó napot kívánok, Molnár Edit vagyok, fotóriporter szeretnék lenni – mondtam a kamaszok naivitásával és bátorságával. Meglepődtek, kíváncsiak is lettek, vajon ki lehet ez a nő? – tűnődtek el. Másnap ott álltam előttük iskolaköpenyben, copfjaimat fejemen feltűzve viseltem. Nagy volt a csodálkozás, próbaidőre felvettek, talán éppen szokatlan jelentkezésem okán. Utána jött az igazi próbatétel, a feketeleves. Semmit sem tudtam, csak csetlettem-botlottam a felnőttek világában. Az „élet iskolájáról” korábban hallottam, de hogy az mit is jelent, azt elég hamar megtapasztaltam.

Változás történt a vállalat életében. Hétfői nap volt, amikor egyszer csak benépesült a szabálytalan alakú, ütött-kopott bútorokkal berendezett riporterszoba. Akkor találkoztam a szakma nagyjával, mindenekelőtt Vadas Ernővel, Csörghő Tiborral, Gink Károllyal és így tovább. A szakma elitje gyűlt össze a Tanács krt. 21.-ben a Magyar Fotó Vállalatnál ezerkilencszázötvenegyben. Nem mindennapi élet pezsgett abban a furcsa alakú riporterszobában. Azok az emberek, akik ott dolgoztak, nem önszántukból kerültek oda. Őket is államosították. Ha sértettek voltak is, ez magatartásukban, de főleg munkájukban nem érződött. Tanítottak, neveltek és csodálatosan szép fotókat készítettek, mindent tudtak a szakmáról. A németet a legtöbbször beszélte, eredetiben olvasták a szakirodalmat. Olvasott, művelt, zeneszerető polgárok voltak.

Azokban a nehéz években is megőrizték erkölcsi, szakmai tartásukat. Mi ilyen okítással indultunk el. Szárnyakra kaptam a többi kortársammal együtt, ötvenháromban már önállóan készítettük riportjainkat, de magunk mellett tudhattuk Mestereinket.

Keddi napra esett október 23-a, hallgattam a rádiót, reggeltől folyamatosan mondták a hírekben, hogy nem engedélyezik a felvonulást, aztán mégis engedélyezték. Elindultam a városba, a Rákóczi úton felvonuló egyetemisták. Az autóbusz megállt, ajtajai nyíltak, és a házak ablakai, a boltok eladói kijöttek az utcára. Csodálgató, mosolygós emberek álltak meg siettükben a járdán, öregek és fiatalok együtt vonultunk a Petőfi-szoborhoz. Felejthetetlen az a nap!

Mint a márciusi ifjak néztem körül este a Kossuth téren. Éreztem, tudtam, hogy történelmi napot élek át. Álltunk, reménykedtünk, együtt voltunk, egyet akartunk, változást, munkások, értelmiségiek, fiatalok és öregek. Akkor, ott, teljes volt a nemzeti egység.

Ha meg kell határoznom történelmi dátumaimat, ami nemcsak az országé, hanem saját hetven évem története, az ezerkilencszázharminckilenc és ezerkilencszázötvenhat. A harmadik dátummal bizonytalan vagyok: ezerkilencszáznyolcvankilenc még nem fejeződött be, arra még várunk kell...

Leana Edit

Júliusban tölti be hetvenedik életévét:

- 2. SZÖNYI Olga** operaénekes, mezzoszoprán (Budapest)
- 3. RÉDEI László** közgazdász (Pestszent-erzsébet)
- 4. TÖRÖK Éva** orvos, bőrgyógyász (Budapest)
VARGA-HASZONITS Zoltán meteorológus (Kóny)
- 5. LUKÁCS József** villamosmérnök (Budapest)
TATÁR Béla nyelvész (Mezőkaszony, Csehszlovákia – ma Ukrajna)
- 9. KLIMOV, Elem Germanovics** orosz filmrendező (Sztálingrád – ma Volgográd)
SACKS, Oliver Wolf brit ideggyógyász, író (London)
- 11. KISS Jenő** építészmérnök (Kiskunfélegyháza)
VALLENT Károly orvos, sebész (Jászjákóhalma)
- 12. BAJTAI Attila** orvos, patológus (Temesvár, Románia)
- 15. BALL, Robert James, Sir** brit közgazdász (Saffron Walden)
- 16. BATA Lajos** fizikus (Előszállás)
DÜRR, Heinz német ipari vezető (Stuttgart)
- 17. ELŐDI Zsuzsa** biológus
MUSTO István politológus, szociológus, közgazdász (Derecske)
- 20. FENYVESI Tamás** orvos, kardiológus (Budapest)
FOIAS, Ciprian amerikai matematikus (Resicabánya, Románia)
SERRA RAMONEDA, Antoni spanyol közgazdász (Barcelona)
- 21. SZABÓ Helga** zenepedagógus, karnagy (Nyíregyháza)
- 22. SZENTE Ferenc** könyvtáros (Alsóság)
- 23. ROGERS OF RIVERSIDE, Lord** brit építész (Firenze, Olaszország)
VASS Éva színész (Budapest)
VERŐ József geofizikus (Sopron)
- 25. MANCUSO, Frank G.** amerikai filmvállalkozó (Buffalo, New York)
TANNER, Roger Ian brit gépészmérnök (Wells, Somerset)
- 26. PHELPS, Edmund Strother** amerikai közgazdász (Evanston, Illinois)
- 28. HEIDEMANN, Claus** német építőmérnök (Duisburg)
- 29. BJÖRKMAN, Olle Erik** amerikai botanikus (Jönköping, Svédország)
- 31. NÉMETH János** jogász (Újpest)
NOOTEBOOM, Cees holland író (Hága)

Hollós Attila

nyelvtörténész (Szombathely, 1933. augusztus 5.)

Amikor megszülettem, édesapám a kőszegi katonai főreáliskolában tanított matematikát és ábrázoló geometriát. 1939-ben a kassai repülőakadémiaára, majd pedig Szombathelyre helyezték. A nyarakat édesanyámmal, aki a csehszlovákiai polgári demokrácia szellemében nevelkedett, a szüleinél, egy Ipoly-parti szlovák falu evangélikus parókiáján töltöttem. Nagypám egyszer, amikor magával vitt halászni, elmondta, hogy Petőfit tartja a legnagyobb költőnek, mert versei az élő beszéd természetességével hatnak (*Befordultam a konyhába, / Rágyújtottam a pipámra...*). A magyar nyelvtant Szomor István, a szombathelyi érseki elemi iskola kiváló tanítója szeretettette meg velem.

Alig múltam tizenegy éves, amikor 1944 decemberében a szovjet front elől kitelepítettek bennünket Németországba, ahol először az Odera menti Frankfurt melletti, majd egy hét múlva a szovjet front közeledte miatt a bergeni német katonai táborban helyeztek el. Egy verőfényes vasárnap, 1945. március 15-én a németek a tábor közelében lelőttek egy angol repülőgépet. Az ejtőernyővel kiugrott pilótát magyar katonák találták meg, magyar egyenruhába öltöztették, s addig bújtatták, amíg az angol front április 15-én oda nem ért. Akkor az angol pilóta kíséretében Altorjay ezredes mint rangidős tiszt és tolmácsként Koncz Sándor református tábori lelkész, aki Sárospatak angol tannyelvű gimnáziumában érettségizett, átment az angolokhoz és „különbékét” kötött velük, melynek értelmében a magyar fél vállalta, hogy részt vesz a bergeni-belseni koncentrációs táborban dúló tifuszjárvány felszámolásában, az angolok pedig engedélyezték, hogy a magyar tisztek és tiszthelyettesek megtartsák oldalfegyverüket. Emiatt a Szovjetunió jegyzéket intézett az angolokhoz, nehezményezve, hogy az angol zónában „fegyveres horthysta csapatok” vannak. A „lefegyverzés” 1946 januárjában három hétig tartott Munster B lágerében, amely mintegy harminc kilométerre volt Bergen bei Cellétől, attól a falutól, ahol akkor laktunk. Itt kezdtem el oroszul és angolul tanulni. Egy értelmetlen tragédiát is meg kell említenem. 1946 május-júniusa táján német puskapor megsemmisítése közben négy magyar katona életét veszítette. A bergeni temetőnek a bejáratától a legtávolabbi sarkában temettük el őket. Nem sokkal ezután hazaindultunk, de csupán a Harz-hegységig jutottunk el, és Osterode mellett egy barakk-táborban töltöttük a nyarat, s csak 1946 októberében térhettünk haza; addigra tisztázódott ugyanis, hogy Churchill emlékezetes beszéde után folytatódik-e a háború a szovjetek ellen.

Magánvizsgák letétele után 1947 őszétől a budai Egyetemi, majd a Rákóczi Gimnáziumba jártam. A budapesti Lenin Intézetben szereztem orosz, majd az ELTE BTK levelező tagozatán magyar szakos tanári diplomát. A szlavisztika iránti érdeklődésemet Balczyk Emil óslávóráinak köszönhetem.

Először Egerben, majd Kálban tanítottam. 1961-ben kerültem az ELTE orosz tanszékére. Ekkor Balezky tanár úr meghívott a szláv „kruzsok”-ba (ahol minden elseje utáni pénteken, az Erzsébet Szálló éttermében elköltött vacsora közben többek közt Kniezsa István, Hadrovics László, Gáldi László, Tamás Lajos, Mollay Károly, Niederhauser Emil folytattak érdekes szakmai vitákat), majd – Kniezsa István 1965-ben bekövetkezett váratlan halála után – felkért, hogy írjam meg az ószláv alak- és mondatlan fejezeteit abba az egyetemi jegyzetbe, amelyet eredetileg Kniezsával közösen terveztek. Ekkor nemcsak latin tanulmányaimnak vettem nagy hasznát, hanem annak is, amit az 1948/49-es tanévben Szerdahelyi Andor mondott el az ógörögórán. Azért csak ebben a tanévben, mert 1949 őszén, az orosz nyelv kötelezővé tételekor még az orosz filológia tanulmányozásához nélkülözhetetlen ógörög nyelv tanulását is betiltották. Balezky Emil bevont a Studia Slavica szerkesztésébe is, kezdetben korrektorként, majd fokozatosan megtanított a kézirat-előkészítéstől kezdve a technikai szerkesztés minden fázisára. Emellett évtizedekig voltam a tanszék titkára, Balezky Emil betegsége idején a tanszék teljes adminisztrációja rám hárult. Hadrovics László felkérésére a Nemzetközi Szlavisztikai Komité magyar nemzeti bizottságának titkára lettem, s e tisztemben több kolléga disszertációjának publikálását segíthettem elő. Saját egyetemi doktori értekezésemet viszont csak 1991-ben védtem meg, megengedvén magamnak azt a luxust, hogy kivárjam, míg számítógépen írhattam meg. Kandidátusi disszertációm az orosz szókincs magyar elemeiről szólt. Jelenleg már nyugdíjasként a magyar szövegekbe került orosz szavakat gyűjtöm abban a reményben, hogy ebből is kikerekedik egy monográfia.

Orsovszky István

koreográfus (Pécs, 1933. augusztus 10.)

Jezsuita gimnáziumban nevelkedtem, szülővárosomban. Életemnek irányt adó pap tanárainak örök hálaival tartozom. A mozgás iránti vonzalom már serdülő koromban jelentkezett.

Több sportág versenyszerű űzése késleltette a táncművészettel való ismerkedéseimet. Öntevékeny néptáncos koromban dr. Mohay András, mint néptáncoktató, a magyar néphagyományok szerkesztett táncom (Kalocsa-vidéki

hatalmas tárházának kapuját kinyitva vezetett egy ismeretlen, gazdag világ megismerésében. Isten áldja munkásságát!

Pécsről az utolsó, három hónapos bentlakásos néptáncoktatói tanfolyam sikeres elvégzése véglegesen behatárolta a jövőmet. Pécs: a Mecsek együttes megalakulásánál bábáskodtam, itt született első színpadra

mars és friss, 1954), majd Komlón megalakítom a helyi Bányász táncegyüttest. Itt ér 1956. Máig érthetetlen, de tiszta szívű távozás után, Budapesten 1957 augusztusában társastánc-pedagógusi diplomát szereztem. A következő állomás a Duna Művészegyüttes. Mint hivatásos táncos ismerkedem a színpaddal, a klasszikus balett szükségességére, minden táncos ábécéjére, Kámán Etelka mesternő tanított nagy türelemmel.

Elkezdődött a külföldre járás és az ezzel járó élmények sokasága. A hivatásszerű táncolás mellett, teljes energiával – már ami a táncolásból maradt – tanulom a szakmát. Mestereimnek tartott – dr. Martin György, dr. Körtvélyes Géza, Szentpál Mária, dr. Kaposi Edit, Lengyelfi Miklós, Molnár István – kiváló szakemberektől sajátíthattam el a táncalkotás bonyolult művészetét.

1959 őszén megalapítom a Zalai táncgyüttest, és némi Budapest táncgyüttes kitérővel, harminc évig vezetem. Az együttes a megyei művészeti élet meghatározója lett. Generációkat neveltem Bartók zenéjén a néptánc elemeire építve, kialakítva a Táncszínház létjogosultságát. Ez a munka, koreográfiai tevékenység szülte meg a Kamaratánc-fesztivált 1965-ben. Kéthárom év elteltével európai rangot jelent a szakmán belül ez a fórum.

A verseny, mely minden résztvevő alkotónak rangot adott, a táncosoknak nagyszerű megmértetést, futótűzként terjed egész Európában, s még a japán kollégák is járnak Zalaegerszegre videoszalagra rögzíteni az új formákat.

A külföldi vendégszereplések és az említett fesztivál nagyon érdekes és megtisztelő feladatokat hoz számomra. 1978-ban elkezdek tanítani az NDK Színművészeti Főiskola koreográfiai szakán s teszem ezt évenként

tíz napig. A fal leomlása a főiskolát is elsodorta. 1977 nyarától az olaszországi Goriziában megrendezésre kerülő nemzetközi néptáncverseny bíráló bizottság magyar tagjaként tevékenykedek több mint tíz évig. Ezek a fesztiválok, külföldi tanítások, az általam vezetett együttes sikerei, számtalan hazai öntevékeny és hivatásos együttesnél és német, szlovák, olasz táncgyütteseknél fémjelzik koreográfiai tevékenységemet.

Ezt a sikersorozatot 1988 nyaráig lehetett fokozni. S ekkor, jó magyar szokás szerint, az irigyeim tábora oly nagyra nőtt, hogy pillanatok alatt nullára íródott a magyarországi tevékenységem, beleértve a Zalai táncgyüttesnél végzett munkámtól a Kamaratánc-fesztivál művészeti irányításáig.

Ilyen körülmények tették szükségessé, hogy a Hevesi Sándor Színháznál végzett munkám előtérbe kerüljön.

Mozgást tanítok a színészképző stúdióban. Rengeteget tanulok a színházalapító Ruszt Józseftől, akivel Bartók- és Kodály-művekre komponált mozgásszínházi produkciókat viszünk színpadra. Kiváló rendezőkkel dolgozhattam koreográfusként, mindaddig, amíg a már bevált régi magyar szokás ismét megtette a számomra kikerülhetlent.

Újra talpra állva a zalaegerszegi Egészségügyi Főiskolára kerülök és a gyógytornászhallgatókat tanítom mozgásra. Ez a tanítás adja a lehetőséget, hogy 1994-ben megalakuljon a Főiskolai Táncszínház. Minden évben új bemutató, állandóan cserélődő növendékekkel. Minden bemutatónkról a Táncművészet című lap nagy elismeréssel ír. Hét évig öregbítettük Zalaegerszeg és a főiskola hírét, és a befejezés a szokásos. Most egy zalai kisvárosban vezetek egy általam alapított ifjúsági táncszínházat.

Óraadó tanárként tanítok a nagykanizsai Piarista Gimnáziumban, és természetesen ott is van egy szárnyait bontogató táncszínházam. Hetenként járok egy kicsi zalai faluba, annak kicsi iskolájába, nyíltszívű, őszinte gyerekekhez.

A nyolcvanas években W. Lutoslavski Gordonkaversenyére komponáltam egy koreográfiát. A bemutató nagy port vert fel. A siker egyértelmű, a műben a vonóskar természetesen a gordonkát támogatja, míg a rézfúvósok és az ütőhangszerek a hatalom képviselői.

A gordonka mint a művészet megismerésének a mű végén meghal. Vezető beosztású emberek a premier után gratulálva, közölték, hogy szép, szép, de ők nem hagyják a művészt meghalni. A fenti példák bizonyítják, hogy az élet mást produkált. Zalaegerszegezen mindenféle munkát, ami

a művészetemhez tartozik, abbahagytam, mert az elmúlt néhány esztendő is azt bizonyította, önálló véleménnyel rendelkező művésznek nincs lehetősége úgy dolgoznia, hogy politikai hovatartozásáról soha nem beszél.

Az ars poeticám ennek ellenére, továbbra is hitet és erőt ad további munkámhoz: „A néphagyomány alapján kell megteremteni a magas szintű színpadi művészetet. Ezt valom. Az anyanyelvi kultúra és korunk, kimeríthetetlen lehetőséget biztosít számomra gondolataim kifejezésére. Legnagyobb feladatomban tartom színpadon megformálni az embert, hogy rólunk, értünk beszélhessek.”

Bakó Ilona

textilművész (Balmazújváros, 1933. augusztus 12.)

Hátrafelé számolni nehéz – előre könnyebb lenne. Akadozom több okból, szemérmes és gátlásos vagyok.

Nem is tudom, mi volt ez a hetven év (amikor írom, még hatvankilenc). Úgy érzem, hogy ösztönösen araszolgattam idáig. Legyőzve naponta önmagam, az iszonyatos pesszimizmusomat. Nem élni akarást – ezzel a döbbenettel teremtetem kapcsolatokat, barátságokat, szerelmeket. Amikben mindig kívül maradtam, féltettem a szomorúságot és a magányt. Talán pontosan ezért sokat csalódtam. Ennek ellenére sok nagy-szerű emberrel vagyok és voltam körülvéve.

Hajdú megyében, nagyközségben, Kabán voltam gyerek. Apám tánctanár volt, anyám feleség és anya.

Hat gimnáziumot magánúton tettem le (utólag nem is értem, miért), majd Debrecenben, a Csokonai gimnáziumban érettségiztem, ezerkilencszázötvenkettőben. Ugyanebben az évben felvettek az Iparművészeti Főiskolára, ruhaater-

vezési szakra. A diploma előtti évben, 1955-ben azt mondták, hogy ne jöjjenek vissza, mert nem felelek meg. Akkor (idegklinika után) szerencsére nagyon felháborodtam. A Debreceni Ruhagyárban álláshoz jutottam, segédmunkáisi besorolással, azzal a feltétellel, ha kialakítom a tervezőrészeletet, akkor ott lehetek tervező.

Azután lett tervezőrésztől és akkor tervezhettem; szép tíz év következett. Közben fontosnak találtam, hogy megszerezem a női szabó mesterlevelet. Tíz év alatt több országos pályázatot nyertem; a gyár kiváló dolgozója lettem. Párhuzamosan színházban jelmezeket terveztem (tervezek a mai napig).

Majdnem elfelejtettem a nagy kihívásokban a szomorúságot. Tíz év után beteg lettem, ott kellett hagynom a gyárat. Hihetetlen, de nagyon sajnáltam.

Öt év szünet után, 1970-től önálló iparművész lettem, még akkor csak néhányan voltak rajtam kívül. A népi-paraszti kultúra értékeihez fordultam, anyagokhoz, szabásmintákhoz, hiedelmekhez, szimbólumokhoz. 1977-ben volt az első kiállításom Debrecenben. Sok munkán keresztül jutottam el az emberléptékű „ruhaszobrok”-ig: a textil kiegészítve tárgyakkal, fémmel, fával, üveggel. A legutóbbi darabjaimból néha már kimaradt a textil.

Most visszagondolva, törvényszerű volt, hogy el kellett hagynom három év után a főiskolát. Valószínű, hogy már akkor a magányos útra készültem.

És most, amikor tárggyá váltak a végső kérdések, az Álom, a Hatalom, a Behívó, a Háború, a Végül, a Lélekmadár, a Corpus titkai, nem tudom, lehet-e folytatni?

Gaál István

filmrendező (Salgótarján, 1933. augusztus 25.)

Egy tudoműtét alkalomával 1986. február 5-én átsétáltam odaát. „Eldobtam” a vérnyomásom, a szív működése leállt, és elindultam innen. Nem sok időt töltöttem „odaát”, mert hamar visszarángattak. Injekciók, verés (egy keménykezü, terbélyes orvosnő pofozott a nevemet tudakolva).

Kérdezték később sokszor, hogy milyen volt odaát? Nos, nem volt háromrészes

szférák zenéje, lebegve húztam fölfelé s közben a tibeti lámák által hangoztatott „om”-ot hallottam, miközben egy olyan narancsvörös kürtőben haladtam fölfelé, mint amelyet két évvel azelőtt kértem a dízlettervezőmtől az *Orfeusz és Eurydiké* című filmemhez.

Fölepültem, úgy érzem és hiszem, hogy visszaküldött az Isten. Ha másért nem, hát a *Gyökörek* című filmért,

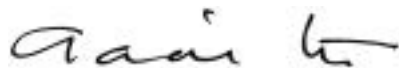
mely Bartók Béla életét és munkásságát idézi.

Harmincéves koromban rendeztem a *Sodrásbant*. Negyven esztendeje. Nem sok filmet csináltam, viszont bármelyiket vállalhatom, akármilyen „széljárásban”. Mindegyikük hú tanúja egy vérzivataros századnak, amelyben két eszeveszett ideológia pusztította egymást, különösen bennünket, az ártatlanokat. Soha nem tartottam magam fontosnak, amióta visszajöttem, különösen nem. Gondjaim viszont megszaporodtak, mert azokat sem tartom fontosnak, akik magukat annak tartják.

Szülőföldem a Palócföld, a Zagyva völgye. Balról a komor, szigorú Mát-ra, jobbról a szelíd, lankás Cserhát között fekszik ez a varázsvölgy Pásztóval ékesítve, ahol gyerekkoromban telitöttem tarisznyámat máig értékes kincsekkel. Fejemen papsajtlevélből font koszorúval, mezítlábasan itt én voltam a király. S a természetemben mintha e két hegység jellegzetessége ötvöződött volna. A másik trezor Róma mediterrán aranya, a görög csodát átmentő latin szellem, mely átítatott csontjaimig. Halhatatlanságom már

biztosítva van: lányom s két unokám emlékszik majd rám. Meg egy darabig a római és az indiai filmfőiskolás volt tanítványaim. Nem mondhatom, hogy azt csináltam, amit akartam. De csak azt, amit akartam. Eddig megélt életem teli volt sikerekkel és bukásokkal, borzalmakkal és csodákkal, még három operációval meg négy autóbalesettel, de soha senkivel se cserélném el se a megélt kínokat, se a gyönyöröket. Húszéves koromban ismertem meg Epiktétosz tanítását, e szerint igyekeztem mindmáig élni, meg az indiai filozófia szerint. Bár ez utóbbi engem már a férfikor négy korszaka közül az utolsóba helyez, a „szannjaz” állapota ez. E szanszkrit szó annyit jelent: lemondani mindenről, vagyis elfordulva a „májá”-tól (ami a körülötünk lévő világ hamis illúziója) haladni az isteni lényeg felé.

„Nem tudod se a napot, se az órát.” Bizony nem. S addig? Bocsánatot kérek mindazoktól, akiknek netán akaratlanul vétettem. S cselekszem tovább. Igyekszem szelíden. Derűvel.

Augusztusban tölti be hetvenedik életévét:

- 1. BARTOS Tibor** műfordító (Újpest)
NYIRKOS István nyelvész (Sátoraljaúj-
hely)
- 2. DEL CASTILLO, Michel Xavier Janicot**
francia író (Madrid, Spanyolország)
- 3. SEBENYI Péter** pedagógus (Budapest)
URBAN, Jerzy lengyel újságíró (Łódź)
- 4. ARIMORI Sigeru** japán orvos, hema-
tológus (Okajama)
DANTZIG, Rudi van holland táncmű-
vész, koreográfus (Amszterdam)
- 6. DÓZSA József** erdőmérnök, tanár
(Budapest)
PÓCS Tamás botanikus (Budapest)
- 9. FÁBRI Mihály** tanár (Szűgy)
PELLER József matematikus (Hatvan)
- 10. SCHMIDEG Iván** villamosmérnök (Bu-
dapest)
- 11. FALWELL, Jerry L.** amerikai lelkész
(Lynchburg, Virginia)
SAJGÓ Mihály biokémikus (Balaton-
zamárdi)
VÁSÁRY Tamás zongoraművész, kar-
mester (Debrecen)
- 12. GRADIN, Anita** svéd politikus (Hörne-
fors, Västerbotten m.)
- 14. ERNST, Richard R.** svájci fizikai kémi-
kus (Winterthur)
HAJDÚ Mihály nyelvész (Orosháza)
- 15. PÓCSIK György** fizikus (Kisvárdá)
RUTTER, Michael Llewellyn, Sir brit
gyermekpszichiáter
SÜLE Tibor történész, szociológus
(Budapest)
- 16. BARLAY Zsuzsa** operaénekes, alt (Bu-
dapest)
KUNZE, Reiner német író, költő (Oels-
nitz)
MASCHLER, Thomas Michael brit kiadó
WEINER, Irving Bernard amerikai
pszichológus (Michigan)
- 17. GIRICZ Máttyás** rendező (Endrőd)
- 18. POLANSKI, Roman** lengyel filmrende-
ző, színész (Párizs, Franciaország)
- 19. GORILOVICS Tivadar** irodalomtörténész
(Ruttka, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
HOPWOOD, David Alan, Sir brit ge-
netikus (Kinver, Staffordshire)
PARRATT, James Roy brit farmakoló-
gus (London)
TAKÁCS Katalin textiltervező, jelmez-
tervező (Borsi, Csehszlovákia – ma
Szlovákia)
- 20. MITCHELL, George John** amerikai
ügyvéd, politikus (Waterville, Maine)
TÓTH Pál közgazdász (Bánokszent-
györgy)
ZSUFFA István vízépítőmérnök (Hód-
mezővásárhely)
- 21. BAKER, Janet Abbott, Dame** brit
operaénekes, mezzoszoprán (Hat-
field, Yorkshire)
GYULAI József fizikus (Hódmezővá-
sárhely)
ZSOLDOS Árpád színész (Kolozsvár)
- 23. CURL, Robert Floyd, Jr.** amerikai ké-
mikus (Alice, texas)
WILSON, Pete amerikai jogász, politi-
kus (Lake Forest, Illinois)
- 24. AJARI, Sedli** tunéziai közgazdász, po-
litikus, diplomata (Tunisz)
ARTINGER István kohómérnök (Kör-
mend)
CSÁSZÁR László építészettörténész,
építészmérnök (Budapest)
- 25. SHORTER, Wayne** amerikai
dzsessz-szaxofonos (Newark, New
Jersey)
SZABÓ Lajos állatorvos (Hódmezővá-
sárhely)
- 27. HÁMORI Jenő** biokémikus (Győr)
MECHLER Ferenc orvos, ideg- és el-
megyógyász (Tát)
- 30. DINNYÉS János** tanár, közgazdász
(Budapest)
MAKKAY János régész (Vésztő)
- 31. FILA Béla** teológus, filozófus (Pótha-
rasztpuszta)

Szűrös Mátyás

diplomata, politikus (Püspökladány, 1933. szeptember 11.)

Békeidőben, 1933-ban születtem bele a szegény emberek világába, de az embertelen háború idején eszméltem igazán.

Szüleim (Szűrös Lajos és Kun Julianna) tiszta lelkű és erkölcsű földmunkásemberek voltak, akik látástól vakulásig dolgoztak a betevő fatalért, hogy fel tudják nevelni sokgyermekes családjukat. Innen, a mélyről, a nagy magyar Alföld közepéről tisztességes emberi alapokról indultam el életutamra, hogy – akaratuk szerint – „tanult ember” legyek belőlem.

1940-től folyamatosan tizenkilenc esztendeig tanultam: református elemi, illetve általános iskolában, gimnáziumban és egyetemen – Püspökladányban, Hajdúböszörményben, Budapesten és Moszkvában –, majd munka mellett doktoráltam világgazdaságtanból, és katonai akadémián őrnagyi rendfokozatot szereztem. Tíz esztendeig éltem és laktam népi kollégiumban és diákszállóban, félkatonai körülmények között. A szülői házban, iskolámban és a népi kollégiumban az emberek tiszteletére s a szülőföld, a haza szeretetére és munkára neveltek.

A történelem és sorsom fintora, hogy annak az Oroszországnak a fővárosában végeztem egyetemi tanulmányaimat, amelynek hadserege 1849 után 1956-ban másodszer verte le forradalmunkat és szabadságharcunkat, ami ellen ott tanuló magyar diáktársaimmal együtt szerveztem tiltakoztunk. Nemcsak emiatt, hanem általában is, külföldön csak tovább erősödik az emberben a szülőföld, a haza iránti vonzalom. Miután szakmai területem a külpolitika és diplomácia, összesen tizenhat évig tanultam és dolgoztam külföldön. Akkoriban figyeltem fel arra, hogy jelentős írók legszebb hazafias műveiket hazájuktól távol írták meg.

Negyvenkét évesen értem fel a diplomata pályámon a csúcsra: nagykövet lettem Berlinben, majd Moszkvában, mindkét helyen első tanult (karrier)diplomataként, elődeim még „munkáskáderek” voltak.

Az egyetemi éveknél is különösebb érzések fogtak el, amikor diplomataként tértem vissza Moszkvába: mekkora különbség van életmódban és felelősségben egyaránt diáknak vagy nagykövetnek lenni ugyanott! Abban a történelmi helyzetben – a brezsnyevi mocsárban – nem volt könnyű hűségesen szolgálni a hazát és színvonalasan képviselni nemzeti értékeinket. Munkatársaimmal együtt jómagam erre törekedtem.

Az 1980-as években a magyar külügyek egyik irányítója voltam, mégis csodálkozva emlékeztem újra meg újra apám bölcs szavaira, aki 1952 kegyetlen évében mondta nekem: „Fiam, nem így képzeltük el az egészet.” Mármint a „szocializmust”. Mi pedig, politikusok, ezeknek a nyolcvanas éveknek a közepén kezdtük csak megérteni, hogy az úgynevezett „létező szocializmus” a csőd szélére jutott. De akkoriban arra már rájöttünk néhányan, hogy a szovjet érdek-

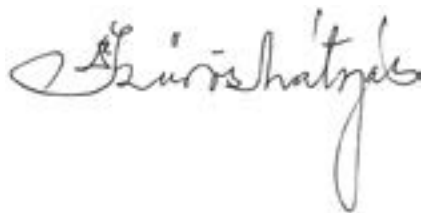
viszonyokat keretbe foglaló torz internacionalizmussal szemben leghatásosabb ellenszer a nemzeti érdekek felismerése és érvényesítése. Majd nyilvánosan is megfogalmaztam, hogy a határon túli magyarság a nemzet részét képezi, és az anyaország felelősséggel tartozik iránta, ami a határokon átívelő nemzeti egység megteremtésének irányába hatott. Ezekben az években találkoztam Európa sok kiváló politikusával és államférfijával – mint Mitterand, Thatcher, Gorbacsov, Willy Brandt, Kohl, Andreotti, Gonzales, Palme, Kekkonen stb. –, amiből tapasztalatokat merítettem diplomáciai szolgálatomhoz. Petőfi-szobrot avattam Weimarban a Liszt Ferenc-emlékmű közelében, Illyés-szobrot (azóta is az egyetlen határainkon túl) Beregszászban és Kossuth-szobrot Washingtonban, a Capitoliumban, hogy hirdessék a magyar nevet a világban.

Ilyen előzmények után talán nem volt véletlen, hogy 1989-ben elnököltem a nemzeti kerekasztal-tárgyalásokon, hiszen azt, illetve a nemzeti összefogást koordináló szerepemet valamennyi akkori mérvadó politikai erő elfogadta. Így jutottam el egész addigi pályafutásom csúcsára, amikor 1989. október 23-án, csodálatosan napfényes órában, „harangszavú délből”, megszépült arcú emberek hatalmas tömege előtt az országház erkélyéről kikiáltottam a harmadik Magyar Köztársaságot. Ekkor éreztem át igazán Goethe varázslatos verssorainak jelentését: „Immár minden bércet csend ül.”

A hegy és az életpálya csúcsára érve az ember a csöndben megpihen, körülnéz és elgondolkodik: hogyan, merre tovább, mi vár még rám? És a folytatás: „Te is nemsokára nyugszol, ne félj!..”, én pedig mentem és megyek tovább kijelölt „agyonpéldázott vándorutamon”.

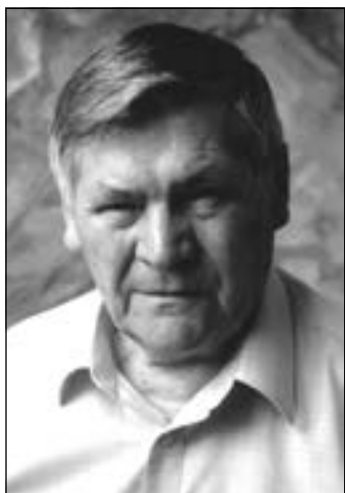
Egyszer csak – hét esztendővel ezelőtt – újabb csoda történik velem, a legnagyobb emberi boldogság árasztja el szívemet, amikor ifjú feleségem, dr. Takács Andrea világra hozza gyönyörű kislányunkat, Lilikét. Ez emberi csúcson?! Ő most hétéves, én pedig hetvenesztendőss leszek; és persze van két felnőtt fiam is.

Nem akarom előrelátni a múltamat, megyek tovább és a székely magyarok bölcsességéhez tartom magamat, mely szerint az Isten addig élteti az embert, míg céljai vannak vele a földön, embertársainak pedig szükségük van rá. Hátha sokáig szükség lesz még rám!

Barczi Pál

képgrafikus, festőművész (Sajószentpéter, 1933. szeptember 12.)

«A Képzőművészeti Főiskolát 1958-ban végezte el, tanárai voltak: Kmetty János, Pap Gyula, Koffán Károly.

1959-ben telepedett le Miskolcon, a Művésztelepen él és dolgozik.

A helyi és országos kiállításokon is ez időtől szerepel. Kezdetben rajzokat és grafikákat, jelenleg festményeket is bemutat.

1987-től tanár Nyíregyházán a Tanárképző Főiskolán.

Tanulmányutak: 1956 Prága, 1964 Olaszország, 1970 Jugoszlávia, 1972 Krakkó, 1973 Besztercebánya, 1978 Berlin (Nemzetközi Grafikai Szimpózium, Kunt Ernővel), 1979 Moszkva (Kurucz D. Istvánnal, Tóth Sándorral), 1984 Vologda (Testvérvárosok tanulmányút), 1992 Svájc.

Művei külföldi kiállításokon: Addis Abeba, Banja Luca, Belgrád, Berlin, Banská Bystrica, Boston, Chicago, Cserepovec, Kiel, Katowice, Leningrád, London, Messina, Moszkva, München, Nápoly, Norwich, Párizs, Prága, Pozsony, Philadelphia, Ohio, Szófia, Stockholm, Tokió, Varsó, Washington, Vologda.

Művek közgyűjteményekben: Magyar Nemzeti Galéria, Miskolci Herman Ottó Múzeum, Sárospataki Képtár, Keszthelyi Balatoni Múzeum, Salgótarjáni Nógrádi Múzeum, Szolnoki Damjanich Múzeum, Békéscsabai Múzeum, Miskolci Galéria gyűjteménye, Veszprémi Bakony Múzeum.

Külföldön: Banja Lucai Múzeum, Banská Bystricai Múzeum, Berlini Múzeum, Kieli Múzeum, München Grafikai Kabinet, Vologdai Városi Múzeum.

Egyéni kiállítása 25 helyen volt.

Díjak, elismerések: 1959 – V. Miskolci Országos Kiállítás (Grafikai díj); 1961 – VI. Miskolci Országos Kiállítás (Grafikai díj); 1963 – VII. Miskolci Országos Kiállítás (Grafikai díj); Stúdió (Családpályázat, Grafikai díj); 1964–67 – Derkovits-ösztöndíj; 1967, 1969, 1971, 1975 – Miskolci Országos Grafikai Biennálé (Szakmai díjak); 1975 – Miskolc Város ösztöndíja; Szakszervezetek Megyei Tanácsa; 1976 – Munkácsy-díj; 1984 – SZOT-ösztöndíj; 1985 – Miskolci Téli Tárlat (Nívó-díj); 1994 – Miskolci Téli Tárlat (Nívódíj); 1996 – Miskolci Országos Grafikai Biennálé (Az Év Grafikája-díj); 2001 – Miskolc Város Nagydíja Téli Tárlat.»

Supka Magdolna írja róla: „Életműve egyre jobban tölggyesedik, törzsének égyűrűi szívós szabályossággal jelölik meg a belső történés törvényeit, azt, amit a fa külső fejlődésében, látványában is nyújt. Valóban a vegetáció munkálkodásához hasonlít az, ahogyan Barczi – olykor évekig – érleli legbensőbb élményeit, hogy aztán egy-egy művén kimondja őket. De azután sem tesz le továbbéltetésükről, szinte igézetében áll témáinak – s amint emlékké váltódnak át benne s az időben egyre több tartalom társul hozzájuk, látomássá nőnek.”

Kőhegyi Gyula

grafikusművész (Pestszentlőrinc, 1933. augusztus 13.)

A háború alatt édesapámat, aki gépészmérnök volt, a Honvédelmi Minisztériumba rendelték szolgálatra. A már korábban Budapestről evakuált minisztériumot 1945. januárban Sopron megyéből továbbirányították nyugatra, az ott lévő családokkal együtt.

Ez a menekülés több hónapig tartott a harcoktól feldúlt országutakon a nekünk jutott ökrös, ekhós szekéren, mígnem az oroszok utolérték az alukulatot Burgenland területén. 1945 őszén a pesti Bencés Gimnáziumba kerültem, ahol Olofsson Placid volt az osztályfőnököm. Alig telt el fél év, amikor szeretett osztályfőnökünk egy nap nem jött be órára; mint később megtudtuk, letartóztatták, majd internálták a Szovjetunióba tíz évre. Sajnos három év után államosították a bencés iskolát, az alsó tagozat megszűnt. Én a Vörösmarty gimnáziumba kerültem. Itt egy jó rajzsakkör működött, Mendlik Lajos rajztanár, festőművész irányította. A művészet szeretetére nevelt minket. Sajnos egy rosszindulatúan politikainak minősített megjegyzés miatt hármunkat eltanácsoltak az iskolából. Visszakerültem az államosított bencés (Fazekas Mihály) gimnáziumba, itt érettségiztem 1953-ban. Három alkalommal felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolán, de akkor nem vettek fel. Üzemi dekorációs-ként dolgoztam, és esti képzőművészeti körökbe jártam. A dekorációt otthagya az akkor egyéves Kirakatrendező Iskolát végeztem el, de ez nem elégí-

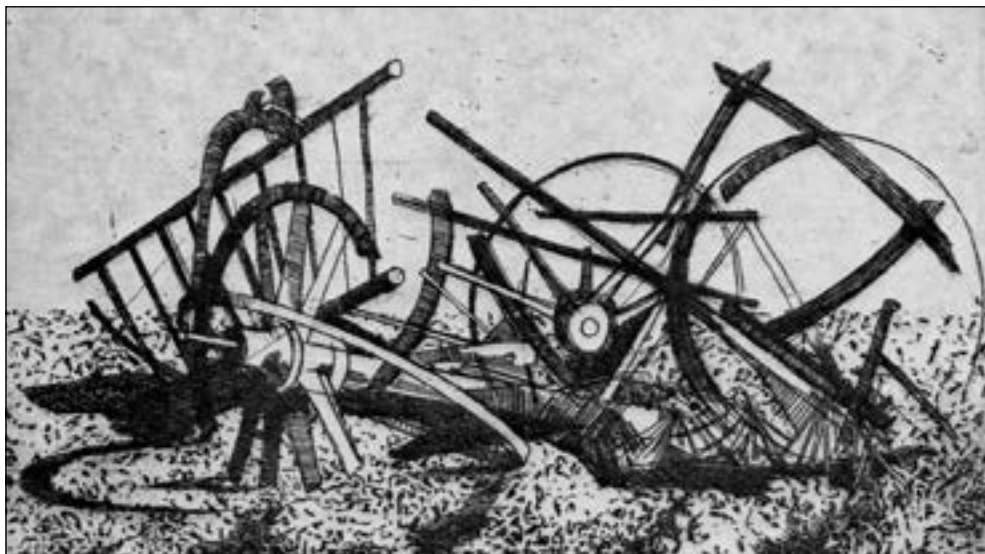
tett ki, Egerbe mentem a Pedagógiai Főiskolára. Itt ért a forradalom. November 14-én hazajöttem Budapestre. Kirakatrendezőnek helyezkedtem el. 1957. év elején megtudtam, hogy pályázni lehet a kimaradt és meghalt hallgatók megüresedett helyére. Jelent-

keztem, új munkákat adtam be az 1955-ös felvételi anyagomhoz, ennek alapján rehabilitáltak és felvettek. Így jutottan be a Képzőművészeti Főiskolára, Kmetty János osztályába. Harmadikban Hincz Gyulához kerültem, majd Ék Sándor grafikai osztályán végeztem 1961-ben. Tizenkét év tanítás következett. 1970-ben kijutottam Franciaországba a Károlyi Mihály vance-i művésztelepre Gerő András festő barátommal együtt három hónapra. Életem nagy élménye volt az itt töltött nyár. Kinyílt a világ, új ismereteket szereztem. Sajnos hazatérésemkor újra tapasztalnom kellett az irányított művészeti légkört. Kint készült munkáimat a TV Galériája mutatta be. Ebben az időben színes geometrikus grafikákat készítettem, kísérleteztem konstruktív elvontabb képalkotó formákkal. Sajnos nem tudtam következetes meggyőződéssel végigcsinálni, mert munkáim folyamatosan elutasításban részesültek. Az 1975. év fordulatot hozott, felvettek a Koller György által vezetett Rézkarcoló Művészek Alkotóközösségébe. Ez anyagilag könnyebbséget jelentett, de kísérletező szellemű grafikáimat nem sikerült egyeztetni az alkotóközösség

piaci elvárásával, fokozatosan eltávolodtam korábbi képalkotói céloimtól. Ekkor kezdtem a hódmezővásárhelyi és mártélyi művésztelepre járni és óhatatlanul szembesültem egy más világgal. Megrázott a pusztuló tanyavilág látványa, és hatására szociográfiai jellegű, reálisabb grafikákat készítettem. Ez a korszak tizenöt évig tartott. Amikor kiállítottam ezeket a szociográfiai grafikáimat a Csók Galériában: szekérroncsokat, romtanyákat, összecsuksolt gémeskutakat, úgy jellemezte valaki, hogy ezek temetetlen csontvázak. 1987-ben, a Duna Galériában jelentkeztem utoljára ebben a témában, de itt akvarellekkal és pasztellekkel. 1990-től megszakadt a kapcsolatom az Alfölddel. 1963-ban láttam egy kiállítást a Fényes Adolf teremben, ahol ex libriseket mutattak be. Talán az első művészeti civil egyesület volt abban

az időben a Kisgrafika Barátok Köre. Beléptem az egyesületbe, örömmel készítettem a lapokat, megismertem e sajátos műfajban rejlő szimbolikus, jelképes kifejezési lehetőséget. Vanak gyűjtők, akik ezeket a kicsi grafikákat gyűjtik és cserélik. Az ex libris művészlapjai így eljutottak a nyugati országokba is. Akkor ez egy nagy lehetőség volt, ezáltal a művész a kicsi grafikába tömörített gondolatait eljuttatta másokhoz, megismerték a nevét. Munkáim kijutottak a nemzetközi ex libris- és kisgrafikai kiállításokra. Már főiskolás koromtól jellemző volt munkáimra a dekoratív térkitöltésre való törekvés, a síkban való gondolkodás, a formák egyszerűsítése, jelszerűvé átírása. Az út nincs lezárva.

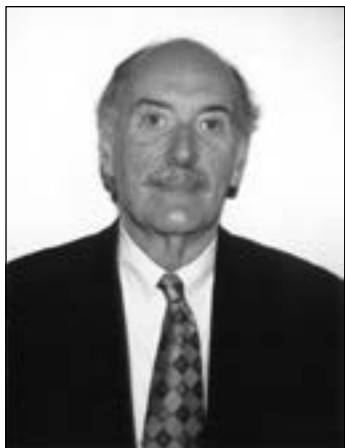
Kőhenny Gyula

Szekérroncs

Vermes Gábor

történész (Budapest, 1933. szeptember 16.)

Polgári családban születtem. Gyerekkoromat beárnyékolta a háború utolsó évének eseményei, amikor üldözöttként bújniom kellett. Míg szüleim életét Pesten Sátori Pálné, egy Vas megyei faluból származó asszony, addig az én életemet Budán Sztéhló Gábor evangélikus lelkész mentette meg. Az általa szervezett egyik budai gyermekotthonban éltem át az ostrom különlegesen nehéz napjait.

A középiskolát a Berzsényi Dániel Gimnáziumban kezdtem el, de már a második osztálytól kezdve a Trefort utcai mintagimnáziumban tanultam, és ott is érettségiztem le 1952-ben. Mindig humán orientációjú voltam, de az akkori körülmények között nem akartam bölcsész lenni,

hiszen bármit választottam is volna, irodalom vagy történelem, az teljesen átpolitizált lett volna. Így a geológiát választottam abban a reményben, hogy sok érdekes élményben lesz részem. Ebben nem is csalódtam, mert az országnak sok vidékét jártuk be az egyetemi évek alatt; például a harmadév utáni szakmai gyakorlatomat a Mecsekben töltöttem el 1955 nyarán. Negyedévben a talajtani specializálódtam, és a végzés után a Magyar Tudományos Akadémia Talajtani Kutatóintézetében kaptam állást.

Pár hetes munkám után már kitört a forradalom, melynek végig lelkes híve voltam. 1956. november 27-én hagytam el az országot. Közel három hónapot töltöttem el különböző menekülttáborokban Ausztriában. Noha rokonom nem volt Amerikában, mint fiatal diplomás előnyben részesültem, és 1957 február közepén már New Yorkban voltam. Azt a tanácsot kaptam, hogy mint geológus próbáljak elhelyezkedni Texasban. Valóban oda is utaztam, de minthogy angoltudásom igen fogyatékos volt csak fizikai munkásként tudott alkalmazni egy olajvállalat.

1957 őszére már tudtam annyira angolul, hogy a vállalat áthelyezett Louisianába, és ott már az irodában dolgoztam. Csodálatosan jó állásom volt. Nyolc napig egy a New Orleans közelében lévő mocsárban lehorgonyzott hajón dolgoztam, olaj után kutattunk. Nyolc napra rá hat nap teljes szabadság következett, oda mehettem és azt csinálhattam, amit akartam. Nagyon meg voltam életemmel elégedve, és mégis, 1958 tavaszán az ötlött fel bennem, hogy egy nem nekem való pályán vagyok, és egy szabad országban arra a hivatásra kell átváltanom, amit igazán szeretek csinálni. Nagy szerencsémre egy texasi történészprofesszor segített tanácsával abban, hogy hogyan kell különböző egyetemekhez folyamodni. Már New Mexicóban voltam, amikor megkaptam a jó hírt, azt, hogy a kaliforniai Stanford University nemcsak hogy felvett, de ösztöndíjat is adott.

1958 szeptemberében iratkoztam be az egyetem történészképző szakára. 1961-ben megkaptam a Master's Degree-t, és 1966-ban a Ph. D.-t. Az

1962–63-as tanévet Bécsben töltöttem el, ahol disszertációm témáját, Tisza István életét és politikai pályáját kutattam. 1963–64-ben már tanítottam a San Francisco State College-ban. 1964 és 1968 között a Stanford University alkalmazott mint instruktort, illetve az utolsó évben mint acting assistant professort. 1965-ben nősültem először, feleségem Amerikában született magyar lány volt. 1966-ban született Andrew (András) fiam.

Az 1968 és 1971 közötti évek komiszak voltak, mert rövid három év alatt felborult mind az egészségem, mind a házasságom, és tetejében az állásomat is elvesztettem a Los Angeles-i kaliforniai állami egyetemen. 1972-ben viszont ismét jóra fordult sorom. A rossz házasságnak vége lett, és én ösztöndíjjal tovább kutathattam most már nemcsak Bécsben, de Budapesten is. 1972-ben Bécsben ért a hír arról, hogy a Rutgers University, New Jersey állam állami egyetemének történelemszakkal felvett assistant professornak az egyetem Newarkon működő campusára. 1972-ben New Yorkba költöztem, 1975-ben újra megnősültem, feleségem Ann Fagan, amerikai, ő is történész. Az egyetemen tanítottam Kelet-Európa, Oroszország és a Szovjetunió, a Szocializmus és kommunizmus, Németország és a Huszadik századi fasizmus történetét. 2001-ben mentem nyugdíjba professor emeritusként.

Kutatási érdeklődésem központjában, egyetemi tanári éveim alatt, az újkori magyar történelem állott, konkrétan a dualizmus korszaka. Több cikkem és tanulmányom jelent meg erről a korszakról. Noha fő célom Tisza István életrajza maradt, rajta keresztül az egész akkori magyarországi társadalmat, valamint az akkori kül- és belpolitikát próbáltam megérteni és elemezni. Valójában ezzel a könyvvel nőtem fel mint történész. Amikor a könyv megjelent angolul, 1985-ben *Istvan Tisza. The Liberal Vision and Conservative Statecraft of a Magyar Nationalist* címmel, az East European Monographs sorozatban, melyet a Columbia University Press terjesztett, ez a könyv szinte semmiben sem hasonlított a korábbi doktori disszertációra. A könyv megnyerte az amerikai magyar történészszövetség könyvdíját 1986-ban. 1994-ben a Századvég Kiadó adta ki magyarul, Deák Ágnes kitűnő fordításában. 2001-ben az akkor már Osiris néven futó kiadó megjelentette második kiadásban.

Jelenleg könyvet írok a magyar reformkor mentalitástörténetéről. Több nyáron át kutattam Budapesten, és e számomra új területen rengeteget tanultam és sok segítséget kaptam kedves magyar kollégáktól. Természetesen elismerem azt a valóban gigantikus iránymutató szerepet, amit a reformkori nagyok, Széchenyi, Kossuth, Deák, Eötvös és többen mások játszottak a XIX. század derekán, de ami engem érdekel, az elsősorban az, hogy hogyan vált egyre több magyar gondolkodásmódja modernné, és hogy hogyan élte át azt az izgalmas, mozgalmas korszakot az átlagnemes, az átlagpolgár és azok, akiket az akkori megkülönböztetések a társadalom peremére szorítottak. Nagyon remélem azt, hogy 2003-ra be tudom fejezni a könyvírás. Angolul írom, és bízom abban, hogy itt Amerikában kiadják, de természetesen nagyon remélem azt, hogy a könyv egyszer magyarul is megjelenik.

Vermes Gábor

Lőrincz Vítus

festőművész (Istensegíts, 1933. szeptember 22.)

Bukovinában születtem, Istensegíts községben. Nős vagyok, egy gyermekem és három unokám van.

A bukovinai székely népművészet, a maroknyi magyar közösség érzésvilága, magyarsága, hite, valóságossága, szívóssága, mindennapi küzdelmei adott számomra példát egy életre.

Anyai nagyanyám és édesanyám szóttese, édesapám fafaragásai,

apai nagyanyám, özvegy Lőrincz Antalné, akit Kodály is felkéréselt népdalgyűjtő útján Istensegítsen, gyönyörű népdalai jelentették az első gyermekkori művészeti élményeim, amelyek későbbi munkásságom meghatározói.

Miután bukovinai életünk lehetetlenné vált, 1940-ben és 1941-ben az öt bukovinai székely falu megvált szülőföldjétől. Bácskába telepítettek bennünket.

1944 őszén viszontagságos menekülés következtében másodszor hagytuk el otthonunkat.

1945-ben Tolna megyében kezdtük újra az otthonteremtést szüleimmel és öt testvéremmel együtt.

Az összetartozás élménye, egymás segítése, erősítése, a család és gyermek szeretete és az őseinktől kapott hitünk segített át bennünket a sokszor tragikus körülményeken.

Nem véletlen, hogy képeim első sorban az emberről szólnak. A hitről, a szeretetről, az összetartozásról.

A világi témák mellett sok bibliai tárgyú képet festek. Az anyaság, az anya és gyermekének szeretete madonnáim mondanivalója is.

Képeimen a népművészet hatása is nyomon követhető.

Budapesten a művészeti gimnáziumban érettségiztem 1953-ban, majd tanulmányaimat a Képzőművészeti Főiskolán folytattam, ahol rajztanári oklevelet szereztem Jakuba

János festőművész tanítványaként.

1957 óta számos hazai és külföldi kiállításon vettem részt önálló kiállításaim mellett (Budapest, Miskolc, Szeged, Pécs, Vác, Szentendre, Szekszárd, Salgótarján, Békéscsaba, Párizs, Bécs, Limoges, Tokió stb.).

Tagja vagyok a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és a Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetségnek.

Kezdetben olaj- és akvarellképeket festettem. 1964-ben a bonyhádi zománccgyárban alkalmam nyílt a tűzománcozás megismerésére is. 1972–73–74-ben tanulmányúton több hónapot töltöttem Ausztriában a Wiener Email- und Glasurfarbwerk Schauer et. Co. meghívására, ahol lehetőséget kaptam technikai felkészültségem bővítésére.

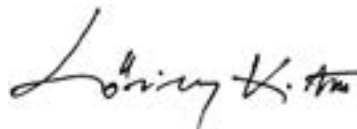
A fafaragás gyermekkorem óta tevékenységeim közé tartozik. Nagyobb méretű zománckompozícióimat gyakran fafaragással ötvözöm (például a csopaki oltárkép).

Jelenleg az olaj, az akvarell, a pasztell, a tűzzománc és a fafaragás technikai megoldásai foglalkoztatnak.

Képeim magángyűjteményekben Európán kívül az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és Japánban is megtalálhatók.

Köztulajdonban lévő alkotásaim: Csopak, római katolikus templom oltárképe, *Szent István-legenda* (fafaragás és zománc 200×250 cm), *Stációk* (14 tűzzománc fafaragással), Paks,

Vak Bottyán Gimnázium *Életfa* murális zománckép (4,5 négyzetméter), Dávod-Püspökpuszta, oltár tűzzománccal, Fót, római katolikus templom közösségi háza, *Korpusz* (fafaragás), Ebes, római katolikus templom tűzzománc oltárképei, Szántódpuszta, római katolikus kápolna, Szent Kristóf és Szent Vendel zománcképek.

Karátson Endre

író, irodalomtörténész (Budapest, 1933. szeptember 28.)

Hetvenévesen emlékezni? Nem is igazán kerek szám. Száz év már inkább az lehetne. Akkor meg nemigen fog már az ember emlékezete. Legyen hetven: biztos, ami biztos. Az a legbiztosabb talán, hogy semmi sem biztos. Egyik meghatározó élményem ez. 1943-ban kezdődött, öcsém halálával. Ott volt velem együtt, aztán többé nem volt. Egy évre rá felborult az ország rendje, amelyben növekedtem. Magánkatasztrófából a halál közösségi nyomorúsággá tágult. Hallottam, láttam, emberek tömegét elhajtják, ölik. Az ostrom lerontotta szülővárosomat, Budapestet, fejünk felül a lakást, másfél hónapig rettegtem bombáktól,

légnyomástól. „Szövetségeseink”, „felszabadítóink” idegen akarata döntött Magyarországot sorsáról. Akik név szerint uralkodtak, báboknak látszottak, bizonyultak. Tanulmányaim során legalább öt különböző, egymásnak ellentmondó felfogásban oktatták a történelmet. Mindegyik az igazságot akarta megtestesíteni, mindegyik hitet követelt. Ráadásul református diákként a ciszterci gimnáziumba jártam, mindkét vallás hittanórájára. Ezzel, ha egyáltalán volt, a hitnek vége szakadt. Maradt sok ingerültség a hívőkkel, kiváltképpen a politikai hívőkkel szemben. Nem tudtam eldönteni, a világmegváltók, a seggnyalók és az ostobák közül kik a legveszélyesebbek. Az Idegen Nyelvek Főiskoláján, ahová a véletlen folytán sikerült bejutnom, fellazító polgári csökevénynek tartottak; viszont jól megtanultam franciául. Utána Gyergyai Albert ajánlására az Új Magyar (ma Európa) Könyvkiadóhoz kerültem, ahol az „olvasás” idején szívesen dolgoztam – az egy-két lihegőt leszámítva – művelt, jó humorú, felvilágosult társaságban.

Hinni a forradalom győzelmében sem hittem, mégis belevetettem magamat, egész lényemben újjászületést remélve a magyarság hatalmas, társadalmi

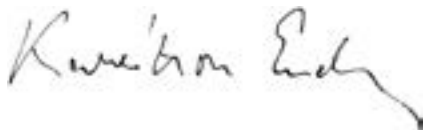
egymásra találásától. Soha többé ilyen magasfeszültségű áram nem kapcsolt egy eszményi hazához, s a továbbiakban ennek ereje, eleven emlékezete kötött kitartóan a valóságoshoz. És furcsa módon az anyanyelv. Azért furcsa ez, mert a tömördek, egymásnak ellentmondó, semmilyen aranyfedezettel nem bíró bizonykodást hallva, olvasva, magában a nyelvben, a nyelv hitelében bizalmam megrendült még kamaszkoromban. Valahogyan az anyanyelv szeretete és a nyelv hitelességének hiánya tette, hogy a magyar kritika számára nehezen osztályozható író lett belőlem Nyugaton. Gyönyörűséggel írtam szépen, ezért sok dicséretben részesültem, melyeket gyakran követett a nyugtalan kérdés: de miről ír? Tömörítve a válasz olvasható novellásköteteim mottóiban. Utal valamennyi arra, hogy az elmondásra kerülő történetek megformálása során milyen élmények szempontjai érvényesültek: hogyan indult ki az idegenség bizonytalanságából önismeretre törő utazás, majd próbálkozás egy lélektani fantasztikum megteremtésére, amely többek között olyan kérdésekhez vezetett, hogy a képzelet játékaiban kit is szólaltat meg az elbeszélő, hogy egy másfajta valóság szövegeit lehet-e hagyományos szabályok szerint olvasni, és lehet-e belőlük erkölcsi tanulságot kihámozni?

Minden jelmondatomat más szerzőtől kölcsönöztem, aligha lehet írásaimat bármelyikhez különösképpen kötni. Meghatározónak inkább azt érzem, hogy Párizsban lett belőlem magyar író. Stíluseszményemet Kosztolányi, Babits, Ady költészete formálta, viszont a francia szellemi élet modernitás iránti igénye, következetes, nemzetközi tájékozódása a művészetek megújulására törő kísérletezés terén nyitotta rá szememet a magam „kétségbeejtő” lehetőségeire. Ösztönzést kaptam azoktól az elméletektől és gyakorlati próbálkozásoktól, amelyek az 1968-cal elszabaduló kultúrforradalomhoz vezettek, noha ennek politikai törekvéseitől borsózdott a hátam. Abban a szerencsében volt részem, hogy Nyugaton is hivatásszerűen olvashattam, 1957–59 között az École Normale Supérieure és a Sorbonne hallgatójaként, 1961–69 között a Centre National de la Recherche Scientifique tudományos kutatójaként, Etiennele doktoranduszaként, 1969–1973 között a clermont-ferrand-i, 1973–1993 között a lille-i egyetem összehasonlító irodalomtudomány professzoraként.

A franciaországi pályafutás miatt emigrációs életet inkább a hollandiai Mikes Kelemen Kör tanulmányi napjain éltem, ott találtam szellemi otthonra, türelmes közönségre, ott ártottam bele magamat egyszer-kétszer, a magam módján, a politikába, különösen a Kádár-idők hírhedt öncenzúrájának elemző bírálatát tartalmazó tanulmánykötet (1977) kezdeményezésével és szerkesztésével. Sokáig azt hittem, elszigetelt vállalkozás volt ez nálam, és csak most, hogy feleségem halála önéletrajzi számvetésre készítet, kezdem el látni, hogy a gondolkodási szabadságról való lemondás ellenzése mennyire egybevág mindenkori felfogással, miszerint az irodalom akkor áll helyzete magaslatán, amikor önmagunk megismerését segíti és belső gazdagságunk lehetőségeit védelmezi szemben a közhelygyárosokkal, az egyenruhába öltöztetőkkel, és a központba az egyént állítja, aki saját belső képességeit mérlegelve, önmaga határozza meg, milyen felelősséggel tartozik a közösségnek, nem pedig arra vár, hogy ezt a felelősséget a közösség fogadott vagy fogadatlan prédikátorai írják elő neki.

Minek a nevében is írhatják elő jó lelkiismerettel? Átélttem a második világháborút, 1956-ot, Párizsban 1968-at, külső és reménykedő szurkolóként a

Szovjetunió összerogyását, Magyarország felszabadulását. Hol vannak ma már a hajdani elképzelések, jelszavak, utasítások? A tanítások és az elméletek? Hányszor változtak a történelem elbeszélései! Vajon leginkább mégis nem az az irodalom marad meg, amelyik nem irányítani akar, csak megtestesíti mindazt, amit irányítani nem lehet?

Szeptemberben tölti be hetvenedik életévét:

1. **PÁPAI Lajos** szerkesztő, újságíró (Papkeszi)
2. **BARTÓK Mihály** kémikus (Szeged)
KÉREKOU, Mathieu Ahmed benini politikus (Natitingou)
4. **MÉCS Imre** villamosmérnök, politikus (Budapest)
9. **LI Csi-csün** kínai geográfus (Szecsu-an)
10. **GÁNTI Tibor** biológus (Vác)
11. **PÁRKÁNYI Cyril** kémikus (Csehszlovákia)
TÓTH Mihály villamosmérnök, atomtechnikai szakmérnök (Püspökladány)
12. **HERPAY Balázs** kertészmérnök (Budapest)
LEISZNER László kémikus, analitikus szakmérnök (Tököl)
15. **FRÜHBECK DE BURGOS, Rafael** spanyol karmester (Burgos)
RÁCZ István gyógyszerész (Budapest)
16. **JANKOVITS György** tanár (Balatonboglár)
17. **GADÓ Pál** fizikus (Budapest)
18. **GÖTZ Gusztáv** meteorológus (Budapest)
19. **BERNÁTH Gábor** kémikus (Kunszentmiklós)
FENYVESI Máté labdarúgó, állatorvos (Jánoshalma)
SUJBERT László gyógyszerész (Újpest)
21. **OLDENBURG, Richard Erik** amerikai muzeológus (Stockholm, Svédország)
22. **SPAAR, Dieter** német mezőgazdász
24. **HOLM, Richard H.** amerikai kémikus (Boston)
28. **KAPARTISZ, Kosztasz** ciprusi köztisztviselő (Nikózia)

Zala György

közgazdász, geográfus, tervező (Budapest, 1933. október 2.)

Köszöntöm az olvasót! Hetvenedik évemhez közeledvén azt hiszem, megállapíthatom, hogy több szempontból szerencsés embernek mondhatom magam. Túléltem a háborút és az azt követő nehéz éveket, tanulhattam, rendezett családom volt, és majdnem egész munkásságom alatt azzal foglalkoztam, amit szeretek csinálni. Így több mint 45 éven keresztül ugyanazon a munkahelyen dolgoztam, végigjárva a számlárlétrát, egészen a vezetésig. Viszonylag kevesebb szerencsém volt a korszakkal, mindenért keményen meg kellett dolgozni, és a világból is kevesebbet ismerhettem meg, mint a mai fiatal generáció.

Középosztálybeli családban születtem. Édesapám jogot végzett, de egy kereskedelmi cégnél volt alkalmazásban. Édesanyám a háztartás mellett kézi szövással is foglalkozott. Egy leánytestvérem van. A háborúban, illetve azt követően szüleimet elvesztettem, és egészen a középiskola befejezéséig fővárosi, illetve állami gondozottként nevelkedtem.

Budapesten a Petőfi Sándor (korábban Werbőczy) Gimnáziumba jártam, amely sok híres embert adott az országnak. 1952-ben érettségiztem, mely a Rákosi-éra talán legsötétebb éve volt. Az osztálytársak közti kapcsolatok szétestek. Érettségi találkozóink nem voltak. 2002-ben – az ötvenéves találkozón – láttuk újra egymást.

A Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem gazdaságföldrajz szakán végeztem 1956-ban. Ez – a külkereskedelmi szak mellett – az egyetem legelitebb szaka volt. Az igényekhez igazodva, időszakosan funkcionált és ilyenkor is évenként egy-egy szemináriumnyi (körülbelül húsz fő) hallgatót

bocsátott útjára. A szakmai és politikai légkör, a tanszék és a hallgatók kapcsolata itt teljesen más volt, mint az akkori egyetemen általában, és ennek hosszú távú kihatásai voltak. Szerencsém volt, hogy e szakot végezhettem, és így területi tervező lehettem. A politikai és társadalmi élet több, később ismertté vált jeles személyisége is e szakot végezte (miniszterhelyettes, illetve államtitkártól a Magyar Tudományos Akadémia alelnökéig). Az egyetemet követően doktori, majd 1973-ban kandidátusi fokozatot szereztem, mindkettőt gazdaságföldrajz tudományágban.

Most már több mint negyvenöt éve a területi tervezés különböző feladatain (területfejlesztés, területrendezés, területi kutatás) dolgozom (az első három évet leszámítva) ugyanazon a munkahelyen, a VÁTI-ban. A konkrét tervezési feladatokat szeretem, így bár többször is hívtak a közigazgatásba különböző vezető helyekre, egyszer sem tudtak elcsábítani. Mivel a munkák zömmel az államhatalom különböző szintjeinek (főhatóságok, önkormányzatok) megbízására készülnek,

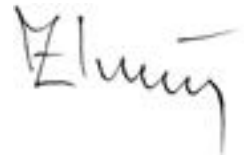
elkerülhetetlen, hogy a szakember a mindenkori politikai hatalommal szoros munkakapcsolatba kerüljön. Szakmai hitvallás kérdése, hogy az ember elvtelenül kiszolgálja ezt, vagy igyekszik a szakmai és emberi becsület határain belül a politikai akaratot befolyásolni. Mivel soha egyetlen párt-nak nem voltam tagja, ez utóbbit próbáltam megvalósítani. Kihozni a politikai szándék jó oldalait, mérsékelni az esetleges hátrányokat, korlátozni a káros következményeket, felhívni a figyelmet a továbbgyűrűző hatásokra stb. Ennyi évtized alatt az ember számos „divatos” politikai irányvonalat, szakmapolitikai törekvést megél. Így a településhálózat-fejlesztés, a regionalizáció az iparfejlesztés, a fenntartható fejlesztés stb. súlyponti feladatait. Ha szakmai szerénységgel és becsülettel közelítünk bármely kérdéshez, a későbbiekben is nyugodtan nézhetünk a tükörbe. Segítettük a települések funkciómegosztását, az optimális méretek kialakítását, a társadalmi, a gazdasági és a környezeti hatások figyelembevételét stb.

Ez számtalan konkrét munkafeladatot jelent. Ezen felül a szakmai publikációim száma is meghaladja

a százat (ennek mintegy tíz-tizenöt százaléka külföldi), néhány szakmai könyv társszerzője vagyok és esetenként meghívott előadóként különböző egyetemeken oktatok. A pályám során több kitüntetésben részesültem, legutóbb 2000. március 15. alkalmával Pro Regio Díjat kaptam.

Családi körülményeim rendezettek. 1960-ban nősültem. Egy fiam van, aki magasépítési üzemmérnöki végzettséggel a rendszerváltás körüli évek tipikus pályaelhagyási tendenciáinak megfelelően ma teljesen más munkaterületen boldogul.

1995-ben nyugdíjba mentem, és azóta mint egyéni vállalkozó végzem ugyanazokat a tevékenységeket, mint korábban. A területi szemléletnek a piacgazdasági feltételek között is nagy feladatai vannak, különösen a terület-spekulációs törekvésekkel szemben, valamint az emberi környezet védelme érdekében. Így amíg erőm engedi, feladatok várnak.

Gergely Ágnes

költő, író, műfordító (Endrőd, 1933. október 5.)

Endrőd községben születtem, Békés megyében, 1933. október 5-én este 11 órakor. Apám újságíró volt Zalaegerszegen, ott éltünk 1940-ig; a nyarat, a karácsonyt, a húsvétot Endrődön töltöttem. Nagy, szereteteli család volt a miénk. A háború alatt apámat tizenháromszor hívták be katonai, majd munkaszolgálatra. A Délvidéken megsebesült. A háború végén – állítólag az ausztriai Gunskirchenben – eltűnt, egy szemtanú szerint éhen halt.

Anyám és én Budapesten voltunk foglyok; szabadulásunk után a hóban – papírtalpu bakancsban – hazagyalogoltunk Endrődre, a jobb lábam megfagyott, de megmentették. Minden más rá-

adás csak. Iskoláimat Endrődön, Szegeden és Budapesten végeztem; a gimnáziumból kimaradtam, sem lakásunk, sem ennivalónk, sem tüzelőnk nem volt; esztergályosnak tanultam a MÁVAG Mozdony- és Gépgyárban. Segédlevelem megszerzése után kis kitérővel – színésznak jelentkeztem, állattenyésztőnek vettek fel – szakérettségit tettem egy úgynevezett angol osztályban; a budapesti bölcsészkaron szereztem diplomát mint magyar–angol szakos tanár. Hat évig tanítottam Újpesten általános, majd középiskolában, aztán a rádió műsorexport osztályán szerkesztettem angol nyelvű műsorokat; innét az Élet és Irodalom című hetilaphoz, majd a Szépirodalmi Könyvkiadóhoz kerültem rovatvezetőnek, illetve szerkesztőnek; nyugdíjba a Nagyvilág című világirodalmi folyóirattól mentem, de egy ideje megint tanár vagyok, jelenleg a bölcsészkar angol irodalom tanszékének doktorképző tanfolyamán. Anyám egész életében szívósan dolgozott – apám halála után elment tisztviselőnek –, néhány éve meghalt. Sem apám fantáziáját, sem anyám akaraterejét nem bírtam utolérni. A család a háború után és 1956 után szétszóródott. Egyetlen házassági kísérletem volt, az is fiatalkoromban; balul ütött ki. Diákkorom óta írok és fordítok, elsősorban verset, de szépprózát és újabban esszét is. Nem a hírnév a hajtóerőm, hanem a veszteségtudat. Jártam a világban sokfelé, amikor már lehetett; legjobban a sziklás hegyeket, a prérit és a sivatagot szeretem, az elvadult tájakat. „Önnek halk a hangja, nem jön át a rivaldán” – mondta az a színész-rendező, aki annak idején eltanácsolt a színi pályáról. Igaza volt. Máig halk a hangom.

Gergely Ágnes

Schrammel Imre

keramikus (Szombathely, 1933. október 29.)

Kiírásuk szerint hetven gépelt sorban kellene sűríteni hetven év történéseit. Ez azt is jelenti, hogy egy év egy gépelt sor...

Kérésükre végig-gondoltam életem eseményeit, és arra jutottam, hogy az igazi magántörténelmem sokkal kisebb terjedelmű. Az elmúlt hetven év legfontosabb törté-

néseit mindannyian átéltük. Erről tehát felesleges írnom. Ezen belül azt mondhatom csupán, hogy a háború és elvált szüleim miatt hányatott volt gyermekkorom. Érettségi után azonnal felvettek a Magyar Iparművészeti Főiskolára, és ettől a pillanattól leegyszerűsödött az életem, ugyanis 1952 óta, megszakítás nélkül ennek az intézménynek vagyok az alkalmazottja, innen házasodtam, itt kötöttem mai napig tartó barátságokat. Pontosan fél évszázada élem azt az életet, melyben minden örömet megtaláltam: a keramikusok életét. A mai napig sem értem, hogyan találtam rá az egyetlen nekem való tevékenységre, holott az érettségi idején még azt sem tudtam,

mi az a kerámia. Azóta ezt a mesterséget gyakorlom és oktatom.

Munkáimat jeles múzeumokban és gyűjteményekben őrzik, kül- és belföldön, amit tehát mondani akartam, ezekből olvasható ki. Nagyobb feladatokkal is szerencsém volt, mert például a százhatvan évig vajúdó Nemzeti Szín-

ház építésében is szerepet kaptam. A színházak többször is feladatot kínáltak, így a pécsi Nemzeti Színház, a keszthelyi Balaton Színház és most a kassai Thália (Márai) Színház őrzik homlokzatukon domborműveimet.

A kerámián belül a porcelánnal is foglalkozhattam. Herenden, ebben a kitűnő szakmai közösségben dolgozhattam, ami különösen nagy kihívás és megbecsülés.

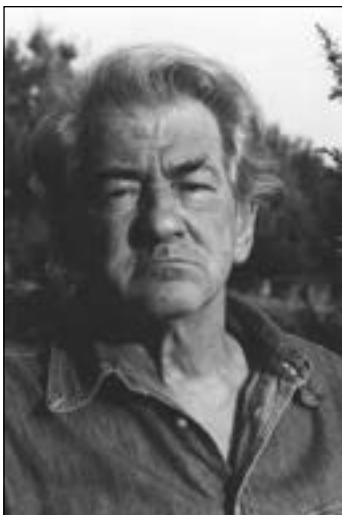
Ez hát röviden a magántörténelmem.

Októberben tölti be hetvenedik életévét:

- 2. GURDON, John Bertrand, Sir** brit sejtbiológus (Hampshire)
- 3. JUHÁSZ Endre** mérnök (Hejőcsaba)
VARGA István állatorvos (Kerepes)
- 4. GONDA József** vendéglátó (Tarpa)
- 7. BRAUN, Lutz Otto** német szívsebész (Lüdenscheid)
- 8. KORDA, Michael Vincent** amerikai kiadó (London, Nagy-Britannia)
- 9. SANSAVINI, Silviero** olasz pomológus (Forlì)
- 12. BESZTERI Béla** politológus, történész, jövőkutató (Jászberény)
DÉRY Gabriella operaénekes, szoprán (Budafok)
NERLOVE, Marc Leon amerikai közgazdász (Chicago)
- 13. ZAHAROV, Mark Anatoljevics** orosz rendező (Moszkva)
- 15. FÜLÖP Géza** fénymegadó (Érd)
- 20. BATÁRI Gyula** történész (Budapest)
- 21. KESERÜ Ernő** újságíró (Karád)
- 25. BARTENS, Raija Raakel** finn nyelvész (Vaasa)
LESAGE, Michel André Albert francia jogász (Aire-sur-la-Lys)

Marsall László

költő (Szeged, 1933. november 3.)

Hosszas július végi úszkálás után kapaszkodom kifelé a Körös vizéből, a meder oldalába vágott agyagos horgászlépcsőn. A víz és a tűz érintkezése határán hirtelen megcsap a gátoldalba rekedt remegő forráság, fölfelé a „lóítató” rézsún. Fönn a gát magasán, mintha egy feketűlő biciklista kerekkezne mellettem. Behunyt szemmel szétdörzsölöm arcomon a hajamból kipréselt Körös-víz maradékát. Szomjas vagyok. „Be kéne térni egy hosszúlépésre, ide a Babay kocsmájába.” Hunyt szemmel a torkomban érzem Bussy szódagyáros könnyfacsaró szikvizét, a pohár alakút, végigsimogatnám két tenyeremmel a pezsdülő kígyót, míg elomolva számba-mellemre-lábam fejére csorog. Káprázat. Lökkenésében árad a református harang kongása, ütközik a gátoldali hőremegéssel,

hoggy belebizsergek. Lépdelek, mintha botorkálnék, lefelé a Keserű sorba, le a Körös-meder feneke alá, ahol áradáskor kávájukon átbukik a gémeskutak vize, és előnti az udvart, a kertet.

Üres az utca. A déli özvegység ideje. Kodácsolás itt-ott, megtojtak a tyúkok. Vakuló ablakok, a függönyök összehúzva. Idehallik a sárga légyfogóba ragadt áldozat megújuló zúgása. Élesednek az érzékszervek, emlékek álomszerű képei sorjáznak. Az órszobában sakkozó rendőr két ujjabegye összecsippenti a fehér futó fekete fejét. A közeli háztető felől hirtelen felröppenő galambcsapat szárnycsattogása, szinte látom a toronyból alábotorkáló sánta harangozó bokacsontján dudorodó fáslit. Foszlékony kép, vattás, mint a kettétépett itatós szélei. Valahol Lázár Éva cérnakesztyűben szemet csippent a fehér eperfáról.

Még valahol a Bánát utca előtt megállok, letörlöm arcomról a verejtéket, nekidőlök egy legallyazott, duncs-végű gömbakác törzsének. A por-terüs kerekded és likacsos lombozaton, hunyorgó szempillarésen át belenézek a Napba. Szívárványló kísértés. Tarkómon-gerincemen végigbizsergő sajtós féle. Szemhéjam bártortalanul nyílik, hirtelen támadó szippantásérzet, mintha valami-valaki fény iránt könnyburokban kicsordulna maga-magából. Szememet sebtén lehunyom, látom a növekvő zöldkorongot, delelésekor – villámcsapás. Agyam jobb tekéjéből induló, becsapódik bal kulcsontom fölé a vállgödörbe, rengés a kulcsont-alattiban gyöngülő-szétágazóban. Ocsúdok, létezem, mint valaki „észlelő” a fehérség-tartományban, egynemű könnyű, nem beszippantható, de látható köd: fehér utca, fehér ház, fehér járda, az utcai por is fehér. Azután körülöttem minden dolgok megszínesednek. Könnyű vagyok, mintha vállamról ledobtam volna egy szeneszákot. Már-már súlytalanul szaporázom, mezítláb az utcai porban, megnyúló lépteimet. Edzés utáni „levezető futásos közérzet”. Hazaérve végigdőlök a díványon, kis idő; elaludtam.

A „Nap-találkozásról” írtam verset is, beszéltem róla barátaimmal, író-olvasó találkozón is – mondjuk így – beszámoltam róla, s bár felfigyelt jó pár jelenvaló ember, éreztem: a mesterség csőd közeli. Bármily különös is a Tárgy, leírása/elbeszélése időben jóval hosszabb – mindén elokvencia ellenére –, mint a Nap-találkozás „tartama”, az alig pár másodpercnyi nagyságrendű: az élményt csak az ismerheti, aki megélte. A szó- és írásbeli kódolás, „már a folyóból való kilépés pillanatától a Nap-találkozásig (és azt is tartalmazva), minden pontosságra törekvő igyekezet ellenére konvergálhat a *Fecsegéshez*”, amint azt Heidegger a *Jelenvaló lét és a beszéd. A Nyelv* című fejezete, jelzett passzusában elemzett. Anélkül, hogy az új-platonikus filozófiájára utalnék e helyt, úgy vélem, a Nap-találkozás jelenséget Plotinosz fogadná el, mint cáfolhatatlan bizonyítékot. Meglehet Egry József is, a Nap-ember, „kozmosz erőtutatók” festője. És Papp Zoltán, rádiós szerkesztő barátom. Amikor szóba került a villámcsapás, ő így: „Agyvillámcsapás? Feldmarsal, csak egy? Ismerem. Másnaposság idején jön. Becsap az állkapocs alá, hogy csak nyeled a nyálad!” – Pilinszky János szokatlan éber figyelemmel hallgatta a Nap-találkozás történetét. Amikor abbahagytam, szinte suttogva kérdezte: „Érted?... Igen. Alapvető, kardinális élmény. De utána? Mi történt utána?” – „Megkönnyebbültem. Mintha álmomban futnék.” – „És érted? Kihaltál magadból. Nem a személyiséged, vagy amit annak neveznek... Az éned... Csodálatos. A kegyelem állapota, egyetlen pillanatban.”

Marsall László

Vitray Tamás

televíziós újságíró (Budapest, 1933. november 5.)

Én bizonyos kakukktojás vagyok több tekintetben is ebben a sorozatban. Evvel nem henecegni kívánok, ámbár mit tudom én...! Végére is életrajzommal nincs mit henecegnem. Életpályám szerencsés egybeesések sorozata. Csak tartson ki így még egy darabig...

Szóval: már az évszámmal is baj van. Minden hivatalos papíromban 1932 szerepel születési dátumként, és még az is meglehet, hogy helyesen. Másrészt viszont ezt az évszámot 1959-ben távozott anyai nagyanyám mondta be, amikor 1945-ben, a budapesti ostromot követően, elveszített személyazonosságíratá-

inkat kellett pótolnunk. Csakhogy lánya, anyám húga, váltig állította később, hogy 1933-ban jöttem világra, és nagyanyám tévedett egy évet. Azután ezért az egy évért én konokul harcoltam, és ahol csak lehetett, a későbbi évszámot írtam, mondtam be. Miközben a hivatalos papírokból maradt az 1932-es év. A közelmúltig... Amikor

is feladtam a hiábavaló küzdelmet, hogy egyetlen évvel fiatalabb legyek. Anyira azért nem vagyok biztos a dologban. Végére is, hetvennél már igazán mindegy, sőt, ha előbb vagyok hetven egy évvel, még mondhatják is, hogy mennyire fiatalos, ahhoz képest...

De itt ez most nagy gond. Hová tegyenek? A '32-esek kötete már megjelent, itt van a kezemben, tehát a '33-asok között leszek korelnök és kakukktojás, ha oda illesztenek.

Meg aztán, mi is vagyok én tulajdonképpen? Mi a foglalkozásom? Mi a neve annak, amivel több mint negyvennégy éve bíbelődöm? Minek hívjam magam a festők, muzsikusok, írók, történészek, mérnökök között? Olyan szakma, hogy „televíziós” nincs. Hiszen akkor egy kalapba raknánk az operatőrt, rendezőt, hangmérnököt, szerkesztőt és a többit. Márpedig ezen tevékenységek, foglalkozások közt akkora a különbség, hogy még szikrája sincs az azonosságnak azon kívül, hogy a munkahely közös. Mi is voltaképpen ez a figura, aki a képernyőn szerepel? Nincs neve, mert még ez a munkakör is csaknem annyiféle, ahányan gyakorolják. Televíziósnak mondom magam, ha éppen kérdezik, de hisz ez sem igaz, mert például éppen most, amikor leírom, semmiféle tévés munkám sincs.

Kakukktojás vagyok én a foglalkozásommal is.

Hát a végzettségem? A szent, nagy diploma? Van egy, amely nyelvtanár-rá avat és egy, amely a Testnevelési Főiskola (ma már egyetem) sportvezető-képző szakának elvégzését igazolja. Ahová egész ifjúságomban igyekeztem, ahová mindennél jobban szerettem volna bejutni, a Színművészeti Főiskola színház-rendező szakára, oda többszöri próbálkozásom ellenére sem vettek fel, viszont jelenleg a Színművészeti Egyetem (mert ma már az) kinevezett egyetemi tanára vagyok és tanítok, mint fentebb olvashatták, egy meg nem határozható mesterséget.

Mi ez, ha nem kakukktojás a szerkesztő urak által „jeles hetveneseknek” titulált csoportban?

Tekintve, hogy megtisztel a felkérés, hogy írjam be magam az 1933-ban hetvenéves „jelesek” közé, a fentiek fenntartásával most már csak azt bizonygatom, hogy személyemben, a számos tiszteletreméltó foglalkozású és hivatású „jeles” mellett, most lesz egy „szerencsefia” is.

Ez már abban is manifesztálódott, hogy megszülettem és életben maradtam vagy hat héttel idő előtt, egy vékonyka, alig tizenkilenc éves, aprócska asszony ezerhétszázötven grammos gyermekeként. Akkortájt (1932 vagy '33?), még az ilyen csöppek nem feltétlenül éltek túl világrajövetelüket. Bőgtem is rengeteget olyannyira, hogy hasfali sérvel már másfél évesen meg kellett engem műteni.

Mi más, ha nem a szerencse segített túlélni a háborús éveket, miközben mellőlem elvitte a vihar felmenőimet, az oldalági legközelebbieket, és maradtunk ketten nagyanyámmal (akinek mindent köszönhetek és akinek egyetlen hibája a rosszul bemondott évszám volt – ha ugyan...)

Leérettségiztem a budapesti Kölcsey Ferenc Gimnáziumban. Szerencsével, mert fizikából meg kellett volna buktatni, de tekintetbe vették, hogy az angolt, latint, történelmet és magyart jelesre abszolváltam. Aztán következtek a már említett kísérleteim a Színművészetin, és abban is a szerencse segített, hogy nem vettek fel, de ez csak később derült ki. Helyette viszont az angol szakra mentem, és amikor elvégeztem, midőn a különböző állásokba kommandáltak bennünket, engem az Államvédelmi Hatóság vállalt volna. Nemet mondtam és, szerencsére, a megnyilvánuló nyomást kivédve, egy katonatiszt magántanítványom segítségével, a Honvédelmi Minisztériumba kerültem. Angol és amerikai sajtótermé-

keket kellett szemlélnem, ami voltaképpen szerencsés lehetőség volt, hogy valós képem alakulhasson a világról. Mi tagadás, ennek ellenére nem tekintettem élethivatásnak, amit csináltam.

Ez az 1955-ös esztendő volt. A következő év elején, a szovjetek XX. pártkongresszusát követően, az általános enyhülésben húszezer fővel csökkentették a magyar hadsereg létszámát is, és aki önként kérte leszerelését, azt a miniszteri parancs értelmében le is kellett szerelni. Ez volt az én szerencsém. 1956. szeptember 19-ével szereltek le. A forradalom napjaiban a Honvéd kórház belgyógyászati osztályán segédkeztem az orvosoknak, mivel ott fekvő nagyanyámat látogatván a harcok közben nem tudtam hazamenni.

Később, amikor annyian nekiindultak a határnak, végre magam is mehettem volna, hisz annyit járt már korábban eszemben, ám – nem mondom, hogy minden lelki tusa nélkül – itt kellett maradnom az értem mindenre mindig feláldozó és ekkor már beteg nagyanyám mellett. Nagyon szerencsétlennek éreztem magam és meggyőződésem volt, hogy minden esélyemet elveszítettem, sosem lesz már belőlem színházi rendező. Pedig ezúttal is a szerencse vett tenyerére. Csak még nem tudtam.

1957-ben, egy korábbi tanárom javaslatára, a Magyar Rádió angol nyelvű adásához vettek fel. Híreket fordítottam és olvastam be angolul esténként. Szerencsémre a született angolok, akik korábban ott dolgoztak, hazamentek, és kiejtésem elfogadható volt, hogy bemondjuk is legyenek. Alig több mint egy év múlva, másik magyar kollégámmal közös telefonunk megcsörrent az irodánkban. A hívó őt vagy Vitrayt kereste. Szerencse, hogy

ő nem is volt benn. Nyelvtudásunkra volt szükség az alig ismert Magyar Televízióban, hogy az éppen itt szereplő világhírű amerikai atlétákkal interjút készítsünk. Vállaltam persze, és ráadásul, szerencsére nem tudtam, az adás előben megy. Talán éppen ezért nem volt lámpalázam, a beszélgetések jól sikerültek, és engem hamarosan meginvitáltak, hogy menjek az alakuló MTV-be dolgozni. A sportrovatba. Mentem volna négykézláb is akár, ám egy névtelen feljelentés nyomán (ami mögött addigi rádiós főnököm volt sejtethető), engem disszidálási kísérlet vádjával kirúgtak a rádióból. A tévé akkor még csak a rádió egyik főosztálya volt, oda se mehettem tehát. És milyen az élet: ez is szerencsés fordulat volt, mert az igazságtalanságot látva, rádiósok és tévések mind velem akartak dolgozni, hogy külsőként bizonyíthassam, milyen kiváló munkaerő lennék a tévé számára. Egy év múlva, 1959-ben fel is vettek, és egyfolytában ott dolgoztam 1996-ig, amikor is nyugdíjaztak. Bár az eljárás kissé különös volt, mert egy korábban általam felfedezett és kiképzett kollégámmal írtak a hátam mögött jelentést rólam és a sportosztály állítólagos „helyzetéről”, amire azután hivatkoztak, de végül is szerencsém volt, mert az intézmény teljes anyagi és morális összeomlásának már nem voltam közvetlen tanúja. A jelentést író kolléga ugyan utódom lett, de nemsokára őt is féltre tették.

Talán még annyi volna hátra, hogy elsoroljam, mivel töltöttem négy évtizedet a televízióban, de ettől megkímélem olvasóimat, részben mert nagyrészt ismertek mindenféle tetteim, másrészt mert miért csak én legyenek mindig szerencsés? Legyen ez most az Önök szerencséje...

Iszlai Zoltán

költő, író (Szeged, 1933. november 7.)

Mikor – nyolcévesen – mint hosszan fektetett beteg, élményeimből egy kék-lila Írófüzetbe nyolcvan oldalon megírtam első (bámész tanító nénik kézen-közén eltűnt) regényem, családom úgy vélte: belőlem író kell legyen. Jóllehet nem tudtam, hogy ez az a hivatás, melyben az ember életét a műnek adja, ösztönösen próbáltam kitérni végzésem elől. Naivul színésznek készültem, sportban is értem el szerény fokozatokat. Mégis bölcsészkarra, könyvtár szakra kerültem.

Tanulmányaimból leszűrtem, hogy a világon temérdek a könyv, alkotóik között kevés az *eredeti* tehetség. Ez a belátás késztetett arra, hogy tanult szakmámban mindvégig a *fontos* művek kiválasztásában ügyködjek. (Így keletkezett a hatvanas-hetvenes években kedvenc rádiósorozatam, a *Könyvek és századok*, majd – 2001-ben – az a páratlan kötet, a *Magyar könyvek, magyar századok*, amelybe csak esszét írtam, de részbeni ötletgazdaként megtettem érte, ami tőlem tellett.)

1965-től 1972-ig voltam a hál' isten fennálló Új Könyvek könyvtájékoztató egyik alapító, később fő szerkesztője. A lap koncepciójának – a korrekt tartalomközlésen túl – szintén lényege, hogy szelektálja a jelentős munkákat a folyamatosan ömlő sok ezerből. Utam innen vezetett – első verskötetem kiadása után – az Élet és Irodalomhoz. Természetesen a könyv- s részben a művészeti rovatot irányítottam. Lehetőleg a minőségkiemelés jegyében dolgoztam. Ez idő tájt kezdődött pikáns viszonyom a kommersz műtermékekkel. Lett belőle másfél évtizedes, vidám hangvételű filmjegyzet-sorozatam a Rádióban, majd *Könyvek pizsamában* rovat több lapban. Közönségérzékenységre felfigyelt az akkori kultúrpolitika fő főnöke. Átküldött a Film Színház Muzsikához, főszerkesztőnek. Egyszerre népszerűnek és nívósnak tervezett hetilapomat 1990-ben kiadója gazdasági tönkremenetele szüntette meg. Evvel ért véget aktív szerkesztői pályám s maradt a kritikusi tevékenység, azzal a személyes érdekességgel, hogy tíz éve a Cégvezetés című közgazdasági folyóiratban is folytatom. Cikkeim száma mintegy másfél ezer.

Közben a szakkiadványokkal együtt közel harminc saját kötetem jelent meg. József Attila-díjamat 1982-ben a költő Iszlai Zoltán kapta. Négy és fél lírai kötetemnél tetemesebb számú a prózám, gyerekkönyvem, humoros összeállításom, kritikai gyűjteményem, riportválogatásom. Néhányuk megint eltér az adott műfaj szokványától. Nyugodtan nevezem irodalmi találmányaimnak e feltűnőbbeket. Egyedi megoldások persze kísérletező lírámat is jellemzik. Gyanakvóbb szerkesztők mindig elég nehezen fogadták el másokétól szolidan különböző (egyik pártfogóm, Kálnoky László szerint sötétén játékos, illetőleg komor humorú) verseimet.

Közben a szakkiadványokkal együtt közel harminc saját kötetem jelent meg. József Attila-díjamat 1982-ben a költő Iszlai Zoltán kapta. Négy és fél lírai kötetemnél tetemesebb számú a prózám, gyerekkönyvem, humoros összeállításom, kritikai gyűjteményem, riportválogatásom. Néhányuk megint eltér az adott műfaj szokványától. Nyugodtan nevezem irodalmi találmányaimnak e feltűnőbbeket. Egyedi megoldások persze kísérletező lírámat is jellemzik. Gyanakvóbb szerkesztők mindig elég nehezen fogadták el másokétól szolidan különböző (egyik pártfogóm, Kálnoky László szerint sötétén játékos, illetőleg komor humorú) verseimet.

Cseh származású anyámtól és színszékely apámtól örökölt, ironikus-groteszk látásmódomat egybeűtt is pregnánsan érvényesítettem. Ékes dokumentum erre a *Csirip-szótár* bájos gyerekshájgyűjteménye. Ugyanilyen egyedinek számítanak a *Makutyi dumák* idézetválogatásai a jelenkori magyar tömegkommunikációból. Nőviszontagságokról írt regényeim egy része sem sima történetmesélés. Olyikban a dokumentum, az interjú, valamint a képzelet vegyítésére törekedtem. Finomodván ez a módszer egy háromszéki leány 1910-től 1988-ig ívelő életrajzregényében kamatozott.

Hangulatom mindenkor izgalmasan ingadozó természetű volt. Szorgalmas változékonyságom némileg befolyásolja írásaimat. Ötvenvalahány éves koromtól gyakran elfog a nosztalgia. Ellenállok neki. Engedékenységem következtében meghatott emlékezéseim azonban szépen gyülekeznek. Mintadarabjuk az eddigi halálesélyeimet latolgotó önéletrajzi memóriagyakorlatféle, *(A) semmi komoly* című novelláskötetemben.

Munkáimról mintegy félszáz kritika jelent meg. Az a tény, hogy huszonöt évig könyvkritika rovatvezető, sőt, horribile dictu főszerkesztő voltam, gátlóssá tette a szűziesebb bírálókat. Egykor alapított tájékoztató folyóiratom viszont csaknem valamennyiről híven beszámolt. Ezért csatolom visszatekintésemhez a tőlük származó könyvjegyzéket. A tételek mellett a számok az adott ismeretítés pontos feltalálási helyét jelölik! Onnan lehet legrövidebb úton megtudni, miről is szólnak az Iszlai-könyvek...

Idegen nyelvű folyóiratok jegyzéke nagyobb könyvtáraknak – 681181. *Lármafa*, versek – 701239. *Csirip-szótár*, gyereksháj felnőtteknek – 720833 és 9920198. *Kérdéses epizódok*, novellák – 731294. *Amíg vagyunk*, versek – 760162. *Kompánia*, novellaciklus – 761842. *Tabularáza*, elbeszélések és szövegátvilágítások – 770922. *Csirip jelenti*, karcolatok, mesék – 782609. *Manóalagút*, meseregény – 791643. *A Pityu kihajózása*, regény – 812003. *A valóság közelében*, kritikák – 831331. *Az iram*, kisregény és elbeszélések – 832194. *Apa, anya meg a tanya*, gyerekregény – 850424. *Emberek angyalbőrben*, riportok – 851631. *Makutyi dumák*, idézetek és karcolatok – 863138. *Pontatlan időjelzés*, versek – 870943. *Sziclás Madonnák*, válogatott elbeszélések – 872335. *Gyerünk a moziba be*, filmjegyzetek – 872435. *Olvastam és lőttem*, idézetek – 9507134. *(A) semmi komoly*, novellák – 9601110. *Sarolta köztünk járt*, dokumentumregény – 200015233. *Ütődöttek*, elbeszélések, humoreszkek – 200125330. Megemléltendő még: *Boldogság végünk van*, memoár (1992), *A fehér asztaltól a sárga földig*, humoros gasztronómiai kultúrtörténet (1987), *Felfordulás*, költemények és játékok (2001).

Iszlai Zoltán

Urbach Zsuzsa

művészettörténész (Budapest, 1933. november 9.)

Hatvankilenc éve – talán most már leírhatom – jómódú budapesti zsidó családban születtem. Édesapám self-made man-ként húszas évekbeli motorversenyzői sikerei után az utolsó békeévekben megtervezte a Mátra motorkerékpárt, melyet saját kis gyárában gyártott. Nem kell részleteznem, kétszer

államosították, először a nyilas, majd a kommunista rendszer. Családomat mindkét diktatúra megtépázta.

Szellemi és művészettörténész indíttatásom a Baár-Madas Református Leánygimnáziumhoz fűződik, ahol Boriska néni, azaz Bibó Istvánné indított el a művészettörténet felé. Nagyszüleim és szüleim művészetszerető emberek voltak.

Az egyetemre mint „három ikszes” késvé juthattam be. Az 1953–1957-es évek az ELTE épületében nem a szellemi szabadság évei voltak. A művészettörténeti tanszék mint sokat támadott elit tanszék üdítő kivétel volt. Mivel tisztában voltunk azzal, hogy a mi életünkben nem következhet be az, hogy a katedrálisokat, nagy múzeumokat, azaz stúdiumunk tárgyát eredetiben is megláthatjuk, generációnk több tagja fordult az ikonográfia felé. Ez a tudományág vagy módszer elsősorban a műalkotások tartalmi elemzésével és jelentésével foglalkozik. Többen közülünk – szerény ellenállás gyanánt – a keresztény ikonográfiát választottuk szakdolgozati témaként. Tanáraink szeme meg sem rebbent.

Ez a menekülési útvonalként indult témaválasztás meghatározta későbbi munkáimat is.

1957 után két esztendő a megálmódott és valósággá vált Európában tölthettem, először a Münchener Egyetem, majd a híres londoni Courtauld Institute of Art hallgatójaként.

Hazatérésem után állás hiányában a legkü-

lönfélőbb munkahelyeken vonszoltam át magam. Ebben üdítő periódus volt a Corvina Kiadó művészeti szerkesztősége. A kiadó akkori atmoszféráját a refugiumként ott dolgozó, börtönből kikerült nagyságok határozták meg.

1966-ban értem el gyerekkori vágyaim netovábbját, bekerülhettem álmaim palotájába, a Szépművészeti Múzeumba. Itt pedig a Régi Képtárba. Hamarosan szembekerültem a zord valósággal, de mindvégig boldogság volt a remekművek közelsége, az anyaggal való közvetlen foglalkozás öröme. Muzeológusi pályámat a képtár anyaga határozta meg és határozza meg ma, a tudományos pályán szokatlan és érthetetlen korai nyugdíjazásom után is.

Szakterületem elsősorban a németalföldi, német, osztrák és magyar festészet XV–XVI. századi emlékeinek vizsgálata és ikonográfiai kérdéseinek megoldása. Ezenkívül korán felismertem az itthon még akkor nem alkalmazott technikai vizsgálatok által adott módszer lehetőségeit, és elsőként publikáltam nemzetközi fórumokon a hazai eredményeket.

A múzeumi évek alatt, az ország történelmi fejlődésének megfelelően egyre gyarapodott a külföldi utazás lehetősége. Nemzetközi ösztöndíjak, „kurírutak”, azaz műtárgy- és kiállítás-kísérések, kongresszusi meghívások révén sikerült eljutnom Európa csaknem minden jelentős gyűjteményébe, és az Egyesült Államokban is tölthetem több hónapot.

Hivatalos állami elismerést egyik érában sem kaptam. Szakmai elismeréseim közül azonban kiemelkedik a Soros Alapítvány által adományozott Fülep Lajos-díj 1999-ben. Az amerikai Historians of Netherlandish Art szervezet tiszteletbeli tagja vagyok mint az egyetlen európai és az egyetlen nő.

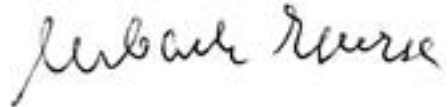
Hitvallásom? Nagyképű lenne egy kutató szájából, illetve mechanikus írógépéből ilyent megfogalmazni. Tudományunk az elmúlt fél évszázadban hihetetlenül kiteribélyesedett, külföldön is és itthon is. Itthon sem szégyenkezhetnénk, ha a hazai társadalom bármily csekély mértékben is ismerné, elismerné munkánkat... Ha nem venne körül hétköznapijaink világában mindegyütt ízléstelen, kulturálatlan környezet és a művészeti és tudományos közélet hihetetlen bezártsága.

Miközben nagyképűen „Őszikéimnek” nevezett tanulmányaimat írom, kivételes lehetőségként a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán kaptam meg a lehetőséget az ország második művészettörténeti intézetének a létrehozására, tanszékvezetőként. Ez a „gründolás” nem könnyű játszma, de a legnagyobb öröm fiatal kollégáim szakmai és emberi segítsége.

Hiszem azt, hogy a tudományban mindannyian egy-egy téglát helyezünk el, melyre a későbbi kutatás építhet, korrigálva vagy annullálva azt. Enélkül nincs tudományos élet. Ez ma is öröm számomra.

Ítem: írtam ezeket a sorokat 2002. október 23-án. A hetvenesek nemzedékének életét és magatartását meghatározó élménye volt a forradalom.

Emberi életutam és szakmai eredményeimet pedig Jan van Eyck motójával definiálhatom csak: Als Ich Can (flamandul). Magyarul itt és most „ahogy tudtam”.

Lőkös István

irodalomtörténész (Eger, 1933. november 10.)

Nemzedékem gyermekként élte át a háborút, serdülőként a „koalíciós időket”, s mire az érettségi vizsgára sor került, már nyakig benne voltunk a „szocializmus építésében”. Szüleim a változó körülmények ellenére jövőmet a háború előtti perspektívák szerint képzelték el. Az „életre” kívántak nevelni, ezért azt mondták: a gimnázium drága, menj a polgáriba, onnan mehetsz tovább a kereskedelmibe (vigyázat: ez nem boltosinas-képző, hanem középiskola volt), mert az ott szerzett érettségivel lehetsz vasúti vagy postatiszt, banktisztviselő, de – a jegyzőtanfolyam elvégzése után, fiatalon – akár segédjegyző is. A literatúra s a humán tudományok szóba sem jöhettek. Pedig szenvedélyesen könyvszerető apám és anyám

volt. Vas Gerebentől Jókaiig, Mikszáthig és Gárdonyiig mindent olvastak (világirodalmat is: Tolsztojt, Balzacot, a két Dumas-t, Zolát) – és olvastattak velem is. Végül „polgarista”, majd „kerista” diák voltam ellenére bölcsész lettem. Ebben már két osztályfőnököm, egyben magyartanárom személyisége és példája volt a meghatározó. Nélkülük aligha lettem volna tollforgató. Ide is írom a nevüket: a még élő Szabó Gábor bátyámét és a már fél százada halott dr. Somlai (Scheffler) Mihályét. Az egri keristák legendás „Miska bácsija” a mártírhaltalt szatmári püspök, Scheffler János testvéröccse volt. A debreceni egyetemen magyar–orosz szakos hallgatóként Bán Imre, Barta János, Papp István elvárásainak eleget tenni az ő alapvetésük nélkül aligha lettem volna képes. S ha már itt tartok, mindjárt el kell mondanom azt is: Eger után Debrecen volt második nevelőiskolám. Nemcsak a „magyarságtudomány” szépséges rejtelmeibe avatott be ez e műhely, a közép-európai literatúrák s a szlavisztika értékvilágával is itt szembesültem először. Kik voltak ebben a meghatározó mesterek? Angyal Endre, Benigny Gyula, Dombrowszky József, Papp Ferenc neve kívánczik ide: az ő ösztönzésük nyomán tanultam meg – az orosz mellett – más szláv nyelveket is legalább az olvasás szintjén, s mélyültem el az ószláv nyelv és írásbeliség diszciplínájában, amelynek aztán szakmai „kroatizálódásom” során vettem később hasznát. Ideáljaim is innen valók: előadóként máig Barta János és Papp István számomra a mérték, s bár az ő magasságukba nem könnyű feljutni, az mégiscsak az ő érdemük, hogy külföldi univerzitás vendégtanáraként – idegen nyelvű előadással is helyt tud állni az ember.

Mindebből úgy tűnhet: egyenes vonalú pálya áll mögöttem. A valóság azért más volt. Mindenért keményen meg kellett küzdenem. Apám korán elhalt, anyám magára maradt, nővérem már férjnél volt, amikor az egyetemre kerültem. Ettől kezdve önfenntartó voltam. Egy ideig a muzsikuspálya iránt is vonzódva hangszerem volt egyetemi éveim alatt a megélhetés biztosítója. A stúdiumok végeztével aztán volt iskolámban kezdtem el a tanári pályát. Szo-

morú időben: 1957-et írtak a naptárban. Igazgatómnak (kiugrott pap volt, ráadásul renegát – nyugodjék békében!) a hatalom iránti mérhetetlen szerializmusa egyszerűen elviselhetetlen volt számomra, amit sokadmagammal (köztük volt tanáraink is) megszenvedtem rendesen, s mert óhaja szerint nem kívántam mozgalmi karriert csinálni, két év után munkahelyemről „önkéntesen kiléptem”. Aki munkaviszonyban volt akkor, tudja: miféle szankciókkal járt egy ilyen döntés (táppénzfelvonás, nyugdíjjogosultság elvesztése stb.). Szerencsére orosz szakos mivoltom megmentett: városunk főiskolájának lektorátusán egy orosz tanári állás hosszabb ideje üres volt, azt foglalhattam el. Naivul azt hittem: az univerzitásszellemiség vesz majd körül. Tévedtem. Az évek múlásával meg kellett tapasztalnom: a kontraszelekció diadalmaskodott itt is. Kitartással, szívós munkával, az olykori gáncsoskodások ellenére fel tudtam építeni szakmai védőbástyáimat. Ennek köszönhetően mára bő félezer tételt számláló bibliográfia (magyar és idegen nyelvű könyvek – 19 kötet –, tanulmányok, esszék, szakmai publicisztika stb.) tanúsítja: a csatát megnyertem. Az persze gyakran elgondolkodtat, hogy mindennek méltánylása nem itthon, külföldön történt meg. Horvátország a Davidias-díjjal ismerte el kroatisztikai, műfordítói, szlavisztikai tárgyú tevékenységemet, a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagsággal, szívesen látott előadóvendége lehettem a tübingeni, bambergi, ljubljanai s a zágrábi egyetem, a spalatói (spliti) Marulianum tudományos rendezvényeinek, sőt a washingtoni Kongresszusi Könyvtár Marulic-konferenciáján is a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémiát képviselve tarthattam előadást.

Lőrincz László

Király Zoltán

költő, műfordító (Csepel, 1933. november 13.)

Ó, én XX. századom!
Micsoda évszázadnak
lehettem szemtanúja
és túlélője! S mi minden
nem voltam én e röpke
hetven esztendő alatt,
míg elsuhan a fejem fölött!
Még felsorolni is hosszú,
hiszen létem hajnalán voltam
„intelligens fiatalember”,
majd sorban: földönfutó
menekült, eminens diák,
a klerikális reakció képviselője,
rohadt ellenforradalmár,
politikai fogoly, gázgyári
segédmunkás, reakciós
osztályidegen, aztán szürke kishi-

vatalnok, tudományos munkatárs, világjáró műfordító, lapszerkesztő, Király elvtárs, kiváló dolgozó és végül diplomata – de párttag soha és sehol. Csak a magyar közművelődés szerény szolgáloja.

Származásomat illetően Ady Endrével vallhatom: „papoknak ivadéka vagyok”. Mind apai, de főként anyai ágon, ameddig vissza

tudtam keresni, az 1760-as évektől napjainkig 46 református lelkész volt a családjunkban és a rokonságunkban,

kevés kivétellel valamennyien a Sárospataki Református Teológiai Akadémián tanultak (jelenleg nyolcan szolgálnak: nagybátyám, öcsém, sógorom, két unokahúgom és három unokahúgom férje). Rendkívül népes famíliáink voltak és vannak, sok-sok gyerekkel. Például anyai nagyapámnak, id. Horkay Barnának tizenegy gyermeke született a kistárkányi parókián, közöttük Édesanyám. Apám Munkácson látta meg a napvilágot, majd tizenöt esztendeig Csapon volt református lelkész, egyben hét gyerek apja. Ez időből egyik nagybátyám jegyezte fel, hogy négy és fél éves koromban (amikor a zongorán kis gyermekverseket zenésítettem meg), ha megkérdezték, hogy hívnak, így mutatkoztam be: „Király Zolika intelligens fiatalember.” De nem innen indult pályafutásom. Mert futni, menekülni kellett. Amikor 1944-ben Csapot bombázni kezdték, majd jöttek a szőnyegbombázások, anyám szülőfalujába. Kistárkányba menekítette édesapám a családot, egy sárpadlós cselédházba. A háború után nem lehetett többé visszatérnünk, mert szülőföldemből Szovjetunió lett. A sors Sárospatakig sodort bennünket. Itt végeztem a gimnáziumot, és itt kezdtem verseket írni. Ösztönszerű volt, hogy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szereztem magyar szakos tanári diplomát 1956 júniusában. Elsőéves koromban voltam egy ideig a klerikális reakció képviselője is, amikor valaki egyszer meglátott a Nagytemplomban, de drága professzorom, dr. Barta János nem engedte kirúgatni jeles növendékét.

Ekkor, az Alföld című folyóiratban jelentek meg először verseim és a Fáklya című, igen rövid életű diáklapban.

Sajóvárkonyba kerültem a Járási Művelődési Házba művészeti előadónak, ám rövidesen beköszöntött 56.

október 23. Ott is igazi népfelkelés volt, és én „népnek” éreztem magam. Tenni akartam valamit azért, hogy megszűnjön a diktatúra, amelynek áldozataként, teljesen ártatlanul, egyik nagynéném férjét malenkij robotra hurcolták, és 35 évesen flekktífuszban pusztult el útban a gulag felé; másik nagynéném férjét 1946-ban az ungvári börtönben szó szerint agyonverték azért, mert magyarnak vallotta magát; anyám öccsét, ifjabb Horkay Barnát pedig hét évre ítélték mint nagyszöllősi lelkészt, és a sarkkörön túl, Kolimán, a tajgában nyolc esztendeig nézhette mínusz ötven fokos hidegben az északi fényt, a gulag egyik barakkjában, tizenhétezer kilométerre nejétől és gyermekeitől. Neki Sztálin halála után, 1955-ben sikerült hazatérnie.

Nos, a megtorlások kezdetével engem is hamar begyűjtöttek, és a miskolci börtönben „nyomozóim” statáriális eljárást és halálos ítéletet szántak szegény fejemnek, bár tettelegesen a légynek sem ártottam, csak más volt a véleményem és meggyőződés, mint az övék. De, hála Istennek, ott volt az a gyakran emlegetett bizonyos hajsza... (Regénybe illő eset, lehet, hogy meg fogom írni.)

Szabadulásom után Pestre jöttem, de két évig még rendőri felügyelet alatt éltem, munkásszállásokon és különféle albérletekben. Más állást nem kaphattam, segédmunkás lettem a Gábor Áron Vasöntöde és Gépgyárban a gázgenerátor-szerelők mellett. Természetesen kerestem az irodalmi kapcsolatokat, rendezvényekre, irodalmi kávéházakba jártam. Csak Nagy László költő fogadott bizalmába, sőt szűkebb baráti körébe. Azt javasolta, hogy a történetek után itt aligha lehetek egy darabig költő, legyek tehát műfordító. Elvitt magával egy hónapra

Bulgáriába, hivatalos kiküldetésben műfordítói tanulmányútra, és rábeszélte, hogy fordítsak bolgár költőket. Így kezdődött műfordítói pályafutásom. Rájöttem, hogy értékes és számkra is megismerésre méltó a kortárs bolgár irodalom. Megszerettem. Más, de rokon világ tárul fel benne előttünk. Halálomig hálás maradok érte Lacinak. Eddig közel húsz gyűjteményes vagy önálló kötetben jelentek meg bolgár műfordításaim, de itt-ott más irodalmakat is fordítottam. Közben élni is kellett: dolgoztam a Szabó Ervin Könyvtárban „repülősként”, aztán egy tudományos kutatóintézet műszaki könyvtárának lettem az igazgatója. Onnan átkerültem a budapesti Bolgár Kulturális Intézetbe tudományos főmunkatársnak, már mint ismert bulgarológus és műfordító. Két év után, megunva a napi tizenhat órás robotot, a Lapkiadó Vállalat vett fel olvasószerkesztőnek a Mai Bulgária című képes havi folyóirathoz, és újságíró is lettem. Mindezek koronájaként 1989-ben kineveztek a szófiai Magyar Kulturális Intézet igazgatójává és első osztályú követségi tanácsosnak. Öt évig szolgáltam itt a két nép kulturális kapcsolatait, s ezért érdemrenddel is megtiszteltek. Micsoda fényes karrier a börtöntől a kultúrdiplomáciáig! – mondhatná bárki, holott csak legjobb tudásom szerint és szinte szenvedélyesen végeztem azt a munkát, aminek a stafétabotját Nagy László adta át nekem és amit a sors rám szabott. S bár közben írtam verseket, amelyek közül az „ártalmatlanabbak” itt-ott néha meg is jelentek, többnyire barátaim és támogatóim közbenjárása vagy ajánlása nyomán, mint Simon

Pista, Váci Miska, Nagy László, sőt Illyés Gyula, aki *Árvíz* című versében családomat is megénekelte Bodroghalászon, de kötetem nem jelenhetett meg, csak a fordításaim. Lassan felhagytam a próbálkozással, ami azt is jelentette, hogy nagyon sok versem már meg sem született, holott talán azok voltak a legjobbak. Negyvenéves voltam, mire valamelyest megteremtettem egzisztenciámat, és megtaláltam életem igazi társát is. Boldog családban élünk, három derék, okos, felnőtt gyermekünk van, két fiú és egy leány, akik friss diplomásként most vágnak neki a XXI. századnak.

Íme, „mogyoróhéjban” életem képe: sajátosan XX. századi sors. Azé a századé, amely óriási tudományos, műszaki és kulturális fejlődést hozott, ugyanakkor iszonyú mélységekig zuhant vissza az emberség, az erkölcs és a hit terén, nemcsak a fejletlen, hanem elsősorban az úgynevezett civilizált világban is. Ha újrakezdhetném, bizonyára másként élném le az életem. De egész életutam alatt őseimnek és családomnak az a jelmondata vezérelt, amely a Károli Bibliában az Ézsaiás könyve 40. fejezet 31. versében olvasható. „De a kik az Úrban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a saskeselyűk, futnak, és nem lankadnak meg, járnak és nem fáradnak el. Isten elhívja Szolgáját, / A nyomorultaknak vigaszul, / A pogányoknak megszégyenítésül.”

Thiraly Zoltán

Petrik Ferenc

jogász (Újpest, 1933. november 20.)

Születésekor mindenki egy batyúval érkezik, amiben a neki kiszabott talentumot is hozza magával. Mit vált be ebből? Van, aki semmit, van, aki többet is, mint amennyit batyujának tartalma megér.

– Fiam, mi lesz belőled? – kérdezte gyakran apám, aki üzletembernek szánt, de ez a reménye 1945-ben – üzemével együtt – szertefoszlott.

Én – batyum tartalmából – mást tartottam értékesnek.

Gézával – dalnoktársam, íróbarátom – már tizenhárom, tizennégy évesen több időt töltöttünk szerkesztőségek folyosóin, cikkel a zsebünkben – mint a gimnáziumban. Arra voltunk büszkéek, ha a Pesti Hírlap vagy a Szabad Száj valamelyik szerkesztője szóba állt velünk. Kamaszként már bejártunk az írószövetségbe – a kutyá nem kérdezte, hogy mit keresünk ott – és csodáltuk, akit akkor csodálni lehetett, Veres Pétert, Illés Bélát, Déry Tibort, pedig nem is ők voltak írói példaképeim, inkább a napilapok irodalmi riportjainak, glosszáinak szerzői.

Néhány nyomtatásban megjelent vicc és „kis színes” után valóságos belső munkatársak lettünk a Cserkészfiúknál (főszerkesztője Varga Domokos volt). Annyira bennfentesek voltunk, hogy a felettünk járó Muray Róbert – később nagy híró grafikus, festő és főiskolai tanár – állatrajzai a mi protezsálásunkra jelentek meg elsőként nyomtatásban. Szépen ívelő újságírói pályámnak a politika vetett

véget, megszüntették a cserkészmozgalmat, s a Cserkészfiúkat is, bár legutolsó számának címlapjáról már Rákosi Mátyás mosolygott arra, aki még kíváncsi volt a lapra. Gézával megállapítottuk, hogy az az újság, ahová mi betesszük a lábunkat, előbb-utóbb megszűnik, ez lett a sorsa a Pesti Hírlapnak és a

Szabad Szájnak is. A kedvem akkor még töretlen volt, folytattam a Március Tizenötödikénél, a Diákszövetség folyóirata volt, igen színvonalas kiállítási lap, fényképekkel, mélynyomással. Itt már megismertem a tördelés rejtelmeit is; micsoda izgalom volt, amikor a szedő azt mondta nekem mint ügyeletes szerkesztőnek, hogy három sort húzzak ki a cikkből, s az ólomból kiöntött fémlapocskákból úgy nyestem le a kihúzott szavakat, amint az asztalos fűrészrel le egy darabot a hosszúra sikerült deszkából. Nagyon élveztem a szerkesztőségi életet, azt, hogy – életemben először – első osztályú hálókocsival utazhattam Diósgyőrbe, a vasgyárba, riportot írni. És azt, hogy tiszteletjeggyel mehettem a Nemzeti Színház bemutatójához, mint aki dolgozni megy, kockás ingben és kitérdelt nadrágban – de ez akkoriban nem is volt feltűnő.

De a fátum itt is beteljesedett: a Március Tizenötödike is megszűnt, a Diákszövetséggel együtt, pontosabban beolvadt az akkor alapított Szabad Ifjúságba. Itt a körülmények tovább keményedtek. Géza – akit időközben

származása és botránya miatt kicsaptak a gimnáziumból és meg sem állt a szentendrei egyházi iskoláig – egyszer meglátogatott a szerkesztőségben, és falféheren lépett be a szobába:

– Egy fegyveres ávós kísért ideig, azt hittem, valamelyik lépcsőfordulóban lelő.

Akkor már ez volt a rend: igazoltatás, kapucédula és kísérő az épületen belül.

A Szabad Ifjúságot azonban nem én szüntettem meg. Az első számban még három cikket lehozták, utána egy ismeretlen káderes behívatott és közölte, hogy kevés a mozgalmi tapasztalatom, újságírói fejlődésemet az szolgálná, ha minden erőmet az iskolai faliújság felvirágoztatására fordítanám. Ezzel elvette igazolványomat, belépjómet, s szívélyesen a kapuig kísért.

Ez délután három órakor volt. Hónapok óta minden este nyolc, kilenc órakor értem haza. Gyalog indultam el a Kálvin térről, végig a Kiskörúton a Nyugatiig, ott beültem a Tejbüfébe. Soha nem éreztem még ilyen csalódottságot. S nem is az volt a fő bajom, hogy kirúgtak a szerkesztőségből. Mit mondok anyámnak, aki büszkeségében elsírta magát, amikor első újságírói fizetésemből (négyezer forint volt, istenem, de nagy pénz!) nyolcvan forintért vettem neki egy vasalót. Miért jövök haza kora délután?

Miután kiűzettem az írók parádicsomából, lassan elkövetkezett az érettségi, s a gimnázium fura urai a politikailag közömbös jogi egyetemre irányítottak. Jogász lettem, de annak a batyunak a tartalma azért elő-előkerült.

A sors különös ajándéka volt, hogy megtaláltuk egymást a televízióval, s megszületett a *Jogi esetek*.

Nagy találmánya volt a *Jogi eseteknek* a fiktív riport. Kezdetől gondot okozott, hogy az esetet hogyan

mutassuk be. Rövid ideig próbálkoztunk rajzfilmmel, narrátorral, majd kitaláltam a riportot. Lemásoltuk, ahogy a dokumentumfilmben feldolgoznak egy történetet. Két-három szereplő mondja el – saját nézőpontból –, amit látott, tapasztalt. Nem színészek tették ezt, és nem irodalmi dialógusokban, az élőbeszéd törvényei szerint. Azt hiszem, én voltam akkoriban a legtöbbet foglalkoztatott filmíró, havonta 30-35 percnyi film forgatókönyvét írtam meg. A *Jogi esetek* nekem mégis azt jelentette, hogy megtanultam a jog hatásmechanizmusát, azt, hogy a jogi normát hogyan fogadják el az emberek.

A *Jogi esetek* első adásáról a sugárzást követő néhány napon belül Hámos György írt kritikát – nem is rossz értékelést. Ezek a kritikák érthetően nem a műsor jogi színvonalát értékelték, hanem kommunikációs – mondhatnám esztétikai – mércével mérték, ami a jogázmesterséget űző műsorvezetőnek valóban szokatlan volt. Mai napig büszke vagyok Gal-sai Pongrác – akkoriban kedvelt és méltányolt – szépírónak egy rangos hetilapban megjelent írására. Így írt: „Egyszer azt mondtam dr. Petrik Ferencnek, a kitűnő jogásznak: ha a televízió dramaturgja lennék, sürgősen rendelnék tőle egy tévéjátékot. Mert több írói talentumot látok benne, mint néhány, főként hivatásos tévédrámaíróban... »Jogi költészet« ez a műsor.”

Sajnálatos esemény vetett véget televíziós pályámnak: kineveztek miniszterhelyettesnek. Itt sem hagyott nyugodni az a konfliktus, ami a jog világa és a való élet között feszül. A jog ugyanis lényegénél fogva ellentmondást hordoz: mindenkinek megszabja, hogy tőle milyen magatartást vár el, ugyanakkor olyan elvont fogalmakkal dolgozik, amit egy egyszerű polgár

nem képes felfogni. A „ne ölj!” parancsa alól a joghallgatónak legalább tíz kivételt kell felsorolnia. Az első könyv, amelyben megfogalmaztam minden – a joggal szemben – felmerülő ellenérzést, a *Perben a joggal* volt, úgy, hogy mégis elkötelezett védőbeszéd volt – a jog mellett. Folytattam a *Törvénybe zárt szerelemmel*, lehet-e emberi érzelmeket paragrafusokkal szabályozni. S *Az elvárásolt tulajdon*, ami akkor íródott, amikor milliárdos értékeknek nem volt valóságos tulaj-

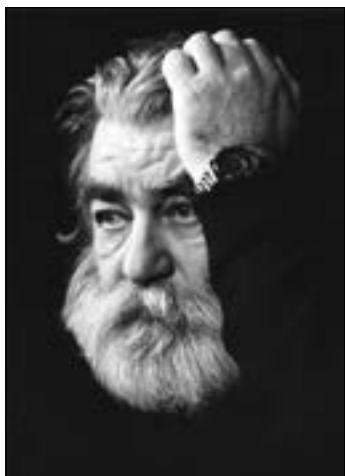
donosuk. Huszonöt könyv, tengernyi cikk, forgatókönyv, törvénytörvény szöveg mi végre?

– Fiam, mi lett belőled? – kérdezhetné apám, s – bár batyum lassan kiürül – nem tudok válaszolni.

Sára Sándor

Sára Sándor

rendező, operatőr (Tura, 1933. november 28.)

„A Színház- és Filmművészeti Főiskola operatőri szakán 1957-ben fejezte be tanulmányait. Diplomamunkája a Gaál István által rendezett *Pályamunkások* című etűd volt. Rendezőként is (*Cigányok*), operatőrként is (*Oda-vissza*, *Tisza – őszi vázlatok*) költőien megformált dokumentumfilmekkel kezdte pályáját, majd a hatvanas és a hetvenes években nemzedékének egyéni látásmódú képírójaként meghatározó szerepet játszott a magyar filmművészet fellendülésében. A legtöbb alkalommal Kósa Ferencnek (*Tízezer nap*, *Ítélet*, *Nincs idő*, *Hószakadás*) és Szabó Istvánnak (*Apa*, *Tűzoltó u. 25.*, *Budapesti mesék*) volt alkotótársa, de jelentékeny filmekben dolgozott együtt Gaál Istvánnal, Rózsa Jánossal, Kardos Ferencsel, Huszárik Zoltánnal, Ranódy Lászlóval és másokkal is. Úgy alkalmazkodott a különböző világ-

látású rendezőkhöz, hogy eközben maradéktalanul kibontakoztatta látványteremtő képességének sokoldalúságát, gazdagságát és kifejezőerejét. Műgonddal megkomponált képein az emberi arc és a magyar táj árulkodó módon vallott arról, hogy mi történt az emberben és az emberrel a történelmi katalizmák során.

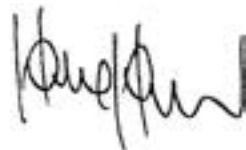
A hatvanas évek második felében rendezőként is bemutatkozott Sára Sándor. Az önéletrajzi motívumokban gazdag *Feldobott kő* (1968) főhőse egy fiatalember, akinek eszmélődése a magyarországi sztálinizmus legkomorabb időszakára esik. „Számon kérik tőled a történelmet s igazuk lesz. Kérd számon a történelemtől az embert s igazad lesz” – hangzik a film mottója, amely maig érvényes ars poeticája a rendezőnek.

A játékfilmes bemutatkozást később olyan munkák követik, mint a *Holnap lesz fácián*, a *Nyolcvan huszár*, a *Tüske a köröm alatt*, a *Könyörtelen idők*, legutóbb pedig a *Vigyázók*.

Sára Sándor pályája a nyolcvanas évek elejétől kezdve ismét a dokumentarizmus igézetében alakul. A televízió megbízásából elkészíti a II. Magyar Hadsereg tragédiáját felidéző 25 részes *Krónikát*, illetve ennek moziverzióját, a *Pergőtűzet*, majd Bábolna múltjáról és jelenéről forgat nagyívű szociográfiát, majd figyelme azokra a kollektív történelmi fájdalokra irányul, amelyekről évtizedeken keresztül tilos volt nyilvánosan beszélni. A bukovinai székelyek közelmúltbeli hányattatásait tárja fel a *Sír az út előttem* című többrészes film-eposz, míg a *Csonka Bereg*, a *Te még élsz?*, a *Lefegyverzett ellenséges erők* és a *Magyar nők a Gulágon* című dokumentumfilmjei a háború következtében idegen fogságba került, elhurcolt és meggyötört emberek sorsával figyelmeztetnek múltunk keserves üzenetére.

Sára Sándor filmjeit több mint félszáz országban vetítették, s számos hazai és nemzetközi fesztiválon tüntették ki díjakkal.

Kitüntetései: 1963 – SZOT-díj, 1968 – Balázs Béla-díj, 1974 – érdemes művész, 1978 – Kossuth-díj, 1983 – Március 15-i Érem, 1987 – kiváló művész, 1991 – Stephanus Rex, 1992 – Emléklap–1956, 1993 – Ullein–Reviczky-díj, 1994 – Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje, 1995 – Tura nagyközség díszpolgára, 1995 – Tőkés László Alapítványi díj, 1997 – Politikai Elítéltek Közösségéért Érdemkereszt, 1997 – Magyar Örökség Díj, 1997 – „Hűség a Hazához” Érdemkereszt, 1998 – Pest megye díszpolgára, 1999 – Magyar Művészetért Díj.”

Bartha Lajos

Könyvtáros, csillagászat-történész (Budapest, 1933. november 29.)

Többnyire zavarba jövök, amikor újdonsült ismerőseim először kérdik meg, hogy mivel is foglalkozom. Ha az igazságnak megfelelően azt vá-

laszodom, hogy a csillagászat – és valamelyest a térképészet – történetével, általában megbocsátó mosollyal, amolyan „nahát, ilyen is van” arckifejezéssel veszik tudomásul. A szókimondóbbak esetleg felteszik a kérdést, hogy mire jó ez nekünk? Meglehetősen hosszadalmas magyarázkodással járna elmondani, hogy például a középkorban, a csillagászat volt „a” tudomány, amelynek fejlődése jelentősen befolyásolt egy sereg másféle ismeretet, a filozófiától, a matematikán át a fémművesmesterségig; a modern fizika és a csillagászat haladása pedig elválaszthatatlan-

nul összekapcsolódik. Magyarázkodás helyet inkább azt válaszolom – ami ugyancsak igaz –, hogy könyvtárvezetőként mentem nyugdíjba.

Visszatekintve úgy látszik, hogy ez a „kétlaki” tevékenység végigkísérte eddigi pályafutásomat. Akik azonban csak szakcikkeimet olvasták (főleg külföldön), vagy ismeretterjesztő írásaimat ismerik, a csillagászat műszereinek, eredményeinek történetkutatójaként vagy tudományos szakíróként tartanak számon.

Lehet, hogy a csillagászat múltjának tanulmányozása egy kissé pótcselekvés is: mivel nem lehettem hivatásos csillagász, az asztronómia (és rokon tudományok) története felé fordultam. Szerepe lehetett azonban az otthoni indíttatásnak. Apám, apai nagyapám könyvtárában bőven találtam természettudományos és műszaki könyveket (bár egyikük sem volt a tudomány tevékeny művelője). Édesanyám rokonaitól pedig már kisgyerekként sokat halottam irodalomról, történelemről. Számomra a humán és a természettudomány mindig is egyformán lebilincselő volt.

Kisdiák voltam még, amikor, *szinte véletlenül*, eljutottam az akkor még egyedüli magyarországi népszerűsítő csillagdába – a gellérthegyi Uránia Csillagvizsgálóba –, és vagy 25 évig minden szabad időmet ott töltöttem. A hivatalos feladat, az ismeretterjesztés mellett, a rendelkezésre álló műszerekkel igyekeztünk tudományos megfigyeléseket is végezni, és talán nem is eredménytelenül.

De az Uránia alapítója és igazgatója, dr. Kulin György – akit az 1950-es években koholt rágalmakkal évekre eltávolítottak a csillagvizsgálóból – karizmatikus személyiségével a tudományos ismeretek széles körű terjesztésének is elkötelezettjévé tett.

Talán ez az elkötelezettség is ösztönzött a sajtó-, hetilap-publicisztikára. 1954 őszén írtam egy rövid tárcát az országszerte feltűnést kelteztet ragyogó tűzgömb-jelenségről, és elvittem az Esti Budapest (az Esti Hírlap elődjének) szerkesztőségébe. A rovatvezető, akinek színe elé kerültem, alighanem az akkoriban még szorgalmazott „munkáslevelező”-nek vélt, és érezhető ellenszenvvel vette kézbe irományomat. Néhány sort átfutva azonban már látható figyelemmel olvasta tovább, majd szemüvege fölött rám pillantott, végigmért és megszólalt: „Hiszen maga tud írni!”

Azóta írtam vagy másfél-két ezer újság- és magazincikket a tudományos újdonságokról és érdekességekről. Ismerőseim néha szememre vetették ezt a „zsurnalizmust”, jómagam azonban büszke vagyok rá. Talán sikerült felélesztenem egy kihaltnak hitt műfajt, a „tudományos tárcát”, amelynek valaha olyan jeles művelői voltak, mint pl. Herman Ottó és Móra Ferenc. Ami pedig fontosabb, valóban széles körhöz jutottak el ezek a tárcák. Sajnos a mai sajtóból eltűnt ez a műfaj.

Az 1950-es évek elején kerültem kapcsolatba a csillagászat történetével: ekkoriban rendeztük be az első – és sajnos rövid életű – csillagászati múzeumot. Elbúvöltek a régi korok műszerei, de az is érdekelt, kik használták ezeket a száz-kétszáz esztendősközöket.

Már ekkor meglepett, hogy milyen szegényes, egyoldalú és hiányos a magyarországi csillagászat történetének addigi irodalma. Ezek nagy része komoly bibliográfia nélkül, gyér irodalmi és levéltári hivatkozással alig felel meg a történetkutatás igényeinek. Csillagvizsgálóink berendezéséről, az eszközök használatáról, az elért eredményekről alig adtak felvilágosítást.

Szinte újra kellett kezdeni a történet-tudományi igényű adatfeltárást!

Így hát lassan – és ha nem is mindig, de többé-kevésbé tervszerűen – neki kellett látnom a hiányzó adatok gyűjtésének. Ez az unalmasnak tűnő bogarászás azonban ismeretlen (vagy elfeledett) adatok sorát, meglepő eredményeket tárt fel. Izgalmas feladat volt Janus Pannonius költeményeiből felderíteni a jeles humanista csillagászati felfogását, vagy Jókai írásából kihámozni, hogy milyen ismereteket nyújtottak számára a korabeli népszerűsítő könyvek és a saját, kis távcsövével látott égitestek. (Ez is a csillagászat történetéhez tartozik!)

Kezdetben jóformán csak magam foglalkoztam ezzel a tárggyal. Az 1970-es évektől azonban már mások is (örvendetes módon a közép- és fiatal korosztályból) foglalkoznak ilyen témákkal. Különösen nagy siker volt 1968-ban az egri főiskola csillagászati múzeumának tervezése és megnyitása (az Országos Műszaki Múzeum elődszervezetének megbízásából).

Egyébként is lendületet adott ehhez a munkához az Országos Műszaki Múzeum és az adatok közlésének lehetősége a múzeumi évkönyvekben. Ezeknek az eredményeknek tükrében a hazai csillagászat múltja sokkal gazdagabb, az európai tudomány fejlődéséhez szorosabban kapcsolódónak

mutatkozik, mint azt korábban megítélték. Ennek a múltnak részletesebb feltárására az 1980-as évektől, a TIT, majd a újjáéledő Magyar Csillagászati Egyesület és egyes vidéki szervezetek együttműködésével sikerült rendszeres *Csillagásztörténeti konferenciákat* szervezni, amelyek némelyike már nemzetközi jellegű volt. (Az 1986. évi esztergomi Regiomontanus-émléküléssel még az akkori belügyminiszterium rosszállását is sikerült kivívnom, mivel nem kértünk engedélyt nemzetközi konferencia rendezésére.)

Kezdetől fogva fontosnak tartottam, hogy mindazt, amit feltártunk, a külföldi szakemberekkel és intézményekkel megismertessem. Az angol, német szakfolyóiratok cikkein kívül, az elmúlt két évtizedben számos külföldi konferencián (jobbára saját zsebből utazva) ismertethettük a magyarországi csillagászat, térképészet és műszergyártás múltját. A legszebb elismerés ilyenkor az, amikor a külföldi szakemberek megjegyzik: eddig nem is tudtuk, hogy Magyarországon ilyen jelentős tudományos munkát végeztek!

Novemberben tölti be hetvenedik életévét:

1. **JUHÁSZ-NAGY Sándor** orvos, kardiológus (Debrecen)
KELEMEN Endre újságíró (Keszthely)
MORITZ, Helmut osztrák geodéta (Graz)
TAMAMES GÓMEZ, Ramón spanyol közgazdász (Madrid)
3. **DUKAKIS, Michael Stanley** amerikai politikus (Brookline, Massachusetts)
SZEN, Amartia Kumar indiai közgazdász (Szantiniketan, Bengália)
5. **LONG, Millard F.** amerikai közgazdász (Wilkes-Barre, Pennsylvania)
6. **FARKAS György** villamosmérnök (Budapest)
KLEIHUES, Josef Paul német építész (Vesztfália)
9. **BOZÓ Sándor** agrármérnök (Pozsony, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
LÁSZLÓ Elemér vegyész-mérnök (Gógánfa)
PINTILIE, Lucian román rendező (Tarutino – ma Moldávia)
10. **NOVÁK Zoltán** esztéta, művelődéstörténész (Kunszentmiklós)
SZILÁDI József térképész (Újpest)
11. **BODÁNSZKY Hedvig** orvos, gyermekgyógyász (Budapest)
13. **CAGLIOTI, Luciano** olasz kémikus (Róma)
HARTLING, Peter német író, újságíró (Chemnitz)
PETHŐ Menyhért növényfiziológus (Pátroha)
14. **ANDRÁS Ferencné** hímező (Szakmár)
16. **MARSHALL, Colin, Sir** brit üzletember
19. **KING, Larry** amerikai újságíró (Brooklyn, New York)
POPPER Péter pszichológus, közíró (Budapest)
20. **KRAUSZ, Naftali** újságíró (Budapest)
SENKER, Jozsef izraeli orvos, szülész-nőgyógyász (Krakkó, Lengyelország)
- SZABADOS László** mérnök (Somodor)
- WÄSTBERG, Per** svéd író, publicista (Stockholm)
21. **LOVÁSZ Gabriella** pedagógus (Budapest)
23. **PENDERECKI, Krzysztof** lengyel zeneszerző, karmester (Dębica)
26. **POZSGAY Imre** politikus (Kóny)
29. **KESERŐ Ilona** festő (Pécs)
ROSENQUIST, James amerikai festő (Grand Forks, Észak-Dakota)
30. **GÁLFALVI Zsolt** kritikus (Marosvásárhely, Románia)

Pásztor Gábor

képgrafikus (Tura, 1933. december 3.)

Az Iparművészeti Főiskola belsőépítész szakán kezdtem tanulmányaimat. A Képzőművészeti Főiskolán Bernáth Aurél és Ék Sándor növendékeként 1960-ban végeztem grafika szakon. 1965-től 1993-ig a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában tanítottam. 1990 óta a Képzőművészeti Egyetem docenseként a képgrafika szakon tanítok. 1992 óta vagyok

a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja. 1960 óta veszek részt rendszeresen hazai és nemzetközi kiállításokon egyaránt: magyar képzőművészeti kiállítások, Fiatal Művészek Stúdiójának kiállításai, Miskolci Grafikai Biennálék, Esztergomi Fotóbiennálék, a Makói Művésztelep kiállításai, Dürer emlékére című kollektív kiállítás, Hommage à El Greco című kollektív kiállítás stb.

1968 – Műszaki Egyetem Diákotthon: Szakner–Major–Maurer–Pásztor. 1972 – A. K. K. I. Kiállítóteremben: Kondor–Melocco–Pásztor. Külföldi kiállítások: 1967 – Ljubljana, Tokió, Firenze. 1968 – Berlin, Kiel, Athén, Essen. 1970 – Sao Paolo. 1977 – Párizs, Madrid stb. Grafikáim hazai és külföldi gyűjteményekben egyaránt megtalálhatóak.

Jelentősebb egyéni kiállításaim: 1967 – Dürer Terem, Budapest; Col-

legium Hungaricum, Bécs, Graz. 1973 – Csók István Galéria, Budapest. 1974 – Miskolci Galéria, Miskolc. 1976 – Uitz Terem, Dunaujváros. 1978 – Varso. 1983 – Helikon Galéria, Budapest. 1991 – Mini Galéria, Miskolc. 2000 – Horváth Endre Galéria, Balassagyarmat. 2001 – Bartók Béla Kulturális Otthon, Tura.

Díjaim: 1967 – A Bécsi Europahaus Kiállítás,

II. díj; A Párizsi Fiatalok Biennáléján. 1968 – Munkácsy Mihály-díj. 1969 – Országos Miskolci Grafikai Biennálé, nagydíj. 1977 – Madridi Grafikai Biennálé díja. 1986 – Érdemes művész kitüntetés. 1989 – Országos Miskolci Grafikai Biennálé nagydíja; Hatvani Portré Biennálé II. díj, Hatvan. 1991 – Csillag Albert-alapítvány díja. 1992 – Nemzetközi Kisgrafikai Biennálé, Újpest, nagydíj; Szegedi Nyári Tárlat, nagydíj. 1993 – Győri Nemzetközi Grafikai Biennálé, nagydíj. 1994 – Magyar Köztársaság Tisztikereszt Érdemrend; Vásárhelyi Őszi Tárlat, nagydíj (Tornyai érem); Esztergomi Fotó Biennálé. Fotogram. Pajta Galéria Díja. 2002 – Miskolci Nemzetközi Grafikai Biennálé, Életműdíj.

Gálszécsy András

jogász (Szekszárd, 1933. december 7.)

A szekszárdi kórházban születtem. Családom tipikus magyar középosztálybeli familia volt. Felmenőim között mindkét ágon tisztviselők, katonatisztek találhatók – annyi földbirtokkal, hogy gondtalan anyagi biztonságban élhessenek. Édesapám is eredetileg katonatiszt volt, de mivel édesanyám a házassága miatt nem volt hajlandó feladni mohácsi jómódú környezetét, ő „váltott”, és rendőrtiszt lett belőle ott.

Ez a családi környezet és anyagi háttér a későbbiekben személyes sorsomat meghatározó jelentőségűvé vált. 1945 után először a földvagyon, majd apám tiszti rangja és beosztása – városi járási rendőrkapitány volt a nyilas időkig, majd a kommunista hatalomátvételig – ment veszendő-

be. 1950-ben pedig minden ingó és ingatlanvagyonunkat végleg elvesztettük.

Az én személyes életemben a szép és kényelmes gyerekkor végeként a döntő változás 1950. június 21-ének éjjelén történt. Ezen az éjszakán hat géppisztolyos ÁVH-katona és egy tiszt ébresztett bennünket. Mintegy félórás csomagolási időt engedve a vasútállomáson álló szerelvény egy marhavagonjába kísérték. (A maximum 50 kg-os csomagban csak élelmiszer, ruhanemű és ágynemű lehetett, ezt gondosan ellenőrizték.) Két ór a vagonban velünk maradt. A vonat Pécssett és a Ferencvárosi rendező pályaudvaron újabb kocsikkal egészült ki és háromnapos „utazás” után a Hortobágy-halastói vasútállomáson állt meg. Addig a vagonból sem mi, sem az örök nem szállhattunk ki, minden dolgunkat egymás előtt egy vödörbe intézhettük, amit ha megtelt, egyszerűen kiöntöttünk a kicsit nyitott vagonajtón. Útközben azt ettük – az örökkel együtt –, amit mi hoztunk magunkkal, ivóvizet a két állomáson bádognakánában külső örök adtak be a kocsiba. Tisztálkodásról szó sem lehetett. (Kánikulai július volt abban az évben.)

A vonatról leszállva csoportokba osztották az embereket. Mi mintegy harminc kilométeres gyalogmenet után a Borzaspusztán létesített táborba kerültünk kb. négyszázan, zömmel a déli határvidékről, férfiak és nők, csecsemőtől az aggyastyánig. Két birkahodályban „laktunk” kétszázán-kétszázán eleinte a földön szalmán, később kb. egy év után fabarakkokban, emeletes ágyakon, még később Mihályhalmán egy vasbeton marhaistállóban. Mezőgazdasági és földmunkát végeztünk napkeltétől napnyugtáig, fegyveres-kutyás örök díszkíséretében. Még nem voltam tizenhét éves, amikor oda kerültem, és 34 hónap után, 1953 október végén szabadultam. Bírót, ügyészt sohasem láttam, egy elbocsátó levélen kívül irat ügyemben vagy családom ügyében tudomásom szerint nem keletkezett.

Amikor szélnek eresztettek bennünket, mehettünk bárhová – kivéve Budapestet, az öt legnagyobb vidéki várost és ahonnan elvittek bennünket. Mi a szüleimmel és egy zsák az „eredetiből” még használható holmival bajai rokonainkhoz mentünk. Ők befogadtak bennünket, és elláttak olyan ruhákkal, amelyekben

már ki lehetett menni az utcára. Nekem nem sokáig, mert 1953. december 4-én két évre behívtak munkaszolgálatos katonának. 1955 novemberében szereltem le attól az alakulattól, amelyik egy évvel később a Kilián laktanyában sokáig ellenállt az orosz tankoknak, pedig „lapátosok” voltunk, nem fegyveresek.

1956 januárjától 1963 októberéig Pécsen egy építőipari vállalatnál előbb órabéres segéd munkásként, később raktárosként dolgoztam. Esti tagozaton tanultam, 1959-ben érettségiztem, és a Dózsa SE-ben sportoltam. Ennek sportirodájában kaptam életem első tisztviselői munkáját, és meggyőződés szerint ajánlólevelüknek köszönhetem felvételemet a Pécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi Karára 1964-ben. Hiába értem el ugyanis a felvételi vizsgán az akkor maximális 20 pontból 19,5-öt, az én „kádereimmel” aligha vettek volna fel e nélkül. Még ebben az évben baráti segítséggel a megyei tanács munkaügyi osztályán lettem előadó, majd – mivel családi nevem egyes megyei vezetők fülében még mindig nagyon rosszul csengett – 1966. januártól Budapesten a Fővárosi Tanács munkaügyi főosztályán folytathattam ezt a munkát. Budapesten a kutya sem ismert, így innen pályám már simábban alakult. Két és fél évig még hetenként visszajártam Pécsre, lakás híján ugyanis 1962-ben „elvett” feleségem, és 1965-ben született kislányom 1968-ig még ott maradt.

Soraim vészesen fogynak, így a számomra konszolidálnak tűnő, fokozatos előmenetelt adó húsz évet csak tómondatokban írom: 1970–74 – Országos Tervhivatal, főelőadó, 1974–75 – KSH, osztályvezető, 1975–79 – Állami Népeség-nyilvántartó Hivatal, főosztályvezető, 1979–81 – Pénzügyi Központ, igazgató-helyettes, 1981–90 – Semmelweis Orvostudományi Egyetem, gazdasági főigazgató-helyettes. Párttagság: Ø.

A rendszerváltozás után egy barátom közvetítésével Boross Péter titkárságának vezetője, majd 1990 decemberétől 1992 márciusáig utóda lettem a polgári titkosszolgálatokat felügyelő miniszteri székben. Ez időtől a kormányzati ciklus végéig nyugalmazott miniszterként a miniszterelnök személyes tanácsadója voltam, majd 1995 októberétől 2001. júniusig az MNB biztonsági ügyvezető igazgatójaként dolgoztam. Ma az MNB elnökének tanácsadója vagyok.

Jelentősebb egyéb elfoglaltságaim: tagja vagyok a Malév Rt. felügyelő bizottságának, az 1956-os kutatóintézet kuratóriumának, alelnöke a Magyar Atlanti Tanácsnak. Párttagság: Ø.

Amire talán büszke lehetek, sohasem volt „konjunkturális” baráti köröm. Volt katonatársaimtól volt főnökeimig számos ember tisztelettel meg barátságával évtizedek óta.

Azt hiszem, a pályám 1950 júniusa és 1990 decembere között elég jól tükrözi a XX. század Magyarországnak történetét. Még sok „apróságról” írhattam volna. Édesapámról, aki 1959-ben lóápolóként halt meg; édesanyámról, aki késő öregkoráig kísérte életemet egyre fokozódó örömmel és büszkeséggel; feleségemről, aki kitűnő érettségivel sem tanulhatott tovább 1958-ban, mert az édesapja ludovikás tiszt volt, és még sok minden másról, ami ebbe a közel hetven évbe belefért. De ami elmúlt, elmúlt, legfeljebb tanulságként lenne érdemes foglalkozni vele. Sokkal fontosabb a jövő, a két szép unokám, akiknek, remélem, sokkal kellemesebb, de unalmasabb élete lesz. Bár az én nagyapám az első világháború és Trianon után biztosan ezt gondolta rólam is 1933-ban...

Halász László

pszichológus (Budapest, 1933. december 7.)

Nem emlékszem, hány éves voltam, amikor először gondoltam arra, hogy egyszer én is lehetek majd hetvenéves, de az pontosan előttem van, hogy az ötletet képtelennek tartottam. Most viszont, testközelben ahhoz, ami egykor beláthatatlan távolinak tűnt, meghökkenek, hogy

milyen hamar ideértem. Nem mintha keveselném a fordulatokat, amelyeket megélhettem. Éveim gyarapodásával sem láttam őket előre – ebben tehát tátott szájú fiatal maradtam, és elmaradt bölcsülésem helyett résztvevő (ön)megfigyelőként a csodálkozás újabb és újabb alkalmaihoz jutottam.

Szorongásba oltott ámulattal tapasztalom, milyen sok tanult és erkölcsre adó ember sem hajlandó tudomásul venni azt a banális felismerést, hogy az életet élhetővé tenni sokkal nehezebb, mint amilyennek látszik – hogy nagyot rontani rövid idő alatt sokkal könnyebb, mint kicsit javítani tartósan – hogy ködös ábrándokat erőnek erejével átültetni a valóságba altruista célok, kollektív hitrendszerek bűvöletében iszonyatos pusztításhoz vezet, amilyenhez foghatóra az egyéni önzés soha nem képes. Merő áztatás az, hogy a totálisan féktelen képzelet múlt századi beteljesülései, borzalmaik folytán egyszer s mindenkorra kizárják variációs ismétlődésüket. Egyáltalán, mégoly örült vagy képtelen fantáziálás mi más, mint a lehetőségek felvillantása? Ha a technikai feltételeket előbb-utóbb megteremtik,

az örültség átértékelődik és a képtelenség élménye tovatűnik.

A csodálkozás nem feltétlenül derűsebb, de mindenesetre súlytalanabb alkalmait köszönhetem jó ideje a mai magyar profi labdarúgónak. Előre szüntelenül sikert arat, visszatekintve sorozatosan veszít. Egyre

kevesebbet tud, de mindig tudása alatt szerepel. Állandóan készül, hogy tehetségét megmutassa, csak éppen a következő meccs éri készületlenül. Csalódása őszinte: mindig először csalódik. A legfontosabbat viszont megtanulta. A kudarcot pillanatok alatt elfelejti, nehogy fékezze erői kifejtését és gátat vessen további sikereinek. Hogy azután pályája végén bevonuljon a hazai labdarúgás legendáriumába. Legalább az ő fényes múltja legyen biztató a sivár jelen előtt. Mivel egy hosszabb életszakaszon át az ember csak közelesen tudja egyenletesen kiadni a minimumot magából, itt is akad egy-két, ott is egy-két jó perc. Belőlük megköltethető a múlt nélküli múlt. Folytonosság teremődik ott, ahol a folytonosság kiáltó hiánya tántog, miközben az események nagy tömbjei megsemmisülnek. Úgy múlt, hogy nem az.

Ez a konstrukció – kellett csodálkozva ráébrednem – jócskán túlnőtt eredeti (?) hatókörén. Musiltól tudjuk, hogy a tulajdonságok nélküli embernek is meg lehetnek a legtöbb embert jellemző tulajdonságai. Mégsem tartoznak igazán hozzá. Elveszett

a rendezőelv, a hit „a felsőbbrendű egészben”, ami összetart. Semmi sem állandó, minden átalakulhat, felbomolhat benne, miként magában a világban. Tájainkon a múlt nélküli emberben, ebben az inkább orwelli, mint musili teremtményben a múlt bomlik fel és alakul át. A tulajdonságok nélküli ember szüntelenül vizsgálja önmagát – ez a legfőbb cselekedete. A múlt nélküli ember egyenesen irtózik ettől. A tulajdonságok nélküli ember mögött a metafizikai semmi, a múlt nélküli ember mögött a vállalhatatlan részletek sora.

A képzelet boldogan ragad meg minden alkalmat, hogy a pompásan üzemelő felejtés közreműködésével a tényleges emlékek helyére lépjen. A múlt nélkülivé tákolt múlt a gesztusok ismétlődésével mégis árulkodik. Így az ember joggal érzi, hogy alapjában hű maradt önmagához és mindegyik pálfordulása az első. Hiszen – megcsúfolva Saulus-Paulus grandiózus lélektörténeti tettét, amelyre a kifejezés a lényegét eltakarva utal – énje egy mindenkori érdekével és helyzetével. Aki hosszú ideje van a pályán, az önbecsülését veszélyeztető kínos események önkényes törlésében, hitelének elvesztésében is irigylésre méltó számú lehetőségekhez jutott. Korosztályom előnye tagadhatatlanul tetemes. De ha – mint méltányos – időarányosan átlagolunk, a mezőny meglehetősen kiegyensúlyozott. Egymást licitálva, egy nagy vigasztalan bolyban tömörül idős és fiatal úgy, hogy politikai, nemi, vallási, faji hovatartozás mit sem számít.

Bár követve az ősi gyógyászati alapszabályt, sikeresen elkerültem az olyan helyzeteket, amelyekben másoknak árthattam, tudom, ez kevés.

Sajnos azzal nem dicsekedhetek, hogy sokaknak a segítségére lehettem. Bár legrégebbi írásaimon (akár csak egyetemi előadásaimon) sem kellene azért változtatnom, mert az aktuális ideológiai konjunktúrának megfelelő frázisok és tárgyyszerűtlenségek terhelik, ez úgyszintén kevés. Euripidésszel vallom, hogy aki nem mondhatja ki, amit gondol, az rab-szolga. Hiába nem hirdetem fordítottját annak, amit gondoltam – hiába nem nyújtottam meggyőződésemmel ellentétben kezemet (és nézeteimet) anyagi és szimbolikus kedvezményekért, van okom a szégyenre.

Nem mondtam mást, mint amit gondoltam, de bizonyos helyeken bizonyos személyek előtt bizonyos dolgokról következetesen eszembe se jutott azt mondani, amit gondoltam. Tehát hallgattam. Igyekeztem kicsire összehúzni magamat, meglapulással is csökkentve az esetleges egzisztenciális fenyegetést. Nem valamiféle kollektív elfojtás alanyaként, hanem nyilvánvaló tudatos helyzetfelmérés okán. Megalkudtam olyan körülményekkel, amelyeket felnőtt életem java részében abszurdnak találtam. Bár erről nem könnyen és főleg nem tartósan feledkeztem meg, legnagyobb abszurdumként évtizedeken át mégis úgy éltem, mintha a körülmények normálisak lennének. Vagyis – olykor szó szerint is – jó pofát vágtam hozzájuk. Ez a szégyenarc meg-megjelenik amikor a tükörbe nézve végre egy kedves arcot kívánok látni, és figyelmeztet: lehetsz különös, de nem vagy kivétel.

Holmér Linder

Balogh Lajos

nyelvész (Bük, 1933. december 14.)

Hetven év felé közeledve minden emberben önkéntelenül is fölmerül a kérdés, mi végre vagyok én a világon. Az elmúlt évtizedek alatt a makrovilág eseményei elzúgtak fölöttünk. Háborúk rengettek meg országokat, megdönthetetlennek hitt birodalmak omlottak össze egyik napról a másikra, forradalmak tömegeket vittek ki az utcára, elfojtott sérelmek törtek hirtelen felszínre puskaropogás közepette, holttestek feküdtek az aszfalton, az emberek nem tudták, mikor, hol csapódik be egy-egy bomba, hol robbant fel egy

öngyilkos merénylő autókat, házakat, békés járókelőket.

Ilyen siralmas lett volna talán az elmúlt évszázad? Miben lelték örömeiket mindazok, akik velem együtt átéltek belőle hét évtizedet? Ezt mindenkinek magának kell megítélnie. Elsősorban a család, aztán a választott hivatás, az elvégzett munka az, ami számvetésre készlet bennünket.

Amikor a hatvanas évek elején nyelvészprofesszorom, Benkő Loránd hívására följöttem Pestre, a Nyelvtudományi Intézetbe, gyökeres fordulat következett be az életemben. Nemcsak azért, mert megnősültem, hamarosan két gyermekünk is született, hanem azért is, mert itt, a nagyvárosban kellett új egzisztenciát teremtenem. Kezdetben albérletben laktunk, majd lassacskán sok-sok lemondás, puritán életvitel közepette sikerült összehoznunk azt a családi fészket, ahonnan útnak indultak a gyerekeink, ahol most is nyugalomban tölthetjük napjainkat.

Sokat gondolkodtam azon, vajon otthonommá vált-e igazából ez a nagyváros. Csak félig. Megvan még Vas megyében, Bükön az ősi családi ház, amely szüleim halála után az enyém lett, ahova gyakran leutazunk egy-egy hétre, ahol az öt unokával gyarapodott nagycsalád is mindig jól érzi magát.

Ami a választott hivatást illeti, számvetésként arról is szeretnék néhány szót szólni, vállalva azt a kockázatot, hogy olyan szakmai kérdéseket érintek, amelyek keveseket érdekelnek. A feleségemtől származik az a mondás, hogy egész életemben a nyelvtudomány napszámosa voltam. Rengeteg könyvet, kiadványt szerkesztettem, mások kéziratait javígtattam hónapokon át, konzultáltam szerzőkkel, kezdő és amatőr szakemberekkel. Sok időt vett el tőlem ez a munka, de most is állíthatom, nem bántam meg, amit tettem, mert a polcon sorakozó könyveket azért a magaménak érzem akkor is, ha nem az én nevem alatt jelentek meg.

Ami az elméleti alapvetést illeti, van néhány olyan témakör a magyar dialektológiában, amelyben – úgy érzem – előrelépést jelentettek a tanulmányaim. Elsősorban a tájszavak meghatározására gondolok, azon belül is a lexikai negatívum fogalmára, arra, hogy a táji szókészlet rendszerében azt is figyelembe kell venni, ami hiányzik onnan, de a köznyelvben megvan. Ennek a felismerésnek a nyomán már olyan tájszótár is megjelent, amely egy településről a hiányzó szókészleteti elemeket sorolja fel.

A hetvenes évek elejétől kezdtek foglalkozni az európai dialektológiában a nyelvi regionalitás szintjének mérésével. A köznyelv hatására a nyelvjárások átalakulóban vannak. Archaikus jellegük megszűnőben van, különösen az újabb generáció már falun is a sztenderdhez közelebb álló nyelvváltozatot használ. Az átmenetiség szintje mérhető, de minden nyelvben más-más eszközöket kell erre alkalmazni. A magyarban sikerrel járt egy olyan fonémastatisztikai módszert kidolgoznom, amely megoldotta ezt a problémát.

Nem fárasztom tovább az olvasót szakmai kérdésekkel, talán még csak annyit, hogy nagy örömet jelentett számomra két nemzetközi munkában való részvétel: az egyik az *Európai nyelvatlasz*, a másik pedig a szűkebb régióra kiterjedő *Kárpát nyelvatlasz*. Sokat mesélhetnék a nemzetközi szerkesztői bizottság üléseiről, többek között arról is, hogy miként szűrődött be egy ilyen látszólag semleges tudományterületre a politika. Negyed százada már, hogy tanítok az egyetemen, és bizonyára nagy élmény lenne az is, ha beszámolnék arról a négy és fél évről, amelyet az önálló Ukrajna megalakulása idején vendégtanárként töltöttem el az Ungvári Egyetemen.

Végezetül egy olyan témát említenék, amely nem kapcsolódik szorosan az eddig elmondottakhoz. A hatvanas évek közepén Végh József kollégám, szobatársam, akitől nagyon sokat tanultam szakmai és emberi vonatkozásban egyaránt, elvitt engem evezni a Dunára. A többszöri kiruccanásokból nagy szerelem lett a vízi élet iránt. Azóta is szabad időm jelentős részét a vízben töltöm, most már a családdal, unokákkal és a kialakult baráti társasággal. A választék is bővült. A Duna mellett sorra kerültek a hazai folyók, a Tisza, a Rába, a Répce, a Hernád, és külföldön a Bodeni-tó, a Genfi-tó, német folyók közül az Altmühl, a Weser, és a nagy élmény, a tengeri evezés Görögországban és Dalmáciában. Az Adriára szinte minden évben elmegyünk egy-két hétre kajakozni.

Balogh Lajos

Giczy János

festőművész (Alszopor, 1933. december 28.)

Különös szerencséje a sorsomnak, hogy Alszoporon születtem. A falu, ha jól emlékszem, 65 házból állt. Itt már, a Dunántúl végén a Kisalföld síkja dombokká változik, s a látóhatár szélén az Alpok nyúlványaival egyesül.

Ez a falu bizony kicsi volt, de azért rendelkezett evangélikus népiskolával, ami gyerekkoromban kitűnő iskola volt, s valószínű, hogy leginkább a tanító érdeméből. Persze volt itt vegyesbolt, kocsmá, tűzoltószertár önkéntes tűzoltósággal. Sorolhatnék még különféle szerveződések, de csak egyet említek még: a század elején nőegylet is működött. Volt még egy szép harangtorony is téglából, amely ma a Szentendrei Falumúzeumban található.

Bár a falunak a nagy része a reformáció elterjedése óta ma is evangélikus, a felszopori faluvégen álló kicsi, késő Árpád-kori istenháza a XVIII. század eleji vallási villongások óta a katolikusoké. (Felszopor Alszopornak ikerfaluja. A XIII. században még mindkettőt együtt említik Terra Zupurként, a későbbiekben, a XIX. század végéig Alsó-Szoporként és Felső-Szoporként szerepel, a mai közbeszédben is még sokszor így nevezik.)

A XVII. században a soproni országgyűlés a megye egyik artikuláris helyének (ahol istentiszteletet tarthattak az evangélikusok) Nemeskért jelölte meg, több mint harminc község számára. Itt épült fel a lutheránusok büszkesége, a nemeskéri templom 1732-ben. Különös, varázsos hely ez a templom fehér falaival s fenyőszagot árasztó karzataival, padsoraival, melyeken ugyanott ültek apám, öregapám s az ő apjuk, öregapjuk: néhai parasztok, ácsok, csizmadiák, kismemes gazdák. Az ő szellemük ott volt, s talán ma is ott van a gyerekkorom falujában.

Nekem öregapámtól, öreganyámtól s szüleimtől közvetítődtek a régiek igazságai: hogy a világ kerek egész, mindennek megvan a maga ideje, vannak örök és mulandó dolgok. Az igazság létezik, és az Isten számon tartja cselekedeteinket. Gyerekkoromban a faluban még minden és mindenki ehhez igazodott. De jött a háború, jöttek a különféle kemény és puha diktatúrák, melyek azt mondták: nem az az igazság, amit eddig annak hittetek, hanem az, amit mi annak mondunk, s nincs Isten, és nem tartja számon senki a cselekedeteiteket.

Ahogy tanulmányaimat elvégeztem, még javában tartott ez a kilátástalan világ. Festő lettem, lassan önálló festő. Képeimen embereket keltettem életre, valami lebegést próbáltam létrehozni, hogy érzékeltessem a világ fölött érzett kétségbeesést, bizonytalanságot, de a régebbi századokból s gyerekkoromból átderengő boldogságlehetőségeket is.

A hetvenes években, amikor a szülőházamat lebontották, megástam a kemence környékét; az a szokás, hogy a kemence építésekor sok apró cserép-

darabot falaznak be, különösen az aljába, hogy a meleg a fűtés után sokáig megmaradjon. Talán az elmúlt százötven, de lehet, hogy kettőszáz esztendő törött cserepeinek mustrája volt itt. Találtam mindenféle edénytöredéket és sok apróra törött szemes kályhacsempét. Sohasem hallottam róla, hogy itt lett volna szemes kályha, de apám, sőt öreganyám sem tudott róla. De mint a megtalált darabok bizonyítják, lehetett ilyen, csak elfelejtődött. Ekkor jöttem rá, hogy nekem Alsószopor, a falunk ilyen többrétegű jelenség: ha leások a földbe vagy az emlékezetbe, s keresek-kutatok régi holmik, eszközök, események után, sosemvoltnak vélt, de valójában csak elfelejtett dolgok kerülnek elő, ismerősökkel keveredve. Szürrealista világ ez: tárgyak, emberek, élők és rég meghaltak. Mindez egymás mellett, egymás alatt térben és időben. Benne van a nem létezőnek hitt kályhaszem otthonról, apám emlékei a régen elbontott, a tegnapi megelőző házról, az anyám fonta vászonkendő és nagyapám, nagyanyám állatai, szerszámai ugyanúgy, mint dédapám, Adorján Kálmán keze írása 1859-ből egy régi asztallapon. Én, a késői utód ebből az asztallapból egy szárnyas oltár fedőlapját készítettem, melyen ma is ott van az írás: dédapám beleírt az én festményembe. Üzen több mint ötnegyed évszázad távlatából.

Nekem a dolgok itt így vannak jelen. Így, a régiek és az újak együtt, néha külön, ismerőségükkel és titokzatosságukkal. A képeim is így kezdtek épülni: néha egymás fölé rakott rétegekkel, egyre ritkábban egyidejű, egylátású módon, mindinkább egész és rész egymás mellé helyezésével (egymás erősítésével). Így léptem ki a megszokott formából, de mégis ahhoz kapcsolódva, reményeim szerint új jelentést kifejezve.

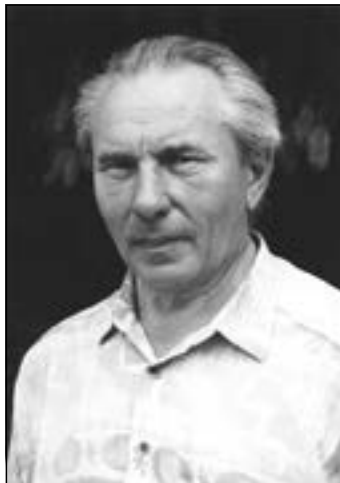
Giozy János

Huszthy Árpád

festőművész (Nagybánya, 1933. december 28.)

Családi körülményeink kimondottan rosszak voltak. Édesapám pénzügyőr, édesanyám óvónői képesítéssel rendelkeztek, ellenben állami állást nem kaptak azért, mert nem voltak hajlandóak letenni a román államnak a hűségesküt. Ez a helyzet 1940-ben Észak-Erdély Magyarországhoz csatolásával jóra fordult.

Édesapámtól a festés szeretetét örö-

költem, a környezettől pedig a tanulás lehetőségeit. A nagybányai festőiskola már megszűnt, de a letelepedett művészek még dolgoztak, sőt sokan kevés időre visszatértek. A szabadban dolgoztak. Kisgyermekként letelepedtem mögéjük, s legnagyobb szórakozásom az volt, amikor végignézhettem egy-egy kép elkészültét. Nem is sejtettem, de akkor na-

gyon komolyan tanultam. Tudtam, mit lát a festő, mégis a vászonra másként rajzolja fel. A kompozíció fogalmát nem ismertem, de láttam a lényegét. A színek sem egyeztek meg a valóságban látottakkal, mégis az összhatás a hangulatot felerősítve tükrözte. Kaptam vízfestéket. A látottakat megpróbáltam én is megcsinálni. Egy-két művésznek néha meg is mutattam. Pár festő, amint látta az érdeklődésemet, szóba elegyedett velem, magyarázott, tanított. Akadt olyan is, aki elkergetett, nem engedte, hogy nézzem, ellenben azoktól, akik arra ösztönöztek, hogy ne csak azt fessek, amit tőlük láttam, hanem én válasszak témát, sokat tanultam. Véleményeik jók voltak vagy rosszabbak. A kedvem is hol elment, hol visszajött. Iskola volt ez a javából. Olyan iskola, amelyről én nem tudtam, hogy az, amit önként vállaltam. Ziffer Sándor volt egyike azoknak, akik segítettek: ha néztem a munkáját, nem küldött el, valószínű azért, mert neki is problematikus volt a járása. Nagy Oszkár tartotta a kapcsolatot édesanyámmal is, közösen, tudtom nélkül irányítottak. Schakirov Sebestyén a szüleim násznagya volt, sokszor járt nálunk. Őket tekintem elsősorban gyermekkorom mestereinek, és azokat is, akik háta mögött ülve megtanultam figyelni, ellesni és megszeretni az alkotás művészetét. Ők jegyezték el az alkotás szeretetével. Az a tény, hogy sok festőt, sok irányzatot volt alkalmam látni, megértette velem, hogy mindenki a maga útját kell járja, és azt kell ábrázolja, és úgy, ahogy egy belső hang, egy belső kép diktálja.

Múltak az évek. A temesvári Politechnika ipari kémia szakán vegyész-mérnöki diplomát szereztem, ellenben a festést nem hagytam abba. Megismerkedtem Incze István marosvásárhelyi festőművésszel. Össze-

barangoltuk Erdélyt, s igyekeztünk megfesteni a magyar vonatkozású részeket azért, hogy ha a Ceaușescu magyargyűlölő falurombolása előrehalad, megörökítve maradjon meg a jövő számára. Ezekből a munkákból szerettem volna kiállítást rendezni Nagybányán. Száztíz képet tettem a zsűri elé, amiből csak kettőt engedélyeztek. Incze István közbenjárása eredményeképpen a teljes anyagot Marosvásárhelyen sikerült kiállítani még 1976-ban. A kiállításról a következőket írta Varró Ilona az Új Élet Marosvásárhelyen megjelenő hetilap 14. számában: „Amit megvillogtatsz, villog mindörökre. Ez a Horváth Imressor jut eszembe, a marosvásárhelyi Szakszervezetek Művelődési Háza kiállítótermeiben, Huszthy Árpád jellegzetesen nagybányai képei előtt. Úgy látszik, tovább él, hat, »villog« az, amit egykor ott megvillogtattak.” A kiállítás anyagát még abban az évben bemutattam Segesváron és Bukarestben. Többet a nagybányaiak nem botlasztottak. Egyéni kiállításokat rendeztem Nagybányán (1977, 1979, 1981), Felsőbánya 1979, Kolozsvár 1980.

1986-ban áttelepültünk Magyarországra.

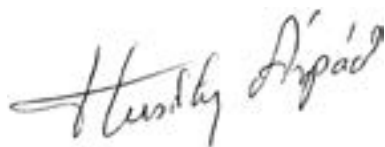
A hajdúböszörményi gimnázium tanáraként dolgoztam nyugdíjazásomig. 1987-től a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének tagja vagyok. Munkásságomról szakdolgozatot írt 2000-ben Szakácsi Csilla, a jászberényi főiskolai karon.

Egyéni kiállításaim voltak: Hajdúböszörmény (1987, 1989, 1998), Budapest 1989, Pécs (1990, 1995), Tiszavasvári 1993, Miskolc 1992, Kisujszállás 1992, Túrkeve 1992, Debrecen (1995, 1998, 2000), Fehérgyarmat 1996, Sopron 2000, Töketerebes (Trebisov) 2001.

A következő alkotótáborokba voltam hivatalos: hortobágyi, hajdúböszörményi nemzetközi alkotótáborokba, majd a hajdúbagosi, biharkeresztési és hosszúpályi. Erdélyben a szárhegyi és resicai, Kárpátalján a Kamjánkai, Uszty Csorna-i, Dubovni Gaj-i, Szlovákiában a nagymihályi, őrmezői, nagysárosi, homonnai művésztelepekre.

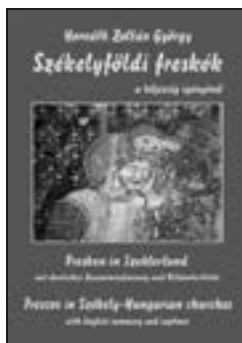
A festményekről azt vallom, hogy azoknak állandó hatásuk van a körülöttük levő emberek érzelmi állapotára, s ezen keresztül hat a gondolkodás, viselkedés és döntéshozatalra is. Egy alkotás akkor jó, ha az gondolkodás nélkül is már az első pillanatban hat a szemlélődő érzelmi világára. Az érzelmi hatás – mely befolyásolja a későbbi gondolkodásmódot, a cselekedeteket – határozza meg az alkotás értékét. Csak azoknak az alko-

tásoknak lehet értékük, melyek pozitív érzelmeket sugallnak, és a szemlélő szellemi, erkölcsi javulását, emelkedését szolgálják. Azok a rossz képek, melyek lélekromboló hatásúak, ezeket mellőzni kell és vigyázva olyanokat alkotni, melyek megnyugtatóak, pozitív élményt sugároznak, azért, hogy „örökké éljen a szép”. Mindemellett képeim nem fényképszerűek, érezhetőek a mai kor irányzataink hatásai, de csak olyan mértékben, mely nem botlasztja meg az élményt, az érzelmek (minden gondolkodásra kényszerítés nélkül) továbbbítását.

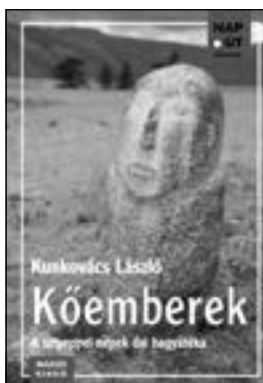
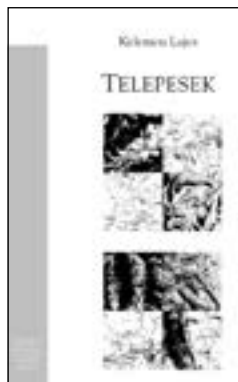
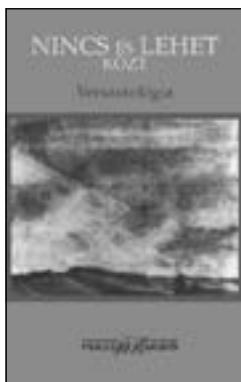

Decemberben tölti be hetvenedik életévét:

1. **ANTAL Miklós** könyvtáros, műfordító (Napkor)
VERDY, Violette francia balerina (Pont-l'Abbé)
WOLFENSOHN, James David amerikai üzletember (Sydney, Ausztrália)
2. **KOMJÁTHY György** zenei szerkesztő (Budapest)
3. **TAKÁCS Miklós** könyvtáros, bibliográfus (Kámon)
4. **BUCHHOLZ, Horst** német színész (Berlin)
5. **PALKOVITS Miklós** orvos (Budapest)
6. **GÓRECKI, Henryk Mikolaj** lengyel zeneszerző (Czernica, Rybnik mellett)
7. **TÚRI István** kertészmérnök (Cegléd)
8. **CRUTZEN, Paul J.** német kémikus (Amszterdam, Hollandia)
IVÁNYI László építész (Szeged)
10. **BALÁZS György** orvos, sebész (Nádudvar)
LITVAK KING, Jaime mexikói régész (Mexikóváros)
VITÁLIS Sándor orvos-biológus, genetikus (Marosvásárhely, Románia)
12. **KONOVALOV, Alekszandr Nyikolajevics** orosz orvos, idegsebész (Moszkva)
SPRINGER György mérnök (Budapest)
13. **SCHILLERWEIN István** kerékpáros (Budapest)
SÓS Vilmos filozófus (Budapest)
15. **KONDOR György András** közgazdász, matematikus (Budapest)
18. **BARD, Allen Joseph** amerikai kémikus (New York)
19. **HALZL József** gépészmérnök (Győr)
20. **BIRÓ Géza** állatorvos (Tatabánya)
21. **KOCSÁR Miklós** zeneszerző (Debrecen)
PANFILOV, Gleb Anatoljevics orosz filmrendező (Magnyitogorszk)
22. **ANTONAKAKISZ, Dimitrisz** görög építész (Hania, Kréta)
VITALE, Alberto Aldo amerikai kiadó (Vercelli, Olaszország)
23. **AKIHITO** japán uralkodó (Tokió)
25. **MAGYAR Kálmán** orvos, farmakológus (Szentlőrincváta)
MEISNER, Joachim német egyházi vezető (Breslau – ma Wrocław, Lengyelország)
PHAN Van Khai vietnami politikus (Saigon – ma Ho Si Minh-város)
27. **GÖRÖG Sándor** kémikus (Szombathely)
TELEKINÉ NAGY Ilona nyelvész (Terbeléd, Csehszlovákia – ma Szlovákia)
29. **BRITTAN, Samuel, Sir** brit közgazdász, újságíró (London)
TARAPUZA, Sztojan Mitev macedón költő (Zletovo)
31. **PAWLIKOWSKI, Marek** lengyel endokrinológus, hisztológus (Poznań)

A Masszi Kiadó új könyvei

Áldott karácsonyt
és boldog új esztendőt
kívánunk olvasóinknak!

A harminchármasok köszöntése

Hatodszor gyűjtjük egybe a jeles magyar – leendő – hetvenesek vallomásait év végi számunkban a következő esztendő jubilánsainak köszöntésére. Aki belelapoz kiadványunkba, most is, mint mindannyiszor, azt tapasztalhatja majd, micsoda nemzeti, országos és emberi vagy világnyeresség az a bő négy és fél ezer esztendő, amelyet megéltek, és amelynek jó-rossz tapasztalataival megajándékozhatnak bennünket. Mert bár párhuzamos 69 éveik egyszerre futottak, mindnek külön-külön akad olyan tanulsága, ami segíthet mindannyiunknak a hetvenediket megérni. Tiszteességben, józanul, békében, jobban megélni, mint nem egy hetvenedik életévébe lépő kortársunknak adatott.

Író, költő, újságíró, irodalom- és művészet-, sőt csillagásztörténész, műfordító, szerkesztő, festő, szobrász, ötvös, nyelvész, építész, növénynevelő, gépész- és villamosmérnök, zeneszerző, restaurátor, pszichológus, pedagógus, sakkszerző, operaénekes, színész, filmrendező, fotóművész, koreográfus, diplomata, politikus, történész, közgazdász, keramikus, textilművész, jogász vált azokból az itt, a Napút Zoltán utcai műhelyénél „akkreditált” csecsemőkből, akik 1933 januárja és decembere között sírtak fel. Jövőre lesznek hetvenévesek. Hányattatásaiokról és sikereikről beszámolva elmondják itt, hogy mi az ember, megmutatják, milyen értékeket teremthet egy korosztály, megértetik, miért érdemes élni akkor is, ha más emberek azt esetleg megnehezítik – mert megint mások máskor meg megkönnyítik.

A harminchármasok nyakukba kaptak egy világkatakizmát az eséllyel együtt, hogy talán végigélhetik, túlélhetik a szépen indult, magát rosszra adó, de talán jót is ígérő századot. Akiknek ez sikerült, azok közül hazánk és a magyarság sok jelese itt van közöttünk. Túl azon a koron, amelyben még tétje lehet sérelemnek, haragnak, bosszúságnak. Maguk is így vélik ezt sugallja a vallomásaikból sugárzó bölcsesség és derű. Ha egy kicsit már érdektelenek, annál hamarabb veszik észre éppen ők, ha valami romlásnak indul, annál jobban tudják, miképpen lenne helyrehozható. Tiszta nyereség, hogy közöttünk vannak!

Miközben a veszteséglistának is legalább az elejét feltétlenül fel kell sorolnunk, hiszen e korosztályából nem lehet közöttünk Fehér Ferenc, Kenyeres Kovács Márta, Páskándi Géza, Sükösd Mihály, Végh Antal, Vujicsics D. Sztóján...

Korunk a tömegek és a fiatalság mítoszát hozta el; és persze a tudását, de ezt sem a régiek mintájára, a hagyományörzés jegyében. Ma talán nemhogy ókori, de megmosolyogtatóan ósdi lenne olyan intézmény, mint a vének tanácsa. De azért jó, ha a korosodókra és a korosodóra hull egy pászmája a figyelemnek, elvégre ki-ki miközülünk is saját életidejében, egyedül vénül majd meg.

Akik a magyar korfán a hetvenedik év küszöbét átlélik, vegyük most úgy, hogy egy virtuális közösség részei lesznek. Nevezhetnénk teszem azt Hetvendnek. Vendégeink, miközben „Hetvend” szabadjegyes újoncai, egyúttal hetvendi díszpolgárok. Bízunk benne, hogy ezt a virtuális magyar falut – a rossz irányt megfordítva, életlehetőségeink javulása folytán – idővel egyre többen lakhatják mifelénk, és sosem néptelenedik el. Sem ez a falu, sem ez az ország, sem a bárka, melyen együtt utazunk, emberek: ez a szép föld.

Bognár Antal

Hatvanhét jeles hetvenes

**Ankerl Géza • Bakcsi György • Bakó Ilona
Balla László • Balogh Lajos • Barczy Pál
Bartha Lajos • Bojár Ivánné Sztankay Ágnes
Borbély János • Csala Zsuzsa • Csizmadia Zoltán
Fehérvári Sándor • Gaál István • Gálszécsy András
Gergely Ágnes • Giczy János • Gulya János
Gyarmathy György • Gyimesi Kálmán
Halász László • Herceg Zsolt • Hollós Attila
Horváth Elemér • Huszthy Árpád • Iszlai Zoltán
Kádár József • Kaposy Miklós • Karátson Endre
Kárpáti György • Keszthelyi Rezső
Kesztyüs Tibor • Király Zoltán • Kiss János
Komlóssy Erzsébet • Kopesányi Ottó
Kovács Győző • Kőhegyi Gyula • Láng István
Lázár Sándor • Lőkös István • Lőrincz Vitus
Makay Ida • Marsall László • Molnár Edit
Gy. Molnár István • Erki Edit • Orsovszky István
Ördög Ferenc • Pásztor Gábor • Pataki János
Petrik Ferenc • Petrovác István • Sára Sándor
Sarkady Mária • Schrammel Imre • Somos Miklós
Szűrös Mátyás • Tirnován Ari-Vid • Tokár György
Tóth Mária • Tóth Sándor • Urbach Zsuzsa
Vadász György • Vermes Gábor • Vitéz György
Vitray Tamás • Zala György**

Ára: 490 Ft. Előfizetés: 3000 Ft.

Megrendelhető a szerkesztőség címén: 1054 Budapest, Zoltán u. 12.
Fogadóórák: péntekenként 10–15 óráig

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
a Balassi, az Euroklub, az Osiris, a Pont, a Vince
és a Kálvin téri Cartafilus könyvesboltban, a Fonóban,
valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az Interneten: <http://www.masszikiado.hu/naput>

Számlaszám:

Általános Értékforgalmi Bank 10560000-73064701-01010202